

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

XLVI заседание, срѣда, 9 май 1901 г.

(Отворено въ 2½ ч. послѣ пладнѣ подѣ прѣдсѣдателството на прѣдсѣателя г. И. Гешовъ.)

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни.) Засѣданието се отвори.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Д-ръ К. Икономовъ: (Прочита списъка. Отсъствувать г. г. народнитѣ прѣдставители: П. Баевъ, В. Димчевъ, Сп. Ивановъ, М. Калевъ, Ц. Мечкаровъ, Ц. Мисловъ, С. Поповъ, Г. Стойновъ, И. Соколовъ, Н. Христовъ, Д. Баневъ и Е. Хасановъ.)

Прѣдсѣдательтъ: Отъ 139 народни прѣдставители, отсъствувать 12.

На основание чл. 42 отъ вътрѣшния правилникъ на Народното Събрание, разрѣшихъ отпускъ отъ 10 дена на Добричкия народенъ прѣдставитель г. Абаджиевъ.

Постъпило е едно запитване къмъ г. Министра на Войната отъ г. Забунова. Г-нъ секретарьтъ ще го прочете.

Секретарь Н. Кормановъ: (Чете.)

„Запитване

къмъ г. Министра на Войната отъ Ловчанския народенъ прѣдставитель Я. Забуновъ.

На основание чл. 107 отъ конституцията, имамъ честь да отправя къмъ г. Министра на Войната слѣдующитѣ запитвания:

1) Кой и по чия заповѣдъ е пратенъ ескадронътъ (кавалерия) въ Дуранъ-Кулакъ, Сарж-Муса, Гьоре и Каралари, защо и по чия заповѣдъ сѣ секли безоръжното население, отъ което паднали 29 души земледѣлци, изсѣчени и избити изъ нивята,

на 1 юний м. г., между селата Калъчлий и Дуранъ-Кулакъ?

2) Не счита ли г. Военниятъ Министрьтъ, че това е било до висша степенъ варварско клане на беззащитното българско население отъ подчиненитѣ началници на чело съ полковникъ Салабашева; направилъ ли е изслѣждане и мисли ли да даде виновнитѣ военни подѣ сѣдъ?

3) Не счита ли г. Военниятъ Министрьтъ, че това поведение на подчиненитѣ му е станало причина да изгуби армията, която има други високи идеали, оная органическа връзка между нея и народа, изъ когото тя се комплектува, и, ако това го счита, то какво е направилъ за да уякчи тия връзки?

4) Не счита ли г. Военниятъ Министрьтъ, че поведението, което сѣ държали полковникъ Андрѣевъ и капитанъ Юрдановъ на митинга на 5 мартъ м. г. въ гр. Варна, което даде двѣ човѣшки жертви, пронизани отъ куршумитѣ на войницитѣ, е повѣдение, което заслужва наказание, и какво е направилъ по това?

5) На 12 юний м. г. 19 п. Шуменски полкъ на чело съ полковникъ Караджова — сѣщиятъ, който едно врѣме екипутирало Садина — тръгналъ за селата: Злокучени, Смѣдово и Марашъ, Прѣславско, загражда първото село цѣли 48 часа, билъ трима селяни, а на едно турче ударилъ 103 тояги, билъ въ челюститѣ Вълча Недѣлковъ, а Ивана Вълчевъ погналъ съ шашка да го съсича, защото по погрѣшка забравилъ вратата на кръчмата незаключена; въ Смѣдово билъ Янкула Данчевъ и го оставилъ 24 часа на дѣжда; билъ е и черковния настоятель въ Смѣдово, защото дрънкалъ черковната камбана, и слѣдъ всички тѣзи героически мѣрки полковникъ Караджовъ се отправилъ съ полка си съ пѣсенки къмъ Шуменъ. Счита ли г. Военниятъ

Министъръ тѣзи постѣпки на полковникъ Караджова за съвѣтъ невинни и мисли ли да подведе този полковникъ подъ съдъ?

София, 8 май 1901 г.

Прѣдсѣдателъ: Нѣкои отъ г. г. министритѣ искатъ ли думата върху това запитване?

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Въ срока Министърътъ ще отговори.

Прѣдсѣдателъ: Ще се съобщи на г. Министра на Войната и до срока ще се тури на дневенъ редъ.

Пристъпваме къмъ дневния редъ. На дневенъ редъ имаме:

I. Първо четене прѣдложенията: 1) отъ народния прѣдставителъ Сп. Ивановъ: а) за измѣнение чл. чл. 6 и 89 отъ закона за тютюня и б) за измѣнение чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата; 2) отъ народния прѣдставителъ г. А. Филиповъ, за допълнение и измѣнение закона за горитѣ и 3) законопроекта отъ г. г. народнитѣ прѣдставители А. Филиповъ и С. Арсениевъ за челяднитѣ недвижими имоти;

II. Докладъ отъ провѣрочната комисия по провѣрката на избора въ Поповската околия, и

III. Отговоръ: 1) отъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието на запитването на народния прѣдставителъ г. Шиваровъ и 2) отъ г. Министра на Външнитѣ Работи и Изповѣданията на народния прѣдставителъ г. Кирковъ.

И тъй, пръвъ прѣдметъ на дневния редъ имаме: първо четене прѣдложението на г. г. народнитѣ прѣдставители Сп. Ивановъ и А. Филиповъ за измѣнение чл. чл. 6 и 89 отъ закона за тютюня.

Г-нъ секретарътъ ще прочете прѣдложението.

Секретаръ Н. Кормановъ: (Чете.)

„Прѣдложение

за измѣнение чл. чл. 6 и 89 отъ закона за тютюня.

Г-да народни прѣдставители!

Съ измѣнение на горнитѣ членове отъ закона за тютюня, направено отъ IX-то Обикновено Народно Събрание прѣзъ 1897 г., се забрани на земледѣлцитѣ-скотовѣдци да сѣятъ тютюнъ, ако сж осѣдени за „контрабанда“, и позволениѣ по-рано 20 стрѣка „махорка“ тютюнъ. Прѣдъ видъ че съ това измѣнение скотовѣдцитѣ се лишиха отъ едно сигурно срдѣство противъ върлющата по добитѣка болестъ „краста“, която ежегодно унищожава добитѣка съ хиляди, и че несправедливо е да се забранява на българскитѣ граждани единъ честенъ, съ трудъ добиваемъ, поминѣкъ, само защото сж направили едно нарушение, то честь имамъ да направя слѣдното

Прѣдложение:

1. Отмѣнява се алинея II на чл. 6 и думата „махорка“ въ чл. чл. 6 и 89 отъ закона за тютюня.

2. Прибавя се нова алинея къмъ чл. 6: „отъ тютюня „махорка“ може да се посаждатъ само 20 стрѣка, колкото за лѣкуване на добитѣка.“

София, априлий 1901 г.

Фердинандски народенъ прѣдставителъ:

Сп. Ивановъ.

Кулски народенъ прѣдставителъ:

А. Филиповъ.

Поддържаеме горното прѣдложение, народни прѣдставители: А. Маринкехайовъ, Г. Булевъ, А. Виячевъ, Л. Лазаровъ, И. Петровъ, С. Савовъ, Г. Шойлевъ, С. Цоцумански, Р. Николовъ, А. Блажевъ, Д-ръ П. Гудевъ, Ст. Ивановъ, Г. Шиваровъ, Е. Начевъ, М. Стояновъ, М. Калевъ, Д-ръ П. Табурновъ, Г. Кирковъ, Г. Маджаровъ, И. Спасовъ, Н. Русевъ, Х. Я. Юмероевъ, А. Урумовъ, Ж. Желѣзовъ, Д. Христовъ, С. Бабаджановъ, Ц. Мисловъ, Н. Христовъ, К. Гърковъ, С. Байковъ, К. Петковъ, Т. Михайловъ, Д. Ризовъ, И. Сингуларски, С. Стойновъ, О. Сюлеймановъ, С. Димитровъ, С. Соколовъ, И. Арнаудовъ, Х. Бей Мустафа Бейовъ, Ю. Юсуфовъ, Д. Марковъ, Т. Орловъ, Я. Забуновъ и П. Калининъ.“

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ:

Мисля, че това прѣдложение е доста несполучливо, и то по много причини. У насъ никаква махорка нѣма и съ нея никой не лѣкува крастата. Най-голѣмата краста е контрабандата на тютюня у насъ. Най-хубавиятъ ни приходъ отъ тютюня съ това прѣдложение ще се опропасти, като създадемъ възможность да има по-голѣма контрабанда. Старииятъ законъ е много добъръ и, ако искаме да поправимъ нашитѣ приходи отъ тютюня, желателно е да въведемъ такова правило, че само въ опрѣдѣлени райони да се сѣе тютюнъ — не само да не позволяваме да се сѣе по 10 стрѣка за крастата, ами въ извѣстни окрѣзи никакъ да не сѣятъ. Послѣ, не можемъ да позволимъ такова нѣщо, защото имаме единъ международенъ договоръ, който запрѣщава това. Договорътъ, по който Правителството е заложило бандеролитѣ, изрично казва, че безъ съгласието на компанията законътъ за тютюнитѣ не може да се измѣнява.

Прѣдъ видъ на това, че съ изказаното прѣдложение може да се намали приходътъ на тютюня, ние не можемъ да го разгледваме сега. Този въпросъ е свързанъ съ договоритѣ.

А. Филиповъ: Тѣзи измѣнения, които азъ и г. Сп. Ивановъ прѣдлагаеме, не се отнасятъ до тютюня.

Извѣстно е, че кърджата не я пушатъ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Буренъ пушатъ!) Може да пушатъ нѣкоя трѣва и съ това да се намалява пушенето на тютюня, но кърджата не се пуши. Г-нъ Министърътъ може да направи справка въ акцизното управление и ще се увѣри. Само нѣкои цигани я пушатъ, а не и селянитѣ — селянитѣ сж я изхвърлили. Махор-

ката или кърджата служи за църъ на добитъка. И ти се събеше за тая църъ, но законътъ отмѣни това. Азъ не виждамъ въ мотивитъ на туй отмѣнение нѣкои сериозни причини. Нѣкои отъ чиновницитъ, които свършено не знаяха потребитъ на нашето селско население, нито знаяха защо служи на населението махорката, намѣриха за нужно да направятъ такова измѣнение. И оттогава насамъ най-плачевни резултати сж добити. Може г. Министърътъ да направи справка и ще види: има около 3.000.000 л. глоба да се събира за тая нещастна кърджа въ Врачанския окръгъ. Вие ще видите, че дѣлата най-несправедливо сж заведени. Съ заприщението да се сади махорката създава се възможностъ за злоупотребления. Съ прибавянето въ закона, че агентътъ, който открие сѣненето на махорка, ползува се съ половината отъ глобата, вие ще видите, че въ всички сѣдилища най-нахално лъжатъ тия чиновници, които откриватъ ужъ злоупотребления, стига да пипнатъ по 20 или 50 л., които имъ се падатъ. Тукъ се води особена процедура, която се отличава коренно отъ общата процедура по углавното производство: актоветъ сж неоспорявани, освѣнъ ако се заяви фалшификация. И ги съставляватъ хора полуграмотни. Сѣдилищата, като гледатъ, че глобата е до 50 л., не обръщатъ много внимание, макаръ това да е най-отчаяната язва. Казватъ имъ, че това е самораслица, или че сж намѣрени само два корена случайно въ трѣвата. Тѣ не обръщатъ внимание на свидѣтели, не провѣрватъ, а налагатъ глобата. Тѣй щото, ще видите, че въ земледѣлскитъ горски страни на България покрай данъка, който плащатъ, сж 3—4 пѣти повече глоби, и то най-несправедливо. Азъ разбирамъ, дѣто е констатирано нарушение на закона умишлено, дѣто е станало насаждане, на туй да се направи заприщение; но тамъ, дѣто махорката се е намѣрила самораслица — винаги, който е боравилъ съ земледѣлие, знае, че има самораслица, — тамъ не трѣбва да се допускатъ тия злоупотребления.

Селянитъ лѣтно врѣме прѣдъ Гергьовъ-денъ излизатъ на кошаритъ си и се връщатъ чакъ наесенъ; често пѣти тѣ цѣла покъщнина изнасятъ — въ къщи не остава нито единъ. Въ това врѣме, когато тѣ отсъствуватъ, стражаритъ или акцизнитъ агенти правятъ ревизия, развърщатъ бурена и бучиниша, за да намѣрятъ стръкове махорка. Азъ съмъ ималъ случай да виждамъ какъ съ сабитъ си сж развърщали градинитъ за да намѣрятъ махорка и за единъ стръкъ намѣренъ глобятъ човѣка. Махорката не се употребява за пушене, а само за лѣкуване на добитъка. Нека ми се покажатъ данни, че се е увеличилъ данъкътъ на тютюня при този законъ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Въ диво състояние тютюня не расте.) Изпиталъ съмъ и нѣма увеличение; слѣдователно, това е едно стѣснение свършено неразумно. Ако бѣше тютюнь за пушене, разбирамъ, ще се съглася съ г. Каравелова да се локализира саденето, както той каза. Има постоянна борба между тютюно-

производителитъ и акцизнитъ чиновници, които отиватъ да провѣрватъ. Но относително кърджата, ми се струва, не трѣбва да се прѣпъятствува, защото дава се възможностъ на разни злоупотребления. Тя е свършено ненужно нѣщо за Държавата, отъ което тя нѣма полза. Въ закона е прѣдвидено, че ако на нѣкой потребва тютюнь за лѣкуване, да отиде въ акцизното управление да му дадатъ.

Тѣй щото, като не се отнася заприщението за тютюня, а за махорката, която никакъ не се употребява за пушене, и, слѣдователно, не се облага съ акцизъ, а, като не се облага съ акцизъ, не може да се смѣта, че се нарушава законътъ за тютюня, то азъ мисля и вѣрвамъ, че почитаемитъ прѣдставители ще се съгласятъ да се приеме по принципъ това прѣдложение. Може г. Министърътъ на Финанситъ да натовари своитъ чиновници да изнамѣрятъ срѣдства, какъ да се контролира да се не пуши този тютюнь или, ако се хване нѣкой, че го употребява, да се налагатъ голѣми глоби. Глобата е срѣдство за изправление на хората, и това срѣдство трѣбва да се прилага къмъ хората, които обичатъ да нарушаватъ акцизнитъ закони, но да не се глобятъ, ако се намѣри насадена махорка; ако се употребява за пушене, тогава да се глобятъ и може да се тури двойна или тройна глоба. Тѣй щото, при това съгласие, което правятъ прѣдложителитъ, мисля, че нѣма никаква опозиция да се прави на това прѣдложение. Договоритъ не се отнасятъ никакъ до махорката, но специално до тютюня, който се употребява за пушене; за това, което се отнася до лѣкуване, нѣмаме никакви договори.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Първо, азъ не зная доколко тютюнятъ е срѣдство за лѣкуване на крастата — ще оставя на специалиститъ да се произнесатъ; но фактъ е, че въ фабриктъ има цѣли товари негоденъ тютюнь, който се раздава даромъ на ония, които искатъ да лѣкуватъ краста съ него. (Нѣкои отъ прѣдставителитъ: Махорка нѣматъ.) Ние 20 години съ този тютюнь сме се занимавали; азъ съмъ трети пѣтъ Министъръ, изучвалъ съмъ този въпросъ; не пръвъ пѣтъ се срѣщаме съ него. Азъ казахъ, че не трѣбва да се отнасяме тѣй леко съ българскитъ данъци. Колкото затова, дѣто твърдите, че расли нѣкакви си стръкове дивъ тютюнь изъ дворищата, то не е истина: не стръкъ, ами половина стръкъ нѣма саморасълъ. Тютюнятъ трѣбва да посадишъ, за да израсте; той въ диво състояние у насъ не се ражда. Затова не виждамъ, защо ще отиваме да развъждаме новъ видъ контрабанда. Трето, ще ви кажа, че договорътъ е договоръ сериозенъ, и не трѣбва да се шегуваме съ него. И нищо не може да се измѣни, което заплашва, че ще намали приходитъ; а това прѣдложение положително ще ги намали. Ама, йокъ, махорката не се пушила. Кой ви е казалъ това? Сто и повече милиона руски народъ пуши махорка, и отъ тази махорка въ Хамбургъ

даже се правят пури. Щомъ позволите на селянитѣ да сѣятъ нѣколко стрѣка махорка, прѣспокойно ще захванатъ да я пушатъ, и този дапѣкъ ще намалѣе двойно. Азъ съмъ убѣденъ, че, ако нѣмаме контрабанда, щѣхме да имаме не 8, а 15 милиона приходъ отъ тютюня, а, ако позволимъ това, ще намалѣе и на 5.000.000. Защо щѣли да сѣятъ махорка? Искатъ да пушатъ хората. (А. Филиповъ: Нека ги наказватъ.) А а, трѣбва да туря на всѣки човѣкъ по единъ чиновникъ да го пази, да гледа махорка ли пуши или тютюнъ. (А. Филиповъ: Отъ единъ часъ се познава.)

Азъ, напротивъ, единъ здравъ законъ бихъ внесълъ, може би, не сега, а въ скоро бѣдѣще, дѣто да се ограничи сѣненето на тютюня. Напр., въ Радомирска околия съвсѣмъ може да се не сѣе, защото тамъ изкарватъ лошъ тютюнъ и го продаватъ по 60 пари или по грошъ оката. Колкото за добитѣка, ако е краставъ, той е краставъ, защото не е ялъ, не го хранятъ и т. н., а не че му трѣбва махорка. Тѣ могатъ да бѣдатъ 45 стрѣка, но 25-тѣ стрѣка сигурно ще се изпушатъ. Да ходишъ да слѣдвашъ, да внимавашъ дали пушатъ или не, трѣбватъ се много пари. Какъ ще слѣдишъ? Ако позволишъ на всички да сѣятъ махорка, тогава ще бѣде още по-мѣчно контролирането. Да можеше да се контролира, не щѣхъ да имамъ нищо противъ.

Сега, колкото за глобитѣ съ дирене на чиновницѣтъ, то е единъ другъ въпросъ, който заслужава дѣйствиелно изучаване, защото, възможно е, че се злоупотрѣблява много. За него готовъ съмъ да поддържамъ и допускамъ да има голѣми злоупотрѣбления, като подхвърляне и пр. Но допусчането да се сѣе въ малѣкъ размѣръ тютюнъ ще бѣде, по моето мнѣние, регресъ, а не прогресъ въ нашата данѣчна система — какъвто и да е тютюнътъ, ще се пуши. Подиръ, какъ ще слѣдимъ: махорка ли е посѣено или тютюнъ? Трѣбва специалисти да пращаме. (А. Филиповъ: Отъ 500 метра се познава.) Въ всѣки случай бихъ молилъ това прѣдложение да се не приема; прѣди всичко, ще протестираатъ банцитѣ.

А. Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣдложението на г. г. Сп. Ивановъ и А. Филиповъ се отнася до двѣ нѣща: първо, за отмѣнението — тукъ погрѣшно е казано ал. 2 — буква г. отъ чл. 6 на закона за тютюня и, второ, изхвърлянето на думата „махорка“ отъ чл. 89 на закона за тютюня, за което нѣщо говори и г. Филиповъ. Азъ толкозъ не настоявамъ за приемането на това прѣдложение по отношение чл. 89, за което и г. Каравеловъ е противъ, колкото за отмѣнение на буква г. Ако се обърне внимание, г-да народни прѣдставители, ще видите, че съ тази буква г въ този членъ се запрѣщава на тѣзи землѣдѣлци, които сѣли тютюнъ и сѣ уловени въ контрабанда, за въ бѣдѣще да сѣятъ тютюнъ. Менѣ ми се струва, че това е несправедливо, защото тази мѣрка не засѣга еднакво всички ония, които по закона сѣ закононарушители,

защото и единъ, който не сѣе тютюнъ, и другъ, който сѣе, като се глобятъ заради туй, защото сѣ контрабандиратъ въ смисълъ, че пушатъ нерѣзанъ тютюнъ, на единѣтъ се запрѣщава да сѣятъ въ бѣдѣще, а другитѣ това наказание не постига. Така щото, менѣ ми се струва, че това е несправедливо по отношение на тѣзи, които извършватъ контрабандата и, менѣ ми се струва, че тукъ може да се изхвърли тази алинея. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Значи, отъ онзи, който сѣе, се отнема. Нему се отнема това право, защото неговото злоупотрѣбление е опасно, а злоупотрѣблението на другия не е толкова опасно.) Азъ не мога да разбера дѣ вижда г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ опасностъ; защото, ако той извърши прѣстѣпление, той ще бѣде наказанъ, както онзи, който безъ да сѣе контрабандира, въ смисълъ, че пуши тютюнъ рѣзанъ вънъ отъ фабрицитѣ, т. е. вземе листъ, стрие го и започва да пуши, дохожда агентъ, захваща го и му съставя актъ. Менѣ ми се струва, че трѣбва, ако искаме да бѣдемъ справедливи, да допуснемъ на всички производители да употрѣбляватъ извѣстно количество тютюнъ, както бѣше едно врѣме въ Източна-Румелия. Въ Източна-Румелия законътъ допусаше на всѣки производителъ споредъ количеството на тютюня, който сѣе, да може да пуши отъ собствения си тютюнъ, защото недопустимо е единъ човѣкъ, който сѣе, да му запрѣтите да вземе единъ листъ да го строчи, да си направи цигара и да запуши. Менѣ ми се струва, че това е жестоко даже да вземемъ на нашитѣ производители на тютюнъ, който дава такива приходи, за една невинна съблазнь да имъ отнемемъ правото да произвеждатъ тютюнъ и съ това, може би, ги лишаваме отъ единственото срѣдство за съществуване. Ето защо, ако г. г. прѣдставителитѣ сѣ противъ онаа алинея на прѣдложението по мотивитѣ, които г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ каза, то поне азъ ги моля да не сѣ противъ изхвърлянето на буква г отъ чл. 6, за да се направи една правда, защото считамъ, че е крайна несправедливостъ да се наказватъ по-тежко тютюнопроизводителитѣ, защото всѣки пътъ сѣ поставени въ условия, за да могатъ да извършатъ това закононарушение. Моля Народното Прѣдставителство да се съгласи по отношение поне на тази алинея отъ прѣдложението и да го приеме по принципъ.

Ю. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ мисля, че може да се удовлетвори прѣдложението на г. А. Филиповъ съ едно малко измѣнение въ редакцията, безъ да докачи въ нѣщо, безъ да способствува въ нѣщо на контрабандата на тютюня. Цѣльта, която изказа г. Филиповъ, е да се оставили коренитѣ отъ тютюня на тютюнопроизводителитѣ, които да можели съ него да цѣрятъ краставитѣ добитѣци. Да се остави 20 стрѣка, но да не пише въ прѣдложението „да се насадятъ“. Азъ разбирамъ, като се обере тютюнътъ, да се оставятъ 20 стрѣка, които, за да не може да се пушатъ, да се полѣятъ съ

газъ, и, като не сж годни за употребление, съ тѣхъ може да цѣрятъ краставитѣ си добитъци, още повече, че самиятъ газъ способствува за цѣренето. Това не врѣди никакъ. Само думата „насаждатъ“ да се изхвърли и да се каже: „слѣдъ като се обератъ листата на тютюня, до 20 стрѣка може да останатъ, които, като изсѣхнатъ, да се полѣятъ съ газъ.“

Но азъ имамъ да направя за тютюня друго прѣдложение, по-важно, което може да способствува много за прѣкрятване на контрабандата. Само не зная договора на нашето Правителство съ залагането на бандеролитѣ дали позволява това нѣщо. Именно, то се състои въ това. По-напрѣдъ се плащаше на долното качество тютюнь, което бѣше 5-о, а сега 3-о, плащаше се на бандеролъ по 4.60 л. на тютюнь, който се продава 8 л. килограма. По-послѣ, мисля въ Радославовото правителство, покачиха бандеролното право на 5 л. — 5 л. бандеролно право за тютюнь, който ще се продава 8 л. Значи, 3 л. остава за сгъване, кирия и пр. И тия 40 ст., които се увеличаватъ на бандерола на тютюня, се взематъ днесъ отъ производителитѣ, защото на фабрикантинтъ не му изнася по-долу. И така, това производство въ нашата страна много се намали, защото хората по-напрѣдъ го продаваха до 1.20 л. килограма, а днесъ го продаватъ по половина левъ и пакъ нѣма кой да го вземе. И отъ това се развива контрабандата и се подбива производството на тютюня. Ако би било възможно да се остави пакъ 4.60 л., или 4.50 л. да се взема бандеролно право на всѣко кило тютюнь, и хазната нѣма да загуби, защото не ще има тогава нужда да се впусчатъ хората въ такива контрабанди. Това имамъ да прѣдложа.

Колкото за прѣдложението на г. Филипова, казвамъ, думата „насаждатъ“ да се отхвърли и да се каже, че оставатъ 20 стрѣка тютюнь, които, слѣдъ като се обератъ листата и като се полѣятъ съ газъ, да не може да служи за пушене.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Съгласно статистиката, която имаме у насъ, нашата страна произвежда 4.000.000 кгр. тютюнь на година, отъ които 1.600.000 кгр. се оббандеролва, 400.000 се изнася и около 2.000.000 кгр. тютюнь остава, който или изгнива, защото нѣма никаква стойностъ, или се контрабандира. Така щото, когато се говори за контрабанда отъ 20 стрѣка, трѣбва да се вземе въ внимание и нашата статистика — особено нашиятъ уважаемъ Прѣдсѣдател на Кабинета, който толкозъ много се занимава съ тѣзи работи, — и когато се каже 20 стрѣка за селянина да цѣри своя добитѣкъ отъ краста, да се не забравя, че има 2.000.000 кгр. тютюнь, който или изгнива и се хвърля, или се контрабандира. Това трѣбва да се има всѣкога прѣдъ видъ. Това е първото.

Второто е слѣдующето. Истина е, че нашиятъ селянин, по обичай, още отъ старо врѣме, защото сж земледѣлци и скотовѣдци, само съ тази махорка, съ този силенъ тютюнь, който е единъ видъ тютюнь, но не е сжщиятъ, който се продава въ

фибрикитѣ и който пушимъ, само съ туй срѣдство сж си служили и си служатъ още да цѣрятъ своя добитѣкъ отъ краста, и, ако направимъ сравнение, какво би изгубила България отъ тѣзи 20 стрѣка съ това, което изгубваме отъ добитѣка, който измира отъ краста и шуга, ще видимъ, че пълно право иматъ г. г. прѣдставителитѣ, които правятъ това прѣдложение, да имъ се позволи да сѣятъ по двадесетъ стрѣка. Защото, колкото и да не имъ се позволява, ако е работата за контрабанда, казахъ ви, че има 2.000.000 кгр. останалъ тютюнь и, ако е работа да контрабандиратъ, за да цѣрятъ добитѣка си, пакъ ще контрабандиратъ. Та, азъ мисля, че, колкото по-строги мѣрки ще вземеме, тѣ ще правятъ контрабанда, или нашиятъ добитѣкъ ще измира отъ краста.

Трето. Истина е, че чл. 6, буква б, е много строго. Казва се, че ония, които сѣятъ тютюнь, ако се хванатъ съ махорка, забранява имъ се още единъ пътъ да сѣятъ тютюнь, т. е., когато ги хванатъ въ контрабанда, глобяватъ ги, конфискуватъ имъ тютюня, но не трѣбва да туряме още по-голѣми глоби, защото намаляваме нашето производство. Г-нъ Каравеловъ има право нѣкой пътъ да критикува адвокатитѣ — справедливо или несправедливо, то е другъ въпросъ, — но желателно би било да стане за малко врѣме адвокатъ, за да види какво става съ нашето бѣдно население. Ще дамъ единъ примѣръ. Единъ стражаръ нѣши, горски или какъвто щете — защото нашиятъ стражари сѣ носятъ калѣчки — отива при единъ селянинъ и казва: азъ ще ямъ при тебе. И ако не му даде, да пази Господъ, ще му намѣри единъ стрѣкъ тютюнь, ще му състави актъ, и съ този актъ селянинтъ 6 мѣсеца, една година, може би, 15 години ще се тѣрмози по сѣдилищата — азъ имамъ такива дѣла, — ще се влачи той по сѣдилищата, защото нѣма 50 фр. да плати глобата. И знаете ли какво направи нашиятъ Касационенъ съдъ, за да облѣкчи положението при тълкуването на закона? Касационниятъ съдъ изтълкува закона и каза, че, когато се минатъ 6 мѣсеца безъ да се даде ходъ на таково дѣло, то се унищожавя, и по този начинъ малко косвено, ако не отъ народнитѣ прѣдставители, то поне отъ сѣдилищата нашиятъ селянинъ намиратъ една утѣха и само се молятъ на Бога да не имъ турятъ по редъ дѣлата, защото стига 6 мѣсеца да закъснѣе и дѣлото ще се прѣкрати. Та, азъ мисля, че ще бѣде едно благодѣяние, ако приемемъ по принципъ това и позволимъ съ чиста съвѣсть на нашиятъ селянин, които иматъ нужда да цѣрятъ своя добитѣкъ отъ краста, да насаждатъ по двадесетъ стрѣка — нека гледатъ контрольоритѣ, че е махорка. Тя е единъ видъ тютюнь, но не е отъ тѣзи, които се контрабандиратъ. Защото г. Каравеловъ е много силенъ по тѣзи финансови работи, азъ ще кажа пакъ по статистиката, че отъ онова, което е прѣдвидено въ нашия бюджетъ отъ 10.000.000 л. приходъ, ако продадемъ бандеролитѣ, нѣмаме истински, ефктивенъ приходъ, освѣнъ 8—8½ милиона лева, както и

самият Министъръ ни казва. Тъй щото, не можемъ да кажемъ, че се намалява или увеличава контрабандата, като не оставяме селянитѣ да цѣрятъ добитъка си съ тѣзи двадесетъ стрѣка. Азъ съмъ напълно убѣденъ, че ще направимъ едно добро на населението, ако имъ позволимъ да иматъ 20 стрѣка махорка и да знаятъ, че ще я иматъ, именно, за това. Та че нѣкой си щѣлъ да пуши отъ нея, то нѣма нищо. Ще дамъ единъ примѣръ. Въ Ломбардия, Италия, когато искаха да направятъ монополъ тютюня, ето какво стана. Ломбардитѣ дадоха клетва, че нито единъ нѣма да пуши тютюнь. И какво стана? Приходи нѣма, Ломбардия не даде нищо — най-послѣ бѣха принудени отъ държавата да кажатъ, че нѣма да има монополъ въ Ломбардия. Това е исторически фактъ. Нашиятъ Министъръ-Президентъ знае това по-добрѣ отъ всички, защото се занимава съ финанситѣ, и затова азъ мисля, че ще направимъ едно голѣмо добро, ако позволимъ открито да си садятъ махорка, но не както казва г. Теодоровъ да я поливатъ съ газъ, защото оизи, който има пари за газъ, ще да цѣри добитъка си съ газъ, а не съ махорка.

Това имамъ да кажа.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Не ме убѣдиха всички тия краснорѣчиви рѣчи. Прѣди всичко, дѣто говори г. Теодоровъ да се полива съ газъ, това практически какъ ще става? Трѣбва да наема 20.000 чиновници да трѣгнатъ да поливатъ съ газъ. Това е практически невъзможно. Г-нъ Франгя прѣувеличава работата: умиралъ добитъкътъ отъ краста... (А. Франгя: Селянитѣ казватъ, че умира.)

Подирѣ, ако позволимъ да сѣятъ до 20 стрѣка, кой ще слѣди да види, дали не сж 45, или 50? (А. Франгя: Броятъ ги и сега!) Броятъ ги и днесъ, но на ограничено пространство сж — ограничено пространство се сѣе. Ако хванатъ да се прѣскаатъ по цѣла България да сѣятъ въ малки количества, не ще може никой да ги прѣброи, и приходитѣ на хазната сигурно ще се намалятъ. Колкото за г. Урумова, имамъ честъ да му кажа, че има разлика въ контролирането тия, които сѣятъ, и на ония, които потрѣбаватъ; защото ония, които сѣятъ постоянно, могатъ да злоупотрѣбаватъ, а ония, които потрѣбаватъ, могатъ да злоупотрѣбаватъ много по-малко. Оизи, който сѣе, може да злоупотрѣбва всѣки день, и нѣма защо така наивно да се казва, че, когато вързвали тютюня, можелъ нѣкой да си направи цигара. (А. Урумовъ: Има агенти, и нека се накаже, г-не Министре!) Моля! Навсѣкѣдъ сж вземени строги мѣрки противъ контрабандата на тютюня. Въ Англия не може да посѣешъ ни единъ стрѣкъ тютюнь. Въ Франция се означаватъ отъ Министра на Финанситѣ само 6—7 департамента за сѣене на тютюнь. (А. Урумовъ: Азъ не съмъ противъ това. Тамъ, дѣто е позволено да сѣе, този, който се улови, че пуши тютюнь контрабанда, да се глоби, но да не му се отнеме

възможността да сѣе. Вземѣте и прочетѣте буква б на чл. 6 отъ закона. Това казвамъ азъ.) Ще ви кажа и за Австрия. Австрия позволява това, което вие искате, но тя е опропастила тамъ въ значителна степенъ прихода отъ тютюня и, благодарение на това, не получава нито половината отъ онова, което получава Франция. Въ Франция не плачатъ, че могло да се направи една цигара контрабанда, която тамъ се прѣслѣдва много строго, и страната получава приходъ около 400 милиона годишно. Какво искате вие? Искате да опропастите този приходъ. И подирѣ това, казахъ ви вече, че имаме договоръ, който не позволява измѣняване на закона. Повтарямъ, имаме договоръ, и вие нѣмате право да измѣнявате закона, безъ да ни питате. Има контрактъ, и не азъ съмъ го съставлявалъ. Безъ позволения на компанията, нѣмате право да измѣнявате нито половина членъ отъ закона. Па и азъ съмъ убѣденъ, че това, което прѣдлагате, е за разпространение на контрабандата и това е най-голѣмата демагогия, която се е проповѣдвала: ще си пушите тютюнь, ще си го рѣжете и нѣма да плащате бандеролъ. Това се е проповѣдвало. Азъ положително протестирамъ противъ тѣзи, които проповѣдватъ това и развращаватъ населението. Най-хубавиятъ данѣкъ е този.

А. Влажевъ: Г-да народни прѣдставители! Може би да е свършено правъ г. Министърътъ, но не за този тютюнь, който съ разни имена се именува; той не се именува съ истинското му име, което е лешки тютюнь, и неговото растение не може да порасте и половинъ метъръ. Този тютюнь не може по никой начинъ да се пуши. Той има такова свойство за болестъта краста: когато узрѣе, взематъ да го прѣваряватъ; той пуца една жълта боя — просто отрова, — турятъ му солъ и съ тая вода мажатъ добитъцитѣ; слѣдъ петъ дена се опичва добитъкътъ и получава благодатъ. Азъ не виждамъ каква опасностъ има отъ това, защото той не може да се пуши по никой начинъ, г-да народни прѣдставители, защото е свършено отровителенъ и е отровителенъ толкова, щото не може да се пуши.

Колкото се отнася за казаното отъ г. Министра, пакъ ще повторя, че този тютюнь не влиза въ кръга на оня тютюнь, който може да се контролира, защото този тютюнь, казахъ и по-напрѣдъ, и пакъ повтарямъ, че е единъ другъ, особенъ родъ растение. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Лошъ тютюнь, но тютюнь е.) Не е това тютюнь. Ето има отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които ми заявиха, че не го знаятъ какъвъ е. (Ц. Таславъ: Знаемъ го. Но все пакъ го пушатъ!) Тъй щото, г-да народни прѣдставители, азъ моля да се приеме това прѣдложение по принципъ.

Г. Шиваровъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Министъръ-Президентътъ каза, че щѣло да по-рѣчи на договора за залагането на дохода отъ бандеролитѣ. Менѣ ми се чини, че нѣма никаква

опасност от това. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Нѣма Вие да тълкувате контракта!) Сега позволѣте, г-не Министре, да изкажа и азъ своето мнѣние тѣй, както азъ зная. Може би да съмъ кривъ, но имамъ право да кажа и азъ своето мнѣние. Не сж двадесетѣ корени, които всѣки земледѣлецъ може да посади, които да подбиятъ реномето на нашето производство, а турската граница, отдѣто постоянно се внася контрабанда. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Сѣ за крастата, нали?) Тамъ е злото казвамъ, и то подбива нашата тютюнева индустрия; защото право казва г. Франгя, че, при всичко че не е разрѣшено тия 20 корена тютюнъ да се сѣятъ, пакъ едно голѣмо количество около 2 милиона килограма тютюнъ не може да се продаде. Въ моето село се произвежда тютюнъ и има 30—40 хиляди килограма тютюнъ, който, ако и да не е много хубавъ, ако и да не е първокачественъ, но сѣ е хубавъ и една голѣма частъ отъ него стои непродана. Тѣй щото, не е злото въ тия 20 корена, съ които искаме да помогнемъ на скотовѣдцитѣ. Истина, че въ закона е казано, че единъ земледѣлецъ, когато пожелае, може да отиде въ акцизното управление да поиска тютюнъ, но това е съпряжено съ неприятности и трѣбва да мине прѣзъ много митарства и затова трѣбва да ги улеснимъ. Ето защо, понеже този тютюнъ не е за пушене, може да се позволи да се сѣе, защото едвали ще се намѣри нѣкой крайно бѣденъ, който да пуши отъ него, толкова повече, че отъ другия става много контрабанда.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Ако има два милиона лишентъ тютюнъ, това показва, че митѣ заключения сж правилни. Азъ мога да обѣщамъ, а искате, да внесе законъ, да се ограничи сѣенето на тютюня тамъ; щомъ имате толкова буклука тютюнъ, който не може да се продаде за никаква цѣна, най-добрѣ е да се запрѣти сѣенето, за да се не контрабандира. Ние имаме интересъ отъ двѣ нѣща: или тютюнътъ, който се произвежда и се пуши тукъ или пѣкъ се продава вънъ, да е хубавъ, или пѣкъ, ако е толкова лошъ, както казвате, тогава нѣмаме смѣтка да го произвеждаме, защото нѣмаме нужда отъ тютюнъ, който не се продава. Тая година се е изкарало голѣмо количество тютюнъ и той се е търсилъ. Дѣто сж имали добъръ тютюнъ, той е билъ изнесенъ. Идѣте питайте и ще видите, че въ Дубница и Хасково е имало много хубавъ тютюнъ и се е продавалъ по-добра цѣна. (К. Яневъ: Тридесетъ стотинки стара ока!) Азъ зная, че се е продалъ, но точно по колко, не зная. Лошъ тютюнъ, обаче, нѣмаме смѣтка да произвеждаме по никой начинъ. И дѣйствително, моята мисль е върна: да се запрѣти да се сѣе не само тамъ, дѣто е артисалъ тютюнъ, но и тамъ, дѣто сѣятъ лошъ тютюнъ. Тая е най-разумната мѣрка, която би можелъ да прѣдложи единъ Министъръ на Финанситѣ, а не да се съгласява да се сѣе

по цѣлата страна и да се съсипва единъ данѣкъ, който нѣмате право да съсипвате.

А. Урумовъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нѣ Министъръ-Прѣдсѣдательтъ каза, че имало нѣкой, които сж проповѣждали по-напрѣдъ, какво ще се позволи на населението да си дробѣ тютюнъ и т. н. Туй поне за мене азъ го считамъ за инсинуация и го отхвърлямъ. Нито съмъ проповѣждалъ, за да спечеля симпатитѣ на населението, нито за тая цѣль съмъ дошълъ тукъ да си прави реклама. Ако вземамъ думата, то я вземамъ затова, защото виждамъ, че почитаемиятъ Министъръ-Президентъ не разбра моята мисль и не знае какво се гони съ прѣдположението. Въ чл. 6, ал. б, се казва слѣдующето: „Запрѣщава се сѣенето на тютюнъ на лица, осжждани за контрабанда на тютюнъ.“ Азъ не искамъ на онѣзи, които сѣятъ тютюнъ, да имъ се позволи да пушатъ, а само, за да убѣдя г. г. народнитѣ прѣдставители да се съгласятъ съ това прѣдложение, показяхъ единъ примѣръ отъ Източна-Румелия, дѣто не само не се прѣслѣдваха онѣзи, които произвеждаха тютюнъ, но даже имъ се позволяваше да пушатъ извѣстно количество тютюнъ, защото го считаха за твърдѣ естествено. Азъ прѣдставихъ този примѣръ, за да извадя единъ аргументъ, да убѣдя почитаемото Народно Прѣдставителство да се съгласи за отмѣненето на алинея б отъ чл. 6 на закона. Обаче, азъ ни най-малко не съмъ съгласенъ да се позволи на селянитѣ-производители да пушатъ отъ собственитѣ си произведения, безъ да минаватъ тѣ прѣзъ фабричитѣ. Азъ съмъ собствено за туй, че ако дѣйствително у насъ ще трѣбва да бъдемъ еднакво справедливи, то това излиза като една несправедливостъ много биюща въ очи, и трѣбва да се изхвърли. И несправедливо е, когато двама души, които еднакво контрабандиратъ, за онзи, който произвежда тютюнъ и отъ когото Държавата има полза, да искаме да има по-голѣмо наказание, отколкото за онзи, който контрабандира, а не произвежда. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Рискътъ е по-голѣмъ!) Нищо отъ това. Азъ не мога да разбера какъвъ рискъ има. Ако единиятъ има възможностъ да контрабандира повече, той ще бѣде и повече глобенъ. Ако дѣйствително глобата е едно основание да прѣдполагаме, че нѣма да се извършватъ прѣстѣпления, ние ще имаме прѣзумцията тукъ, че, когато има такова прѣстѣпление, ще му се налага наказание. Ето защо азъ считамъ, че би било най-справедливо да се изхвърли буква б на чл. 6 и да се поправи една несправедливостъ.

Менѣ ми се чини, че съ изхвърлянето на тая буква отъ чл. 6 ни най-малко не се накърняватъ нашитѣ договори, защото тая буква б въ залагането на тютюня не се е имало прѣдъ видъ и, ми се струва, че нѣма да вдигне врява компанията. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ. Тя знае законитѣ по-хубаво отъ Васъ!) Но азъ не

вървамъ, че такъвъ абсурдъ има въ конвенцията, не вървамъ да е прѣдвидена и буква б.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Казано е: въ българскитѣ закони „открай-докрай“, и вие нѣмате право да го унищожите. Тукъ нѣма увеличение на прихода. Извинѣте, азъ ще кажа, че то ще намали прихода на страната. (А. Урумовъ: Ще го увеличи!) Наказанието, което се налага на производителя е по-строга, отколкото на простия потребителъ затова, защото потребителътъ нѣма толкова възможност да злоупотребява. Ако отказвате това, че наказанието нѣма стремление да намали извѣстно количество прѣстѣпления, тогава нѣма смисълъ да наказваме изобщо. Но щомъ има това, има си мѣстото тази забѣлѣжка, защото единъ производителъ, който произвежда съ хиляди килограма, има повече възможност да злоупотребява. (А. Урумовъ: Ще го накажемъ!) Не е достатъчно това; не му давайте възможност да прави прѣстѣпления.

А. Филиповъ: Другитѣ доводи противъ прѣдложението, което внесохме съ г. Сп. Ивановъ, не могатъ да ме убѣдятъ; но има едно сериозно нѣщо, което каза г. Министъръ-Прѣдсѣдательтъ и което Камарата не може да вземе въ внимание. Това е, че съществува договоръ съ банкитѣ, на които сж заложене бандеролитѣ. Азъ моля Събранието да се съгласи да се отложатъ разискванията по това наше прѣдложение, докато се направи справка, или пъкъ докато се не запитатъ банкитѣ, дали не сж съгласни за измѣнение на този договоръ. Тѣй щото, азъ прѣдлагамъ да се отложатъ разискванията.

Прѣдсѣдательтъ: Има прѣдложение за отлагане.

Д. Цанковъ: Конвенциитѣ щомъ се покажатъ, ще видимъ и ще се убѣдимъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ да ви кажа, че и по други основания съмъ противъ. Но азъ съмъ министъръ тукъ, трѣбва да ме върватъ.

Д. Цанковъ: Конвенцията трѣбва да мине прѣзъ Народното Събрание! Тя не е таенъ документъ! Конвенциитѣ съ чуждитѣ държави трѣбва да минаватъ прѣзъ Народното Събрание!

А. Филиповъ: Понеже отъ мене е внесено прѣдложение, азъ искамъ да се отложи, докато се иска съгласието на банкитѣ, на които е заложенъ бандеролътъ. Въ такава форма е прѣдложението ми.

Прѣдсѣдательтъ: Искате ли да говорите върху отлагането, г-да, или да се тури на гласуване прѣдложението на г. Филипова?

И. Московъ: Трѣбва да се тури на гласуване прѣдложението на г. Филипова.

П. Таслаковъ: Отлагането е равносилно съ отхвърляне. Щомъ остане за идущата сесия, то се унищожаватъ. Кога ще го разгледаме?

Т. Николовъ: Азъ имамъ да говоря по прѣдложението.

Г-да народни прѣдставители! Безспоренъ фактъ е, че повечето отъ нашитѣ селяни, особено ако вземете отъ Орханйската околия и прѣимуществено Искрецката, всички селяни пушатъ махорка. Ама не съмъ видѣлъ селяни отъ далечни заглѣхнали села въ Искрецката околия, които да пушатъ другъ нѣкакъвъ тютюнъ, освѣнъ контрабанда тютюнъ! Като е тѣй и, слѣдователно, като имаме прѣдъ видъ, че запрѣщаването на закона, или че цѣльта на законодателя не е само фискална, но и здравословна, щото да не се употребяватъ и пушатъ и вредителни вещества, къмъ които се причислява и махорката, то е по-добръ тия селяни да се освободятъ отъ махорката. Отъ друга страна, макаръ да имъ се запрѣщава да се сѣе махорка, тия се сѣе — това е безспоренъ фактъ. И, ако надникнете въ всѣко акцизно управление, ще намѣрите навсѣкѣдъ единъ купъ махорка. Обаче, забѣлѣжката къмъ чл. 6 прѣдвижда, че се разрѣшава на акцизната властъ да отпуща на нуждающитѣ се за лѣкуване на добитѣка имъ потребното количество махорка, като се полѣе по-рано съ газъ. Понеже дохожда махорка и отъвнъ и има голѣмо количество контрабанда отъ други мѣста, нашитѣ акцизни управления навсѣкѣдъ сж прѣпнѣлени съ махорка, и понеже законътъ дава право на всѣка нуждающа се община или село да се отнесатъ и да поискатъ такава махорка, и имъ се дава, тогава нѣма защо да се плаче толкова за запрѣщаването да се сѣе махорка. А пъкъ че имало много дѣла, и по-напрѣдъ имаше много дѣла, и сега ги има. Тѣй щото, махорката не създава увеличение на дѣлата. И по-напрѣдъ, когато се сѣеше махорка, за една лула тютюнъ се издаваха постановления, глобяваха се хората и довеждаха по 10—15 души свидѣтели, както и сега. Тѣй щото, азъ не виждамъ, че туй ще помогне за намаление на дѣлата.

Азъ съмъ на мнѣние, че туй прѣдложение трѣбва да се отхвърли.

А. Франгя: Азъ ще направя една кратка бѣлѣжка, почитаеми г-да народни прѣдставители, и тия е слѣдующата. Г-нъ Министъръ-Прѣдсѣдательтъ и Министъръ на Финанситѣ ни казва, че, именно, защото остава по 2.000.000 кгр. тютюнъ не изнесенъ, затуй се било доказвало това, което той, именно, иска да докаже, че отъ злоупотребления, отъ кражби, отъ контрабанда не може да се продаде тютюнътъ. Това не е право. Тютюнътъ не може да се изнася, защото стоката ни не е асотирирована и не е още позната въ странство. Тя нѣма още марка. Причината е, че не се асотирирова така, както напр. въ Германия, Франция и другадѣ. Ако знаеха да асотирироватъ нашия тютюнъ по такъвъ начинъ,

както трѣбва, намѣсто въ видѣ кафези да го носятъ, да го туряха въ денкове, добръ уредени, то непрѣмънно щѣха да направятъ, щото тютюньтъ, който може да се пуши въ Франция, да бѣде изнасянъ отъ България за тамъ, защото ние имаме всички качества тютюнь.

Послѣ, казва ни се, че нѣкаква си конвенция забранява това. Ще ми се позволи да възразя. Ние сме заложили не махорката, не тютюня; ние сме заложили само прихода му, който възлиза споредъ нашия бюджетъ на 10.000.000 л. и отъ който ще плащаме само около 6.000.000 л. Значи, ако нашитѣ ефективни приходи сж $8\frac{1}{2}$ милиона и сме заложили само 6.000.000, никакъ нѣма да ни се забранява да имаме по 20—30 стрѣка за цѣрене на нашия добитѣкъ, макаръ че се казва, че 2.000.000 кгр. стойтъ тукъ и изгниватъ или контрабандиратъ и при всичко, че конвенцията забранявала. На туй основание азъ съмъ убѣденъ, че ще направимъ едно добро на нашето население, ако му позволимъ открито да има право да сади около 20 стрѣка за цѣрене на своя добитѣкъ, защото, когато е забранено, ще има повече кражби. Конвенцията не говори нищо за тия работи; тя говори за други работи: по кой начинъ ще се събиратъ паритѣ и пр. Паритѣ ще събиратъ отъ Банката и ще се даватъ на тѣхъ. Но че ужъ конвенцията забранявала сѣненето на махорката, нѣма такова нѣщо.

Прѣдсѣдателътъ: Има прѣдложение отъ г. Филипова. . .

А. Филиповъ: Азъ моля да се отложи прѣдложението, докато се направи справка въ договора съ банкитѣ.

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Прѣдлагамъ да се отхвърли този законопроектъ, който се стреми да опропасти единъ отъ най-добритѣ български приходи. (Обаждатъ се: Вѣрно!) Категорически го прѣдлагамъ! И не желая да играемъ глупави сантименталности. Въ закона е казано, че за крастави кози ще ви даватъ тютюнь да си ги лѣкувате. Ясенъ е въпросътъ, и азъ ви моля да се гласува въ тая форма — да се отхвърли.

Прѣдсѣдателътъ: Настоявате ли за отлагането, г-нъ Филиповъ, или го оттегляте?

А. Филиповъ: Азъ го оттеглямъ.

А. Урумовъ: Азъ го поддържамъ. (Нѣкои прѣдставители: Да се гласува.) Защо да се гласува? Недѣйте го кара контрабанда! Най-послѣ, законодателно тѣло ли сме?

Искамъ думата.

Прѣдсѣдателътъ: Не мога да Ви дамъ думата, защото два пѣти вече говорихте.

А. Урумовъ: Азъ го поддържамъ по отношение за изхвърляне алинея б отъ чл. 6. (П. Таслаковъ: То е вече друго прѣдложение!) Сжщото прѣдложение е. Само туй, да се изхвърли алинея б отъ чл. 6.

Прѣдсѣдателътъ: Само първата часть?

А. Урумовъ: Първата часть. Ако той го оттегля, азъ го поддържамъ.

Прѣдсѣдателътъ: Но сега се поражда въпросъ, дали четвъртината, които сж подписали, поддържатъ Вашето прѣдложение?

А. Урумовъ: Нѣма смисълъ — тѣ сж подписали и за първата алинея, и за втората.

Д. Петковъ: Именно за това азъ искамъ да обърна вниманието ви, че не може по такъвъ начинъ. Азъ за пръвъ пѣтъ виждамъ, че единъ прѣдставителъ се отказва отъ прѣдложението, а другъ дохожда да казва, азъ го поддържамъ. (А. Урумовъ: Подписалъ съмъ го!) То е още въпросъ, дали и другитѣ, които сж подписали, сж съгласни да го поддържатъ. Понеже ставатъ извѣстни разяснения тукъ въ Камарата, затуй, именно когато прѣдложителътъ си оттегля прѣдложението, прѣдполага се, че и другитѣ си оттеглятъ подписитѣ. Имаше тукъ прѣдложение и отъ г. Министра, който иска категорически да се отхвърли. (А. Урумовъ: Г-нъ Сп. Ивановъ не го оттегля. Той не е тукъ.)

Прѣдсѣдателътъ: Г. г. Сп. Ивановъ и А. Филиповъ сж, които сж го внесли. Г-нъ Сп. Ивановъ го нѣма тукъ.

М. Златановъ: При тия спорове, азъ моля да се тури на гласуване прѣдложението на г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ, за отхвърляне на внесеното прѣдложение. (Гласове: Да се гласува!)

Прѣдсѣдателътъ: Тогава ще туря на вотирание въпроса тѣй: да се отхвърли прѣдложението, както прѣдлага г. Министъръ-Прѣдсѣдателътъ. Моля ония, които сж за прѣдложението на г. Министъръ-Прѣдсѣдателъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приемва.

Минаваме на слѣдующето прѣдложение, пакъ отъ сжщитѣ прѣдставители, за измѣнение на чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата.

Секретаръ Н. Кормановъ: (Чете.)

„Прѣдложение

за измѣнение чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата.

Г-да народни прѣдставители!

Съ вмѣкването думата „контрабанда“ въ помнатия чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата,

на много български граждани се забрани да отварят питейни заведения, само защото въ кръчмитъ имъ сж заловени, въ повечето случаи, по нѣколко грама тютюнъ, и то подхвърленъ отъ нѣкои конкурентниъ или лице, на което е отказано даването на вѣра. Понеже съ това се лишаватъ несправедливо много хора отъ единъ честенъ поминѣкъ и хазната губи отъ непродаденитѣ патенти, то имамъ честь да направя слѣдующето

Прѣдложение:

Отмѣнява се думата „контрабанда“ въ чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата.

София, априлий 1901 г.

Фердинандски народенъ прѣдставителъ:

Сп. Ивановъ.

Кулски народенъ прѣдставителъ:

А. Филиповъ.

Поддържае горното прѣдложение, народни прѣдставители: А. Виячевъ, Т. Орловъ, Г. Булевъ, Л. Лазаровъ, К. Гърковъ, Д-ръ К. Милановъ, Н. Христовъ, С. Бойковъ, С. Савовъ, Г. Шойлевъ, С. Цоцумански, А. Маринкехайовъ, И. Сунгуларски, Д. Марковъ, Г. Шиваровъ, Д-ръ П. Табурновъ, М. Стояновъ, Т. Михайловъ, М. Гимиджиски, М. Калевъ, Г. Маджаровъ, И. Спасовъ, С. Стойновъ, Д. Баневъ, Н. Русевъ, Х. Юмеровъ, А. Урумовъ, Ж. Желѣзовъ, Д. Христовъ, С. Бабаджановъ, В. Николчовъ, К. Петковъ, Д. Ризовъ, Д-ръ К. Икономовъ, О. Сюлеймановъ, С. Димитровъ, С. Соколовъ, И. Арnaudовъ, Х. Бей Мустафа Бейовъ, Ю. Юсуфовъ, Н. Кормановъ, Ц. Мисловъ, А. Блажевъ, Я. Забунъовъ.

А. Филиповъ: Въ чл. 51 отъ закона за акциза върху питиетата е казано, че, ако у нѣкой кръчмаръ се улови тютюнъ контрабанда, запрѣщава му се да отвара кръчма. Азъ вѣрвамъ, че почитаемото Събрание ще се съгласи да се изхвърли това тройно и четворно наказание, което му се налага. Стига му това наказание, че се глобява за контрабанда. А пъкъ ще се съгласите, че това е едно много тежко наказание. Защо за едно и сжщо прѣстѣпление, въ което той, може би, неволно да бѣде увлѣченъ, да му се налага такова едно жестоко наказание, каквото е лишаване отъ правото да упражнява занятие; лишаване отъ правото да кръчмарува ще бѣде тежко. Тия наказания мисля, че въ повечето законодателства сж изхвърлени, именно наказанието да се лишава нѣкой отъ упражняване извѣстно занятие, защото е извършилъ извѣстно прѣстѣпление. И понеже това нѣма нищо общо съ доходността, вѣрвамъ, Събранието ще приеме туй прѣдложение.

Министъръ-Прѣсѣдатель П. Каравеловъ: Сега не е раздадено това прѣдложение; азъ не съмъ го челъ, нито разгледалъ, но мисля, че нѣма защо

толкова да се покровителствуватъ кръчмаритѣ. Кръчмарятъ трѣбва да бѣде най-добрия човѣкъ. И навсѣкадѣ трѣбва да има едно нѣщо: трѣбва да се констатира по-прѣди, че човѣкътъ е най-честенъ, и тогава да му се позволи да бѣде кръчмаръ. (А. Филиповъ: И, чиновницитѣ трѣбва да сж най-честнитѣ хора!) И, ако се намалятъ кръчмаритѣ и кръчмитѣ у насъ, увѣрявамъ ви, че ще бѣде голѣмо щастие за България. Азъ и по-напрѣдъ заявихъ, казвамъ ви го и сега, че ще се помъча да ги намаля. Даже и нѣщо повече ви обѣщахъ: ще внесе единъ законопроектъ, съ който да се забрани на кръчмаритѣ да иматъ тефтери, защото ние знаемъ какво става въ кръчмитѣ. Не сж толкозъ наивни хора „бѣднитѣ“ кръчмари. Нека не откриватъ толкова кръчми. Затуи нѣма защо да измѣняваме закона. Сега, йокъ, запрѣщава имъ законътъ, ще пострадатъ „бѣднитѣ“ кръчмари! Оставѣте ги! Тѣ най-малко сж за окайване.

А. Урумовъ: Г-да прѣдставители! Менѣ ми се струва, че когато отхвърляме онуй прѣдложение, съ което се отнема правото на тютюнопроизводителитѣ, като бѣдатъ осѣдени за контрабанда, да съятъ тютюнъ, за да бѣдемъ послѣдователни, трѣбва и това прѣдложение съ аklamация да го отхвърлимъ, защото, ако има нѣкой да спомага на контрабандата, то сж кръчмаритѣ.

А. Блажевъ: И азъ съмъ съгласенъ съ г. Министра, защото това, което той каза, е много право; защото ако има хора, които най-много да спомагатъ на контрабандата, то сж кръчмаритѣ. Азъ съмъ билъ най-много противъ тѣхъ и съмъ съгласенъ съ аklamация да отхвърлимъ това прѣдложение.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Ето въ една минута вжтрѣ имате най-голѣмата нелогичность и пай-голѣмата несправедливостъ. Прѣди една минута какво направихте! Единъ производителъ, който иска да цѣри своя добитѣкъ, казваме му: ти нѣмашъ право да цѣришъ добитѣкъ си съ тоя тютюнъ, защото си контрабандистъ. Казваме: буква б отъ члена да се не измѣнява, а подиръ една минута се прави друго прѣдложение, и го прави пакъ сжщиятъ, който оттегли първото прѣдложение, и казва така: ти, кръчмаро, като продавашъ контрабанда тютюнъ, азъ нѣма да ти затварямъ кръчмата. Ами че кръчмарятъ е укривателъ на всичкитѣ контрабандисти, той е, който подстрѣква селянитѣ, тайно да донасятъ тютюнъ и да го скриватъ. Азъ мисля, че Министрътъ на Финанситѣ много право казва, да се стараемъ, колкото е възможно, да изцѣримъ България отъ кръчмаритѣ. Нѣма ли кръчмари, ще има България подобра, отколкото е сега. Азъ прѣдлагамъ да отхвърлимъ съ аklamация и това прѣдложение. (Гласове: Да се гласува!)

Прѣсѣдательтъ: Турямъ на гласуване приемането на прѣдложението и изпращането му въ коми-

сията. Моля ония, които сж за него, да вдигнатъ ржка. (Нѣколцина вдигатъ.) Събранието не приема.

Минаваме къмъ първото четене прѣдложението на Кулския народенъ прѣдставителъ за измѣнение и допълнение закона за горитѣ.

Г-нъ Секретарьтъ ще прочете прѣдложението.

Секретарь Н. Кормановъ: (Чете.)

„Прѣдложение

за допълнение и измѣнение закона за горитѣ.

Къмъ чл. 1 да се прибави: „Веднага слѣдъ публикуването настоящитѣ измѣнения и допълнения, една комисия, състояща отъ надлежния лѣсничей, мѣстния кметъ и единъ вѣщъ земледѣлецъ, посоченъ отъ заинтересования стопанинъ, се натоварва да пристъпи до опрѣдѣляването, кое пространство, покрито съ дървета, трѣбва да се стопанствува като гора и кое да се изключи отъ разпоредбитѣ на закона за горитѣ. При своитѣ дѣйствия комисията ще има прѣдъ видъ пространнитѣ насаждения, послѣ тия, които сж необходими за добрия помипкъ на населението и които сжщевременно могатъ да се увардятъ отъ поврѣди, както и охранителнитѣ насаждения по чл. 20 отъ закона.

Комисията трѣбва да даде на всѣки горски комплексъ по възможность закръглена форма; затова при арондирването може да прави замѣнявания на земя съ гора, и обратно, съгласно съ сжществуещия за това законъ.

Излишнитѣ при арондирането части отъ държавнитѣ гори се разпродаватъ отсетнѣ на мѣстното население по една опрѣдѣлена отъ Министерството на Финанситѣ цѣна за декаръ.

Излишнитѣ отъ общинскитѣ гори се оставятъ на населението за общо ползуване, както му е най-изгодно.

З а б ъ л ѣ ж к а: Прѣобръщането на тия излишци въ частна собственость става съ разрѣшението на Министерството на Вжтрѣшнитѣ работи и по цѣна, опрѣдѣлена за декаръ отъ Финансовото Министерство.

Частнитѣ гори се описватъ въ тия граници, въ които се заварятъ, като изключатъ — ако, разбира се, стопанитѣ пожелаатъ — ония парчета, ивици и пр., които прѣчатъ за окръгляване на горитѣ. Тия излишци се оставятъ напълно на разположение на горовладѣлцитѣ и не подпадатъ подъ разпоредбитѣ на закона за горитѣ.

За всѣки отдѣленъ комплексъ гора, комисията съставлява протоколъ, въ който между другото се описватъ точно и ясно границитѣ на комплекса.

Опрѣдѣленитѣ така държавни и общински гори се ограничаватъ съ трайни бѣлѣзи най-късно до края на 1907 г.; въ противенъ случай, въ тия гори не се позволява никаква сѣча.

Такова ограничение се прѣпоръчва и за частнитѣ гори.“

Въ втората алинея на чл. 19 отъ закона да се отмахне послѣдното прѣдложение, именно: „Това разрѣшение и пр. . . се дава отъ районния горски инспекторъ по прѣдставление на лѣсничей“.

София, априлий 1901 г.

Кулски народенъ прѣдставителъ:

А. Филиповъ.

Никополски народенъ прѣдставителъ:

А. Блажевъ.

Поддържаеме горното прѣдложение, народни прѣдставители: Сп. Ивановъ, Н. Кормановъ, П. Ивановъ, В. Гьоковъ, Н. Петровъ, А. Станчевъ, Д. Христовъ, С. Димитровъ, М. Калевъ, В. Николовъ, К. Гърковъ, Н. Гимиджийски, Н. Петковъ, Ц. Вучковъ, Л. Лазаровъ, Г. Булевъ, Г. Недѣлковъ, Г. Шиваровъ, Ц. Мисловъ, Я. Бръшляновъ, Н. Цановъ, К. Петковъ, Т. Влайковъ, С. Арсениевъ, Т. Михайловъ, С. Бойковъ, А. Бояджийски, Н. Христовъ, А. Франги, П. Кръстевъ, И. Петровъ, Д-ръ К. Икономовъ, Г. Маджаровъ, Т. Орловъ, Г. Кирковъ, Г. Цонковъ, П. Баевъ, И. Сунгурларски, Я. Забуновъ, Ж. Желѣзовъ и А. Маринкехайовъ.“

А. Филиповъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Прѣди закона за горитѣ, вие знаете, че не се упражняваше никакъвъ надзоръ върху тѣхъ и се опустошаваха, кое подъ аренда, кое за собствено улотрѣбление, но България рискуваше да остане безъ гори; затова Министерството на Търговията и Земледѣлието се принуди да ограничи сѣченето на горитѣ, но попадна въ друга крайность. Вмѣсто да нареди за да се комплексиратъ горитѣ и да се запази пространството, което е нужно, съгласно съ откритията, които е направила науката за лѣсовѣдството, запрѣтило е общото сѣчене на горитѣ, и съ това се е попрѣчило на поминъка на земледѣлцитѣ. Не зная какъ е на други мѣста, но въ нашия край ние рискуваме да видимъ ливадитѣ и нивитѣ съвършено обраснали съ гора и подиръ 2—3 години не ще може да се влѣзе съ плугъ въ тѣхъ, защото законътъ запрѣщава да се чистятъ храсталацитѣ, търнетѣ и слоговетѣ, и отъ година на година се правятъ по-голѣми прѣчки да се влиза съ коса, сърпъ, плугъ и пр. въ нивитѣ и ливадитѣ. Азъ изучихъ този въпросъ, направихъ справки отъ нѣкои лѣсовѣдци, свършили въ Германия, защото е признато, че германското лѣсовѣдство е образцово, и направихъ това прѣдложение, което г. секретарьтъ прочете. Направихъ и единъ чъртежъ за пояснение на проекта. Вие виждате въ първата фигура, която най-много се срѣща и най-много е разпространена у насъ — най-много се срѣщатъ у насъ такива ниви и ливади, както е отбѣлѣзано въ първия чъртежъ. Доколкото съмъ запознатъ съ живота на земледѣлцитѣ, както и специалиститѣ казватъ, абсолютно е невъзможно да се запази гората въ вжтрѣшната частъ на нивитѣ и ливадитѣ, защото постоянно става движение на добитѣкъ, хора и т. н.

Най-рационалното нѣщо за запазване на горитѣ, както прѣдвижда законѣтъ за горитѣ, или цѣлѣта, която тогава несполучливо е прокарана въ самия законѣ, сѣ тѣзи измѣнения, които азъ прѣдлагамъ. Втората фигура, отгѣво, прѣдставлява единъ комплексъ съ гори и други малки парчета отъ ниви. Тѣзи ниви се изваждатъ, за да може да се запази този комплексъ да бѣде само гора, и въ замѣна на това се придаватъ парчета, които се даватъ при арондирането, закрѣгляването. Сѣщата цѣль гони фигура трета, когато въ краищата на окрѣжността се намиратъ парчета ниви, ливади и прѣчатъ да се залѣсятъ; тѣзи парчета сѣ изваждатъ и става компенсация съ парчетата отъ гори, ниви и ливади, които се намиратъ вънъ отъ окрѣжността. Азъ вѣрвамъ, че ще се съгласите съ тѣзи измѣнения, които сѣ напълно рационални, ни най-малко не спъватъ лѣсовѣдството, ни най-малко нѣматъ тенденция за изкореняването на горитѣ, а, напротивъ, за поставяне лѣсовѣдството у насъ на онай рационална почва, на която е поставено лѣсовѣдството въ Германия.

Въ тая прибавка, която азъ прѣдвиждамъ сега, вие ще видите, че, щомъ нѣкой ступанинъ поиска да се разрѣши нѣкой прѣспирня за неговитѣ гори, подава заявление, съставлява се комисия и тая комисия отива, измѣрва и описва, кое парче остава за гора, кое за нива, кое за ливада, и въ тия парчета, които се оставятъ за ниви и ливади, да може той прѣзъ всѣко врѣме на годината да сѣче, да разчиства и да не му бѣрка никой, да не му се съставляватъ актове. Дѣйствително, въ чл. 19 има едно постановление на закона, че търнацитѣ, храс-талацитѣ, дракитѣ и т. н. могатъ да се коренятъ, но за това трѣбва прѣдварително позволение отъ районния инспекторъ. Районниятъ инспекторъ, както знаете, на много мѣста е далечъ съ стотина километра отъ мѣстото; така щото, за изкореняване на една малка частъ отъ драки, търнаци и пр. трѣбва човѣкъ да отиде 3—4 дена да търси инспектора. Това е едно отъ затрудненията, които съществуватъ по законитѣ за земледѣлцитѣ. Щомъ извѣстна мѣстность сѣ опише, че не е гора, позволява се да се корени и да се чисти, когато иска човѣкъ, безъ да има нужда отъ позволение. Ако се улови, че корени или сѣче въ мѣста, обявени за гори, той пакъ ще подлежи на наказание. Азъ вѣрвамъ, че г. г. народнитѣ прѣдставители ще приематъ по принципъ това прѣдложение, съ което се отмѣнява това постановление на закона, което спъва земледѣлието, спъва земледѣльца, че не може да пусне воловетѣ си извънъ къщата си отъ този законъ и е изложенъ на маса глоби. Може да направите справка въ Министерството на Правосѣдието и вие ще видите, че тамъ, дѣто има нужда да се запази извѣстно мѣсто за гора, има грамадни глоби, наложени на хората. Да се прѣмахнатъ тия злоупотрѣбления и да се оставятъ свободни земледѣлцитѣ да се ползватъ съ онай земя, която не се смѣта за гора, азъ внесохъ това прѣдложение.

Министъръ А. Людекановъ: Г-да народни прѣдставители! Инициативата на г. Кулския народенъ прѣдставитель е похвална. Похвална е затова, защото, дѣйствително, законѣтъ за горитѣ, който е сега въ дѣйствие и който е трети подъ редъ отъ освобождението на България, има много недостатѣци. Обаче, съ всичко това, макаръ тая идея да е прѣкрасна и да нѣмамъ нищо по принципъ противъ нея, на подобна реформа, както се прѣдлага тукъ, азъ ще ви моля да обърнете внимание и на онова, което ще кажа, и ще моля да се не приема тя, и ето защо. Откакъ съществува България, ако въпросѣтъ за горитѣ, който се свежда къмъ владѣнието на горитѣ, бѣше разрѣшенъ, ние нѣмаше да имаме това, което виждаме днесъ въ България. Вѣрвате ли, че повече отъ единъ и половина милионъ се харчи по спорове за владѣние на гори между частни лица и общини, между частни лица и Държавата, между общини и Държавата? Въпросѣтъ за владѣнието на горитѣ е най-важния въпросъ, който въ България може да има. Ние харчимъ 700.000 л. за експлоатация и поддръжане на горското дѣло, а получаваме едва 500.000 л. Имаше и 120.000 л. глоби. Е добръ, глобата, слѣдствие отъ неточността на закона, което поражда глобата, както и процеситѣ по спорове за владѣние на гори, е една язва за нашето население. Ако, дѣйствително, въпросѣтъ за горитѣ не е добръ уреденъ, или, по-право, не е могълъ да бѣде така лесно уреденъ, понеже е единъ много заплетенъ въпросъ, недѣйте мисли, че съ едно драсване на перото или поправка на единъ членъ отъ закона може да се уреди. Той изисква много по-сериозно обсъждане. Първиятъ законъ за горитѣ у насъ е гласуванъ въ 1883 г.; вториятъ законъ е отъ 1889 г.; третиятъ отъ 1897 г. и четвъртиятъ законопроектъ, дълъгъ и пространенъ, е билъ внесенъ отъ г. Титорова, мойтъ прѣдшественникъ, прѣзъ ноемврий миналата година, който се изпратилъ въ комисията, обаче, по причина разпущането на сесията не е можалъ да се разгледа; а пъкъ той съдържа именно едно отъ тия разпорѣждания, за които почитаемиятъ Кулски народенъ прѣдставитель сега прави прѣдложение. Въпросѣтъ за владѣнието на горитѣ е и най-важния, защото съ въвеждането на послѣдния законъ отъ 1897 г. отъ втория му членъ се породиха много процеси. Вториятъ членъ отъ този законъ, който сега е въ сила, прѣдвижда една специална комисия да разрѣшава спороветѣ, и несъмнено е, че за общинитѣ не бѣше толкова мѣчно да могатъ да намѣрятъ свидѣтели въ своя полза. И днесъ 70—80 дѣла има въ Министерството, разрѣшени отъ комисията, на които трѣбва да дадемъ ходъ или прѣдъ сѣдилищата, или, ако мине срокѣтъ за обжалването, извѣстни общини ще станатъ собственици на извѣстни гори. Има общини съ 100.000 декара земя, а има други, които нѣматъ никакъ. Тоя въпросъ е занимавалъ не само България, но е занимавалъ и по култур-

нитъ страни. Австрийското правителство, слѣдъ окупацията на Босна и Херцеговина, прогласи горитъ за държавна собственост, а само владѣнието имъ позволи на общинитъ. Ромѣнитъ, слѣдъ завладяването на Добруджа, направиха същото. Могло би най-правилно да се разрѣши въпросътъ, могли би отъ начало още да се направятъ горитъ държавна собственост, а ползуването само да се остави на общинитъ или на частнитъ лица. Обаче, сега този въпросъ е мѣчно да разрѣшимъ — вие виждате какъвъ принципаленъ юридически въпросъ той засѣга, съ който сѣ свързани много други тоже важни въпроси. Почтениятъ прѣдложителъ казва въ прѣдложението си, да се замѣнявали извѣстни парчета гори съ земи. Лесно е да се каже това, но е мѣчно да се направи — това е тънъкъ юридически въпросъ. Можете ли всичко това да направите съ едно драсване на перото? Удобноизпълнимо ли е такова кърпене на закона — да назначимъ комисия отъ кмета, лесничей и единъ земледѣлецъ да идатъ да оправятъ горитъ? Може ли това така да стане? Вие ще умножите само спороветъ, ще умножите процеситъ именно тогава, нѣщо, което трѣбва да се избѣгва. Ако тия сега сѣ 100, тогава ще станатъ 500. Министерството на Търгорията и Земледѣлието се е заело сериозно съ тази материя, понеже има законопроектъ приготвенъ, за който ще се събере комисия отъ най-компетентни лица да го разисква прѣдварително, слѣдъ което ще бѣде публикуванъ въ вѣстниците, и хората, които се интересуватъ, ще го изучатъ и дадатъ мнѣнието си. Тѣй ще бѣде по-добрѣ, намѣсто съ такива прѣдложения да кърпимъ закона, което ще бѣде сѣ нецѣлно а, може би, и да не бѣде изпълнимо. Да прѣдположимъ, че туй прѣдложение ще бѣде прието и ще се публикува въ „Държавенъ Вѣстникъ“, и да се пристѣпи къмъ изпълнение, обаче, то не може да се изпълни по-рано отъ зимасъ, защото всички сѣ заети съ своитъ кърски работи и стопанитъ не ще иматъ врѣме да отидатъ да се разправятъ за горитъ, когато сѣ заети съ своитъ земледѣлчески работи. Окрѣгляването на гората и другитъ въпроси за насаждането се правятъ зимно врѣме. Азъ ви давамъ декларация, обѣщавамъ ви въ есенната сесия да внесе законопроекта, който обема цѣлия въпросъ, а не съ такива прѣдложения да се кърпи законъ отъ такава важна материя, какъвто е тоя за горитъ. Като вотираме закона въ октомврий, ще имаме врѣме още тази зима да го приложимъ въ дѣйствиe. Ние отъ това страдаме, дѣто всѣка година имаме прибавки и измѣнения на законитъ. Азъ по принципъ, повтарямъ, нѣмамъ нищо противъ и даже похвалявамъ инициативата на г. г. прѣдложителитъ; но въпросътъ за горитъ е много важенъ и животно-тѣлесенъ за населението и изисква общо и изцѣло разглеждане, а не така само такива частични прѣдложения. Ще ви кажа, дѣка е, напр., болката на закона, който е въ сила, която болка съ това прѣдложение не се изцѣрява. Главниятъ въпросъ

е чл. 1, послѣдната му алинея. Ето го: (Чете.) „Подъ думата гора се подразбира едно пространство обраснато съ дървета, които сѣ прѣдмѣтъ на лѣсовѣдско стопанисване. Изолирани пространства, помалки отъ единъ декаръ, не подпадатъ подъ разпоредбитъ на настоящия законъ, ако тѣ нѣматъ охранително значение.“ (А. Филиповъ: Но питайте вашия началникъ на горитъ и ще видите, че не го разбира.) Този членъ полага въпроса неясно. Какво иска да каже той съ туй: „що е гора“? Вие давате закона въ рѣцѣтъ на горския стражаръ, и той всѣки обрасълъ храсталакъ счита за гора (А. Филиповъ: Така разбира вашиятъ началникъ.) и глобява всѣкиго било по партизански съображения, било по некадърностъ или неразбория. Азъ ви казвамъ, че като не съмъ противъ идеята, която гони прѣдложението — защото и азъ симпатизирамъ на тази идея да се окръглятъ горитъ, понеже тя е приета отъ науката, а така също и ние сме я приели въ новия законопроектъ, — безъ да искамъ да оскърбявамъ нѣкого, казвамъ, че не мога сега да приема прѣдложението, да направимъ измѣнения въ закона току-така; обаче, обѣщавамъ, че въ идущата сесия първиятъ законопроектъ, който ще бѣде внесенъ отъ моето Министерство, ще бѣде она за горитъ. Ромѣния има доходъ отъ горитъ 15.000.000, а ние имаме само 500.000. И Ромѣния по мѣстоположение и пространство не е по-голѣма отъ нашата страна — има, наистина, повече гори, — но тя има добро стопанисване на горитъ. Ако е тѣй, азъ заключавамъ, че безъ да съмъ по принципъ противъ прѣдложението, по формата, по която то се прави, понеже е кърпежъ, който нѣма да даде никакъвъ резултатъ, моля г. г. прѣдложителитъ да го оттеглятъ и въ бѣдѣщата сесия ще внесе законопроектъ, обмисленъ, обсъденъ на основание на даннитъ, съ които разполага Министерството.

С. Димитровъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣмамъ нищо противъ прѣдложението на г. Филипова. Азъ признавамъ, че този кърпежъ на закона за горитъ не би трѣбвало да го приемемъ, защото той не обема всичко, което трѣбва да се попълни въ самия законъ, защото трѣбва коренно да се прѣработи самиятъ законъ, и затова бѣше внесенъ законопроектъ прѣзъ 1899 г. въ Народното Събрание и остана неразглежданъ, та мисля, че ни душата сесия нѣма да се разгледа, а пъкъ, вдругъ, законътъ за горитъ изисква допълнение и измѣнение. Ето защо азъ поддържамъ това прѣдложение и моля Народното Събрание да го приеме, като го видоизмѣни.

Дѣйствително, азъ не виждамъ въ чл. 1, послѣдната алинея, никаква гаранция за тая комисия, която се назначава да окръгли горитъ. Въ комисията влизатъ лѣсничеятъ, кметътъ и единъ вѣщъ земледѣлецъ, назначаванъ отъ заинтересованитъ. Тѣ сѣ трима — отъ три страни, и само ще се каратъ. Но това може да се уреди въ комисията.

Сега въ втората алинея, която дава широка свобода на тая комисия, щото да замѣнява земи съ гори и обратно, този въпросъ, г-да прѣдставители, изисква една опрѣдѣлена система. Тая е много широка мисль. Тамъ, къдѣто горитѣ сѣ ефтини, земитѣ сѣ скѣпи, а пъкъ къдѣто земитѣ сѣ ефтини, горитѣ сѣ скѣпи. Слѣдователно, ако въ едно село вземете на одного извѣстно число декара ниви и ги обърнете на гора за окръгление на горитѣ и вие му дадете толкова декара гора да я обърне на ниви, ако селото е горско, значи, вие му давате 3—4 пѣти, а, може би, и 5 пѣти по-малко, отколкото му взимате. Защо? Защото той не може да намѣри другадѣ ниви и трѣбва да обърне гората въ ниви, и, за да направи това, трѣбва 5 пѣти повече разности да направи, отколкото ако купи ниви. Ето защо трѣбва да се опрѣдѣли въ комисията цѣната за отчуждаването и замѣняването на земитѣ.

Сетнѣ, има другъ единъ въпросъ, за който трѣбва да стане една прибавка въ прѣдложението. Въ закона отъ 1883 г. — първия законъ въ България за горитѣ — въ чл. чл. 15 и 16 прѣдвиждаше една специална комисия, която прѣглеждаше горитѣ на общинитѣ и къдѣто намѣри излишни — повече отколкото сѣ нужни на селото — вземаше ги. Напр., въ правилника за тия комисии бѣше прѣдвидено, че въ горски мѣста на селата се даватъ отъ 30-50 декара на сѣмейство, а въ полскитѣ — отъ 10-30 декара. Колкото се намираше повече гора, вземаше се за Държавата. Сега, въ 1899 г. на 16 декемврий вотира се другъ законъ за горитѣ. Въ чл. 59 на този законъ се казваше, че законътъ за горитѣ отъ 1883 г. се отмѣнява; прѣзъ 1892 г. пъкъ имаше прѣдложение, което имаше за цѣль да повърне ония гори, които бѣха отнети по силата на чл. чл. 15 и 16 отъ закона за горитѣ отъ 1883 г. Въ това прѣдложение, въ чл. 10, се казваше, че се отмѣняватъ и разпорежданията и протоколитѣ на комисията по прилагането на чл. чл. 15 и 16 отъ закона отъ 1883 г. Значи, повърнаха се всички отнети земи. Въ чл. 7 се прѣдвиждаше една комисия, която опрѣдѣляше охранителнитѣ гори, състояща отъ лѣсничея, горския инспекторъ и кмета. Горскитѣ инспектори мислѣха, че тая комисия трѣбва да повърне и ония отнети гори, и така и тѣ не можах да се повърнатъ, когато, извѣстно е, че тѣ бѣха опрѣдѣлени за охранителни гори. Само въ 1897 г. гласува се този последенъ законъ, който е сега въ сила, и въ него, въ чл. 2, се прѣдвиждаше една комисия, която разглеждаше спороветѣ между селата и общинитѣ, отъ една страна, и между Държавата и общинитѣ, отъ друга. Тамъ не се допускаха адвокати, но горският инспекторъ замѣстваше и адвоката, и сѣдилището. Прѣдъ горския инспекторъ се прѣдвяваха тия оплаквания, и той повдигаше тия спорове и за да нагласи единъ гулай, за да отиде на мѣстото да разгледа въпроса и да вземе 100—200 л., създаваше почти на всѣка стѣпка такива спорове. Об-

щинскитѣ управления, на които бѣха отнети горитѣ и които се основаваха на единъ законъ, че трѣбваше да имъ бждатъ повърнати — и послѣдниятъ законъ завари горитѣ имъ неповърнати — сила ваха се на това право, че горитѣ сѣ въ тѣхно владѣние и че, ако Държавата мисли да има нѣкакво право, да заведе искъ.

Тѣзи спорове сѣ се продължавали дълго врѣме и се водятъ до днесъ, като обикновено оспориватъ гората. Турятъ овце, турятъ говеда въ гората — Държавата ги пѣди; отиватъ да сѣкатъ въ гората — улавятъ ги, пращатъ ги въ сѣдилищата. И така, се води една ожесточена борба, така щото, не може да се уреди въпросътъ. Ето защо, г-да народни прѣдставители, веднажъ тѣзи гори сѣ отнети безъ всѣкакво съдебно рѣшение и безъ всѣкакво право, нѣщо, което подиръ единъ законъ го е отмѣнилъ, трѣбва въ това прѣдложение комисията да прѣдвиди една алинея и да прѣпорѣча на Министерството, щото, като направи справка въ архивитѣ на всички инспекции, всички отнети гори по чл. 15 и 16 отъ закона отъ 1893 г. да се повърнатъ на ония общини, отъ които сѣ отнети, а ако Държавата мисли, че има право върху тѣхъ, същеврѣменно, още на часа, да заведе искъ за сѣщата гора. (В. Поповъ: Чл. 2 отъ закона за горитѣ прѣдвижда това.) Чл. 2 е почти суспендиранъ и не е въ дѣйствиe. Той не се отнася до тѣзи гори, а съвсѣмъ до други. Тѣзи гори сѣ отнети, а вие още не сте ги повърнали. Затова именно казвамъ, че трѣбва да се прѣдвиди, и туй то.

Сетнѣ, единъ другъ въпросъ, г-да прѣдставители, има за уреждане по закона за горитѣ. Сухитѣ дърва въ държавнитѣ гори трѣбва да се освобождаватъ отъ всѣкакви такси, за да могатъ да се чистятъ горитѣ, затова, защото тѣзи дърва само произвеждатъ насѣкоми и поддържатъ огъня, за да могатъ да изгорятъ цѣли гори. Ето защо, ако вие опрѣдѣлите такси на сухитѣ дърва въ държавнитѣ гори, тѣ нѣма да отидатъ по онѣзи стрѣмни мѣста, къдѣто сѣ пълзене или безъ пълзене ги свалятъ, а ще отидатъ да сѣкатъ по равнитѣ мѣста. А когато опрѣдѣлите, че въ стрѣмнитѣ мѣста и, въобще, въ държавнитѣ гори сухитѣ дърва да се бератъ безплатно, тогава ще обератъ и еднитѣ, и другитѣ, и това ще улесни и назенето на гората отъ подпалване и ще я прѣдпази отъ насѣкоми.

Сетнѣ, срокътъ, който е опрѣдѣленъ съ послѣдния законъ отъ 30 мартъ, е много късъ, и той е почти всрѣдъ зимата. Въ този срокъ не могатъ никѣдъ да изнасятъ материали отъ горитѣ, толкозъ повече като се има прѣдъ видъ, че пѣтищата у насъ сѣ толкозъ непроходими, че само въ сухо врѣме могатъ да се изваждатъ. Тогава, г-да прѣдставители, какъ ще може до 30 мартъ, почти въ края на зимата, да се изкаратъ дървата? Нека този срокъ да се опрѣдѣли въ комисията до 15 априлий. Съ това, г-да народни прѣдставители, наистина, ще закрѣпимъ малко закона. Ако Министерствътъ на Търговията и Земледѣлието успѣе до идущата

сесия да внесе този законопроектъ, който има още отъ 1899 г., тогава ще стане и стариятъ законъ, който е до сега въ дѣйствиe, непотрѣбенъ, и това прѣдложение непотрѣбно; но, ако не ще може да се внесе, както е твърдѣ възможно и както често пѣти е артисвалъ, азъ мисля, че тогава ще си послужимъ съ това прѣдложение. Ето защо азъ моля Събранието да приеме по принципъ това прѣдложение и да го прати въ комисията, която да го уреди съобразно съ тѣзи забѣлѣжки, които направихъ.

А. Филиповъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не мога да разбера защо нѣкои отъ г. г. министритѣ толкова, съ всички свои сили, се нахвърлятъ върху законодателната инициатива на депутатитѣ. Ние смѣтаме веднажъ за винаги да се отървемъ отъ една опека, която сѣ си присвоили правителствата върху депутатитѣ. Прѣдишнитѣ Събрания сѣ мълчали, не сѣ си отваряли очитѣ, и затова въ Министерството на Търговията и Земледѣлието е имало толкозъ афери. Ние тамъ чухме че съ фабриката „Фенуй“ въ сношение съ разни частни търговци сѣ ставали злоупотребления и маса други трети работи. Ние видѣхме, че чиновниците въ Министерството на Търговията и Земледѣлието се занимаватъ повече съ командировки, отколкото съ сериозна производителна работа. Ние виждаме, че има 600.000 л. бюджетъ за централното управление, а пѣкъ нѣмаме за 6.000 л. печалба отъ всичката тѣхна работа. Това е по всички клонове на Министерството. Когато дойдемъ до генералнитѣ дебати по бюджета на това Министерство, тогава ще изкажемъ нашитѣ възгледи върху сегашното управление.

Тѣй щото, мисля, че тамъ, дѣто г. Министърътъ по причина на своитѣ служебни обязанности не може да направи нѣщо, трѣбва да се радва, когато нѣщо излѣзе отъ депутатитѣ, защото това право не е туку-така дадено на депутатитѣ, и ония, които сѣ правили въ Търново конституцията, не сѣ турили туку-така това право. Тамъ, дѣто на министра не сѣ докладвали за сѣществуването на нѣкои недостатъци, тамъ се е турило да се допълнятъ законитѣ по законодателната инициатива на народнитѣ прѣдставители. Ето защо сме внесли ние това прѣдложение. Не веднажъ и не два пѣти е казано отъ тая трибуна, че ще се внесе нѣщо, но никой не е изпълнилъ това. Г-да чиновниците, ако сѣ проучили въпроса и ако сѣ изработили нѣкакъвъ законопроектъ, нека го внесатъ. Но тѣ не сѣ го направили. (Министъръ А. Людскановъ: Внесенъ е билъ, но не е разглежданъ.) Но не сѣ се сетили да ви докладватъ да го внесете още въ настоящата сесия. Както разбира началникътъ на горското отдѣление, най-голѣми спѣнки правятъ земледѣлцѣтъ да не може да влѣзе въ нивата или ливадата си. Може въ София да не знаете тѣзи работи, но ние ги знаемъ и казваме, че по-голѣма спѣнка не може да бѣде. Навсѣкѣдѣ ще срѣщнете

горски стражари, било на нивата, било на ливадата си. Тази вѣпующа нужда ме е накарала да внесе това прѣдложение, независимо отъ това, дали Министерството има да внася нѣкакъвъ общъ законъ, или не.

Въпросътъ, какъ стои лѣсовѣдството въ Германия или Ромѣния, не ни интересува относително частната собственостъ, защото тамъ на други основи е поставено ступанисването на горитѣ. Държавата ги е вземала съ врѣме. Въ Ромѣния знаете, че крѣпостното сѣстояние сѣществуваше до 1866 г., до Куза. И тогава, когато се освободиха, държавата отстъпи по 10 погона на всѣка земледѣлческа къща, но никаква гора не имъ даде и една частъ отъ горитѣ обърна въ имущество на домонеритѣ; даде я на краля да я експлоатира и да получава доходитѣ ѝ, и въ хазната имъ нищо не влиза. У насъ друго-яче е поставено: по голѣмата частъ отъ горитѣ сѣ частна собственостъ, и докато още нашитѣ частни собственици ще се разполагатъ, за да не допуснемъ едно нахвърнение на тѣхнитѣ стопански права върху гората, Държавата може да прави закони само за държавнитѣ гори, а въ частнитѣ, ако мисли да направи нѣщо, трѣбва да ги отчужди. Повдигнатиятъ отъ г. Министра въпросъ, че трѣбва и у насъ единъ день да се обърнатъ горитѣ въ държавни, е отраднo явление. По-симпатично нѣщо не може да бѣде, и азъ му симпатизирамъ; но ми се чини, че ще останемъ само съ нашитѣ благопожелания и симпатии. Защото, да се обърнатъ всичкитѣ гори въ държавна собственостъ, трѣбватъ срѣдства, каквито България никога нѣма да има. Благодаръ за Държавата ще бѣде, ако може да запази отъ опустошения своитѣ гори и общинскитѣ, а частнитѣ да се обърнатъ на държавна собственостъ, никога и во вѣки нѣковъ България нѣма да има срѣдства, за да ги прѣобърне, защото трѣбва да ги откупи.

Специалнитѣ затруднения, които г. Министърътъ намира въ прѣдложението ми, не сѣществуватъ, и азъ не зная отдѣ е намѣрилъ този грамаденъ трудъ. Дѣйствително, ще има трудъ, но за този трудъ Държавата му отпуска кредитъ да наеме чиновници, да ги държи на служба — тѣ трѣбва да вършатъ нѣщо. Не е истина, че зимно врѣме щѣли да се вършатъ тѣзи работи — зимно врѣме никакво размежване не е възможно да стане, защото не се познаватъ границитѣ. Всичко това се върши лѣтно врѣме, когато се виждатъ границитѣ и може да се направи тази разлика, която прѣдвиждамъ въ прѣдложението ми — какво е тѣрнакъ, хрсталакъ и гора; и зимно врѣме не може да става това — прѣчи снѣгътъ и други нѣкои елементи и събития.

Казва се, че се зачеква въпросътъ за частната собственостъ: какъ ще отнемемъ нивитѣ и ливадитѣ на хората. Ни най-малко не се докосва до нея. Ние прѣдвиждаме тукъ, въ прѣдложението, че, ако при арондирането останатъ излишни държавни гори, тѣ ще се продаватъ по една опрѣдѣлена цѣна отъ Министерството на Финанситѣ. По такъвъ на-

чинъ се постъпва и при излишъците отъ общинскитѣ гори. Но за частнитѣ гори не е така. Ако слѣдъ арондирането останатъ нѣкои парчета отъ частнитѣ гори, то тѣ се оставятъ на лицето, тѣ сж негови и той може да прави каквото иска съ тѣхъ. Защо ще се бърка Държавата въ чужда собственостъ? Тѣй щото, ни най-малко нѣма защо да се трѣвожи Правителството, че арондирането ще бѣде придружено съ разноски.

На основание на тия възгледи, които прокарвамъ, азъ ще моля Народното Събрание, като съзнае високата своя законодателна инициатива, да приеме това прѣдложение, независимо отъ това, дали Министерството има намѣрение да внесе законопроектъ, или не. Онова, което ние можемъ да свършимъ, трѣбва да го свършимъ безъ да чакаме Министерството; което ни е въ рѣцѣтъ, трѣбва да го направимъ. Азъ казахъ въ началото, че въпиюща нужда се чувствува да се поправи законътъ за горитѣ, защото подиръ двѣ години, ако не стане това, хората нѣма да могатъ да влизатъ въ нивитѣ си отъ хралалакъ, абсолютно ще имъ се запрѣти влизането вътрѣ, а ние не искаме това. И какъ ще се чака до година? Ние прѣдвиждаме тукъ и просичания вътрѣ въ горитѣ за водопой. И постоянно глобяватъ хората затова, че нѣма отдѣ да влѣзе добитѣтъ имъ. Тия просѣки трѣбва да се направятъ, колкото е възможно по-скоро, безъ да чакаме октомврийската сесия и 1902 г. Но има извѣстни работи, които не могатъ да чакатъ окончателното разрѣшение на въпроса съ поправянето на закона за горитѣ. Ето защо ние въ случая трѣбва да упражнимъ нашето право като депутати съ законодателна инициатива и да прокараме онова, което ние смѣтаме, че е нужно. Интересно е, какъ ще се оправдаемъ, когато се върнемъ, когато хората ни сж възложили, че трѣбва да обмислимъ и да направимъ нѣщо, за да не имъ се прѣчи? Азъ ви казвамъ, че само въ България можете да намѣрите частни собственици да допускатъ чужда опека въ своитѣ права, или опека въ правото на собственостъ; въ България намираме едно население наклонно да допусне това. Но при всичко това ние трѣбва част по-скоро да наредимъ този въпросъ. Азъ мисля, че Народното Събрание ще приеме това прѣдложение, безъ да гледа дали мисли г. Министерътъ да внесе единъ новъ законопроектъ или не. Щомъ туй прѣдложение е съгласно съ законопроекта, който той мисли да внесе насенъ, нѣма прѣчка да се съгласите да го приемете и сега. Никакви затруднения при приспособлението на тоя законъ нѣма да има. Казахъ и понапрѣдъ, че, като се публикува законътъ, ще се разграничи така, че това, което смѣта лѣсничейтъ за гора, да го закрѣгли, а вънъ отъ това, което не е нужно, оставяме пакъ частното лице да се ползува.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Менѣ ми се струва, че обвинението,

което се хвърля върху Правителството отъ почтения Кулски народенъ прѣдставителъ, какво ние сме се нахвърляли върху частната инициатива на народнитѣ прѣдставители, е невѣрно и неоснователно. Ако има правителство, което е било толерантно, то сме ние. Ние сме отъ 2½ мѣсеца тукъ и вие не сте имали случай да се оплачете отъ подобно нѣщо. Ако азъ възставамъ сега, то не е противъ принципа, противъ идеята, която почитениятъ г. А. Филиповъ иска да прокара, а възставамъ за да не ви отнема врѣмето съ начинание, което практически резултатъ нѣма да има. Вие сте, г-да, свикани на една извънредна сесия и вашата главна цѣль бѣше да провѣрите изборитѣ и да прѣгледате бюджетитѣ, които, вѣроятно, днесъ ще се внесатъ. Е добръ, ако се яви всѣки прѣдставителъ съ прѣдложения за кърпенето на разнитѣ закона, тогава какво ще правимъ? Ако ние внасяме тукъ нѣколко прѣдложения и имаме още нѣкои отъ по-належаща нужда въпроси, които не търпятъ отлагане, а, отъ друга страна, и вие внасяте, тогава трѣбва да се продължи сесията до септемврий. Азъ не възставамъ, прочее, противъ идеята за арондирането. Азъ казвамъ, че приемамъ идеята за арондирането; ние сме я прѣдвидѣли въ законопроекта, който готвимъ, и ще я разработимъ по-основателно, защото имаме данни по-положителни отъ васъ. Колкото и да обвинявате чиновницитѣ въ Министерството на Търговията и Земледѣлието за нерадение и пр., азъ поне мога да ви кажа, че, докато съмъ министъръ, нѣма да ги търпя, ако тѣ сж такива. Запитайте ме и кажете ми, дѣ има гешевти, и азъ ще ви отговоря, и, ако не направя нѣщо, тогава можете да повдигнете тия съмнѣния. Но дотогава, докогато стоятъ на чело на управлението хора, които съвѣстно изпълняватъ назначението си и на които вие имате вѣра, нѣмате право да ни хвърляте такива упреки. Азъ ви заявихъ, че идущата сесия ще ви внесе законопроектъ по тоя въпросъ и законопроектъ обсъденъ, обмисленъ, а, може би, ще бѣде взето и вашето мнѣние, може би, ще бъдете викани и вие въ комисията за обсъждане прѣдварително. Но какво ще стане сега? Виждате, г. Страти Димитровъ, който е единъ опитенъ землевладѣлецъ и ималъ стопанство примѣрно, който тоже се занимава съ този въпросъ и го знае много хубаво, и той ни указа на толкозъ много нѣща, които трѣбвало да се прѣдвидятъ въ това прѣдложение. Той ви указа на 4 нѣща, ако се не лъжа, а и други опитни земледѣлци ще ви укажатъ още на 10-на, ами и азъ ще ви укажа още на 15-на негови празноти. Тогава какво ще стане? Ще внесемъ въ комисията въпроса, ще викаме и чиновници отъ Министерството и ще правимъ основателно законодателство, понеже ние сами заявяваме, че идущата сесия ще ви внесемъ единъ новъ законопроектъ. Тогава практически резултатъ може ли да има това прѣдложение? (А. Филиповъ: Това е най-нужно.) Ами азъ ви казвамъ, че и да го приемете

не можемъ да го приспособимъ. Хората сж вече на полето и нѣматъ врѣме да се занимаватъ съ тия мѣроприятия, така набързо взети. Вие съ това ще увеличите процеситѣ по спороветѣ, които сега сж въ голѣмо число. И вие сами признавате, че единъ необмисленъ чл. 2 въ стария законъ повдигна толкозъ процеси, а другъ единъ членъ подобенъ ще породи още повече такива. Послѣ, вие ще зачекнете частната собственостъ на хората. Тукъ най-важниятъ въпросъ е за общинското владѣние. Въ България има 3.041.126 хектара гори, отъ които 902.000 и нѣщо сж на Държавата, а общински сж 1.564.000 хектара, а само 573.000 хектара сж частна собственостъ. Вие виждате, че на първо мѣсто стои общинското владѣние. Така щото, поддържането на едно прѣдложение днесъ, което засѣга такъвъ важенъ въпросъ, азъ поне намирамъ, че ще бѣде само губене на врѣме. Ще умрѣ въ комисията това прѣдложение и нѣма да излѣзе никакъвъ практически резултатъ, или, ако излѣзе, ще бѣде недоносче, кърпежъ безъ никакъвъ резултатъ. Подиръ тия мои обяснения, ако почитаемото Народно Събрание желае само да си създава работа — което, повтарямъ, ще бѣде губене на врѣме, — нѣмамъ нищо противъ да се приеме това прѣдложение по принципъ.

А. Филиповъ: Искамъ думата!

Прѣдсѣдателъ: Има прѣди Васъ записани други.

А. Филиповъ: Азъ искамъ да взема думата подиръ г. Министра, докато сж още прѣсни впечатленията ми отъ неговата рѣчь.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Франгя има думата.

А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Азъ самъ подписахъ това прѣдложение прѣдъ видъ на благотворната цѣль, която се гони съ него и, както каза и г. Министърътъ, нѣма, освѣнъ да похваля нашия другаръ г. Филиповъ. Но прѣдъ видъ на даденото тържествено обѣщание отъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието, азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да се почака съ това прѣдложение. И ето защо. Хайде, да кажемъ, както го изказа и самъ нашиятъ другаръ г. Филиповъ, че се приеме това прѣдложение, ще влѣзе въ комисията, ще стане законъ и ще остане да се опрѣдѣлятъ тия комисии, които ще отидатъ вѣнъ да арондиратъ. Азъ съмъ увѣренъ, че понеже сме сега въ мѣсець май — работата ще започне до 1 юний, ако не и до 15-й — и това прѣдложение нѣма да влѣзе въ сила и до мѣсець октомврий, докогато г. Министърътъ тържествено обѣщава прѣдъ всинца ни, че първиятъ законопроектъ, който ще прѣдстави въ идущата сесия, ще бѣде законопроектътъ за горитѣ, именно по този въпросъ, добръ изученъ и добръ поставенъ, за да можемъ ние да го разрѣшимъ, като се даде това нѣщо на разискване и

въ вѣстниците, и на обществото, и на ония лица, които сж специалисти по тия нѣща. Та, прѣдъ видъ на тия съображения, да молимъ г. Филипова да го оттегли до есенната сесия, за да можемъ, най-сетнѣ, и всички заедно, единодушно, прѣдъ видъ на тая цѣль, за доброто на населението, да приемемъ този законопроектъ. Послѣ, ще ви кажа, че ако има държава, която има най-много закони въ разстояние отъ 23 години, то несъмнѣно е нашата Държава. Ако ги мѣрѣхме на килограми, увѣрявамъ ви, щѣхме да имаме хиляда или двѣ хиляди килограма, и сѣ изковани по такива прѣдложения, каквото е и това: за измѣнение на измѣнения законъ, за измѣнението на измѣнението и т. н. И всичко туй ставаше така, че имаме засега единъ такъвъ безпоредетъ и не знаемъ даже кои сж излишнитѣ и и неизлишнитѣ закони. Истина е, както каза и г. Филиповъ, че туй прѣдложение е належаше — това е вѣрно; но прѣдъ видъ на туй, което каза г. Министърътъ: „ето азъ ви обѣщавамъ, ето азъ имамъ изученъ горския въпросъ и ще ви го прѣдложамъ въ октомврий мѣсець, докогато, и да стане това прѣдложение законъ, нѣма да се приложи“, азъ мисля, че ще бѣдемъ съгласни, наедно съ г. Филипова да чакаме до мѣсець октомврий, за да ни внесе г. Министърътъ такова едно прѣдложение.

Н. Поповъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ви моля да ме изслушате, защото вие сте забѣлѣжили, че кратко приказвамъ. Това, което каза г. Министърътъ, е много хубаво, че догодина ще ни внесе единъ законопроектъ, поправенъ, попълненъ и сериозно обмисленъ. Всичкиятъ въпросъ е тукъ: ние, които създаваме тази голѣма нужда отъ едно такова реформиране, отъ една такава малка реформа въ закона за горитѣ, не се знае дали ще доживѣемъ есенната сесия. (Смѣхъ. — Нѣ кой отъ прѣдставителитѣ: Който ще остане живъ, той ще го прѣдстави!) Въпросътъ е тукъ, г-да, че ние чувствуваме належаша нужда за това измѣнение. И г. Министърътъ похваля инициативата за внасянето на това прѣдложение, но намира само, че нѣмало сме врѣме. Азъ ви казвамъ, че врѣме има и това прѣдложение може въ най-кратко врѣме да се обсъди. Имаме бюджетъ, имаме маса други работи, и ви увѣрявамъ, че между тия работи ще се намѣри една частъ врѣме да се приеме. Азъ самъ прочетохъ законопроекта, който е изработенъ, и намѣрихъ, дѣйствително, много подобрѣния въ него. И азъ чухъ желанието на Министерството на Търговията и Земледѣлието да се разпрати по всички общини, да се повикатъ учителитѣ да го прочетатъ и да си кажатъ всички мнѣнието. Но какво ще попрѣчи да се приеме това прѣдложение? Толкозъ по-хубаво ще бѣде, че догодина, като се внесе законопроектътъ, ще имаме още по-хубавъ законъ. Азъ ви казвамъ, че не е економията на врѣмето, но просто началницѣ трѣбва да сж казали на г. Министра, че не е хубаво да се приеме,

и той дошъл да го поддържа, че не трябва да се приеме. (П. Станчевъ: Както г. Храновъ направи съ г. Каравелова!) Азъ намирамъ, че имаме време, и ви увѣрявамъ, че въ промежутъка на разнитъ въпроси, които ще има да разглеждаме цѣль мѣсець още, ние ще можемъ да го приемемъ. Тѣй щото, въ интереса на земледѣлцитѣ, за които сме се събрали тукъ, е да се приеме това прѣдложение. И азъ ви моля да се прати въ комисията.

Министъръ А. Людскановъ: Азъ имамъ да кажа само една дума. Протестирамъ, г-да, противъ туй, дѣто винаги се вмѣнява вина на началницитѣ. Недѣлите мѣси началницитѣ: ние отговаряме тукъ, ние сме, които подписваме и внасяме мѣроприятията. Тѣ може да иматъ грѣхове, но то е наша работа да ги прѣчистимъ. Азъ ви заявявамъ, че практически невъзможно е да направимъ това сега. Вие можете да мислите както искате; вие сте свободни да го приемете. Азъ ви казахъ моитѣ съображения на пространно и нѣма да ги повтарямъ. Не остава, освѣнъ да се гласува. Виновницитѣ въ Министерството оставѣте ги на страна. Ние ще видимъ и ще ги прѣчистимъ, ако има такива.

А. Филиповъ: Не е правъ възгледътъ на г. Министра, че само той отговаря. Ние може да знаемъ кой му внушава този страхъ отъ закона. (Министъръ А. Людскановъ: Никой не ми внушава!) Онѣзи, които се специализиратъ само въ командировки, могатъ да се плашатъ отъ такъвъ законъ. Но понеже г. Министерътъ намира, че било опасно и че нѣмало вреда за общинскитѣ гори, то частъ отъ прѣдложението изхвърлямъ. Може да остане да разрѣшимъ въпроса за частнитѣ гори и да се свърши въпросътъ. Още по-важенъ е въпросътъ за търнацитѣ и за дракитѣ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Оттеглѣте си го!) Азъ смѣтамъ, че съмъ пратенъ тукъ да върша нѣщо, а не да клатя кюлафъ на тогова и оногова.

А. Влажевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ бихъ се съгласилъ съ г. Министра напълно. Но какъ гледатъ леко нашитѣ г. г. народни прѣдставители! Ние толкова сме търпили и какво ли не теглимъ. Ние сме прѣтърпили и ние бихме прѣтърпили още два-три мѣсеца, или и за една година още. Но защо нашитѣ адвокати, по-голѣмитѣ, тѣзи Кирковци и Ризовци не станатъ и да защитятъ единъ пътъ земледѣлието и да говорятъ сега? Ама, когато ние имаме нужда да защитятъ тѣ нашето земледѣлие, тѣ мълчатъ на своитѣ пейки и бѣгатъ. (Г. Кирковъ: Ако вие можете, защитѣте се! Защо карате насъ!) Вадѣте по-търпиливи. Азъ казахъ по-напрѣдъ, че съмъ съгласенъ съ г. Министра до идущата сесия. Но това прѣдложение е направено отъ г. Филипова, тѣй сѣщо и отъ мене.

Азъ ще искамъ да ви обясня въ кратецъ нѣколко думи за положението на тѣзи гори. Сега ние сме принудени, г-да народни прѣдставители, отъ този

неразбранъ законъ да се отказваме отъ нашитѣ си имущества.

Когато дойде бирникътъ да събира държавнитѣ даждия, защо не казва тоя бирникъ: иди повикай държавния чиновникъ да ти плати, ами казва: иди повикай Блажева или еди-кой си да си плати? Защото азъ съмъ собственикъ на това имущество, мисля, и азъ трябва да платя. Самъ г. Министерътъ на Търговията и Земледѣлието казва, че този законъ е толкова неразбранъ, щото, при най-малко нарушение за какви и да е търнаци, съставятъ актъ и подхвърлятъ хората на най-голѣмо наказание. Туй, моля ви се, е едно голѣмо прѣстъпно дѣяние. Казахъ го и по-напрѣдъ, че съ тия наши имущества азъ виждамъ, че ще донесемъ по-голѣма полза на Държавата; като обрнемъ мѣстото въ работна земя, азъ ще се ползувамъ и Държавата ще се ползува. Единъ търналакъ или хрусталакъ не мога да посегна да го изкореня. Слѣдователно, чакамъ 10 години и не мога да платя едва лихвитъ му и не мога да се ползувамъ. А Държавата, когато дойде, тя си взима напълно данъка.

Азъ ще свърша съ това. Азъ се съгласявамъ съ г. Министра, че ако внесе такъвъ законъ за идущата сесия, да бѣде по-ясенъ, по-добъръ; да се даде възможностъ на притежателитѣ, тѣ да бждатъ собственици на своитѣ гори и да разпореждатъ, както намѣрятъ за добръ, а не нѣкой одърпанъ стражаръ — да ме извините — да дойде да ми заповѣдва и да ме дърпа, защо да сѣка моята гора. Тукъ се засѣга въпросътъ за частнитѣ гори. Ами че нѣмаме ли право на нашитѣ гори?

Ето какво е, г-да народни прѣдставители, моето мнѣние. Не бива да попрачимъ, и бихъ помолилъ г. Министра да се изпрати въ комисията това прѣдложение. Както намѣри за добръ комисията, така да направи — само за частнитѣ гори, както каза г. Филиповъ. Поддържамъ това прѣдложение, но да се изхвърли за държавнитѣ и общински гори и да остане само за частнитѣ гори.

Ц. Таслаковъ: Г-да народни прѣдставители! Ако и да не подписахъ това прѣдложение, менъ ми харесва. Но прѣдъ видъ на обстоятелството, че отъ 2½ години насамъ въ Министерствата се приготвяватъ единъ отъ другъ по-добри законопроекти, и, ако тѣ не сѣ внесени, причината не е недоброто желание, но защото постоянно отъ двѣ години насамъ се мѣняватъ министритѣ на Търговията и Земледѣлието, още повече, че сегашниятъ Министъръ ни обѣщава, че непрѣмѣнно прѣзъ есенната сесия ще бѣде внесенъ единъ законопроектъ по тая частъ, азъ мисля, че ще бѣде свършено излишно сега да приемемъ нѣкакво измѣнение на закона, когато слѣдъ 3—4 мѣсеца ще дойде другъ законопроектъ. Ето защо азъ, като се обръщамъ къмъ г. г. народнитѣ прѣдставители съ молба да се остави сега това прѣдложение, тоже се обръщамъ къмъ г. Министра да вземе подъ внимание това, което се прокарва въ това прѣдложение, да

го прокара въ самия законопроектъ. Ние считаме, че ще можемъ да се съгласимъ да се приеме. Страхътъ, че ще можемъ да се съберемъ или не още единъ пътъ, не важи; ако не ние, ще се събератъ други.

Министъръ А. Людскановъ: Повторно ви заявявамъ, г-да народни прѣдставители, че изслушахъ тѣзи думи съ внимание. Прѣдложението е симпатично. Повече ще ви кажа. Въ реформитѣ, които проектираме, именно, гонимъ да прѣмахнемъ тая лъза — горскитѣ стражари, които сѣ станали бичъ за населението. Ние мислимъ да ги хвърлимъ въ горитѣ, а не да политиканствуватъ въ селата. Вие ще видите отъ моя бюджетопроектъ, че 85-тѣ горски старши стражари, които бѣха само политикани, ги уволнихъ още на 1 май. (Гласове: Bravo!) Нѣма вече старши горски стражари. Младшитѣ ще ги обрнемъ въ работници и ще ги пратимъ въ горитѣ да работятъ. Полека-лека избираме нѣкои ступанства, като Махзаръ-пашовата гора, и ще ги пратимъ като работници тамъ. Ние правимъ опити и до октомврий ще опитае реформата. И лѣсни-читѣ ще живѣятъ въ горитѣ и стражаритѣ. Ще отървемъ населението отъ глобитѣ и ще измѣнимъ начина на глобяването, начина на съставяне актове и пр. Туй е цѣла реформа, която проектираме. Ако е така, недѣйте приема туй прѣдложение, което нѣма никакво значение сега. Това имамъ да кажа. (Нѣкои ржкоплѣскаха. — Гласове: Да се гласура!)

Прѣдсѣдателъ: Турямъ на гласуване прѣдложението, да се приеме този законопроектъ и да се прати въ комисията. Моля ония, които сѣ за това прѣдложение, да вдигнатъ ржка. (Нѣколцина вдигатъ.) Събранието не приема.

Д. Цанковъ: Ще дойде другъ законопроектъ — *ad calendas graecas*!

Прѣдсѣдателъ: Минаваме на слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за челяднитѣ имоти.

Д. Цанковъ: Нѣма ли отидохъ, г-не прѣдсѣдателю?

Секретаръ Н. Ёрмановъ: (Чете.)

„Законопроектъ

за челяднитѣ недвижими имоти.

Чл. 1. По силата на настоящия законъ, считатъ се за челяденъ имотъ слѣднитѣ недвижими имоти:

1) къщата (заедно съ двора и градината ѝ) или дѣлътъ отъ нея на всѣкой стопанинъ, български подданикъ, въ която той живѣе съ челядта си, ако къщата, или дѣлътъ отъ нея не струва повече отъ 800 л. за въ градоветѣ и повече отъ 500 л. за въ селата;

2) на гражданитѣ, чието занятие не е земледѣлието, считатъ се за челяденъ имотъ и 2 декара лозе, 3 декара градина за гюлъ, 2 декара градина за овощни дървета и 1 декаръ градина за зеленчукъ;

3) ако стопанинътъ е земледѣлецъ, считатъ се за челяденъ имотъ и 30 декара ниви и ливади, 10 декара гора (бранише), 2 декара лозе, 2 декара градина за гюлъ, 2 декара градина за овощни дървета и 1 декаръ градина за зеленчукъ;

4) ако стопанинътъ-земледѣлецъ притежава ниви и ливади по-малко отъ 30 декара, или никакъ не притежава такива, да му се считатъ за челяденъ имотъ, въ замѣна на това, два пъти повече декара за лозе, градина за гюлъ, за овощни дървета и за зеленчукъ.

Забѣлѣжка. Земледѣлецъ-стопанинъ се счита онзи, който добива прѣхраната си изцѣло или главно отъ земедѣлие.

Чл. 2. Недвижими имоти, които по закона се считатъ челяденъ имотъ, не могатъ да се описватъ и продаватъ за дългъ било изцѣло, било на части, освѣнъ ако вземането на кредитора е било оздравено съ ипотека върху тѣхъ, прѣди влизането въ сила на настоящия законъ.

Проданъ за дългъ на челяденъ имотъ противъ горното разпореждане е недѣйствителна.

Челядниятъ имотъ тѣй сѣщо не може да се продава за държавни, общински, окръжни и други данѣци.

Чл. 3. Всѣкой стопанинъ, който има право на челяденъ имотъ, може да обяви чрѣзъ устно или писмено заявление на мѣстното общинско управление, кои имоти съставляватъ сѣмейния му имотъ въ границитѣ, показани въ чл. 1.

Обявенитѣ челядни имоти трѣбва да се вписватъ въ особенъ регистъръ, какъвто за тая цѣль е длъжно да държи всѣко общинско управление.

Никакви гербови или други берии и мита не се взематъ за заявленията, съ които се обявяватъ челядни имоти, и за вписването имъ въ общинскитѣ регистри.

Чл. 4. Когато нѣкой длъжникъ има недвижими имоти повече отъ ония, които по чл. 1 се считатъ неговъ челяденъ имотъ, вискательтъ-кредиторъ може да обрне вискането си само върху повечето имоти. Въ такъвъ случай, ако вискането се обръща върху непокрити недвижими имоти, вискательтъ е длъженъ да приложи при заявлението си до съдебния приставъ удостоверение отъ надлежното общинско управление: 1) какви недвижими имоти има длъжникътъ въ владѣнието си, споредъ емлячната данъчна книга, съ означение по редъ вида, пространството и емлячното оцѣнение на всѣки имотъ; 2) обявилъ ли е длъжникътъ имотитѣ, които съставляватъ челядния му имотъ, и кои сѣ тѣ, ако ги е обявилъ. Това удостоверение се дава по устното заявление на кредитора, и то даромъ безъ гербови марки и безъ всѣкакви други берии.

Но публичната за тая цѣль проданъ на пространството, надминавающа челядния имотъ, да се

счита недѣйствителна, ако не се получи стойността му по оцѣнката въ емлячнитѣ книги. Сѣдебнитѣ пристави сѣ длѣжни сами да взематъ свѣдѣния отъ емлячнитѣ книги за оцѣнката на имота.

Ако длѣжникътъ, който има право на челяденъ имотъ, е обявилъ имотитѣ, които сѣставляватъ челяднитѣ му имоти, тия имоти се освобождаватъ отъ описъ. Въ противенъ случай, на длѣжника и безъ искане отъ негова страна се оставятъ за челяденъ имотъ толкова пространство ниви, ливади, гора (бранище), лозе, градини за гюль, за овошни дървета и за зеленчукъ, колкото е опрѣдѣлено въ чл. 1.

Въ врѣме на описа длѣжникътъ, който не е обявилъ челядния си имотъ, има право да покаже, какви непокрыти недвижими имоти да му се оставятъ за челяденъ имотъ.

Чл. 5. Ако къщата, или дѣлътъ отъ нея, въ която живѣе длѣжникътъ съ челядта си, има респективно стойностъ повече отъ показаната въ чл. 1, п. 1, тя може да се продаде за дългъ. Въ таквъ случай, слѣдъ като се продаде къщата или же остане върху вискателя, послѣдниятъ е длѣженъ, слѣдъ като се утвърди продажбата, да даде на длѣжника, ако къщата е въ градъ, 800 л., а ако къщата е въ село, 500 л., за да си купи друга къща.

Тази сума да се брои на длѣжника чрѣзъ сѣдебния приставъ и, щомъ му се брои, вискательтъ или купувачътъ завладѣва имота и влиза въ него.

Чл. 6. Не се допуца лично задължение за изпълнение сѣдебно рѣшение противъ земледѣлецъ, който има право на челяденъ имотъ.

Чл. 7. Разпорежданията на чл. 2 губятъ силата си и не се прилагатъ, когато дългътъ на длѣжника произхожда отъ осѣждане на обезщетение за подпалване, за убийство, за осакатяване, имѣюща за послѣдствие неспособностъ за работене, и за кражба и злоупотреба на обществени пари.

Чл. 8. Никой собственикъ не може да ипотекира или продава недвижими имоти, които се считатъ за неговъ челяденъ имотъ.

Чл. 9. Въ случай че умре собственикъ на челяденъ имотъ, ако има пълнолѣтни наслѣдници, сѣмейниятъ имотъ не може да се дѣли или да се продава чрѣзъ търгъ, а трѣбва да остане нераздѣленъ до пълнолѣтието на най-младия наслѣдникъ.

Чл. 10. Ако слѣдъ дѣлбата на челядния имотъ, нѣкой отъ наслѣдницитѣ продаде своя дѣлъ, сънаслѣдницитѣ, или само нѣкой отъ тѣхъ иматъ право на прѣдпочитане въ срока, опрѣделенъ въ гражданския законъ за упражненіе правото на прѣдпочитане по съпритежание.

Чл. 11. Разпорежданията на настоящия законъ се отнасятъ и до имотитѣ, които се намиратъ подъ описъ или секвестръ за дългове и данъци и продажбата на които не е била извършена до влизането му въ сила.

Чл. 12. Всички постановления въ гражданското сѣдопроизводство и въ другитѣ закони, които противорѣчатъ на настоящия законъ, се отмѣняватъ.

Прѣходно разпореждане.

За ипотекирани вземания, прѣдшествующи на настоящия законъ, сѣдилищата могатъ да опрѣдѣляватъ да се изплати дългътъ съ лихвата въ разстояние на три години, ако стойността на ипотекарния имотъ гарантира изплащането на капиталата заедно съ лихвата.

София, 30 априлий 1901 г.

Кулски и Ломски народни прѣдставители:

А. Филиповъ.

С. Арсениевъ.

Поддържае горното прѣдложение: Н. Кормановъ, Д. Ризовъ, И. Московъ, Х. Филиповъ, Я. Забуновъ, С. Стойновъ, И. Спасовъ, А. Блажевъ, Д. Цанковъ, М. Златановъ, С. Цоцумански, К. Виячевъ, П. Станчевъ, Д-ръ А. Ходжевъ, Р. Петровъ, Г. Шиваровъ, Ц. Таслаковъ, Д. Анчевъ, Я. Бръшляновъ, В. Николовъ, Н. Поповъ, Т. Михайловъ, С. Бойковъ, Р. Николовъ, П. Ивановъ, Т. Орловъ, И. Петровъ, Г. Недѣлковъ, Х. Петруновъ, Д-ръ К. Серафимовъ, Д. Христовъ, Х. Чаковавъ, А. Краевъ, С. Димитровъ, Д. Десевъ, Т. Петровъ, С. Бабаджановъ, А. Франгя, Д-ръ А. Петровъ, С. Стояновъ, Е. Начевъ, С. Поповъ, Г. Булевъ, Л. Лазаровъ, И. Георгиевъ и Д. Пишмановъ.

Прѣдсѣдателтъ: Тѣй като г. Филиповъ не е тукъ, ако сте съгласни, г-да, да дамъ отдохъ. (Гласове: Съгласни!) Само ще запиша ония, които сѣ искали думата. (Мнозина прѣдставители искатъ думата.)

Записани сѣ г. г. А. Филиповъ, С. Арсениевъ, В. Кънчовъ, Я. Забуновъ, С. Бабаджановъ, Г. Шиваровъ, Д. Христовъ, Ц. Таслаковъ, Х. Конкилевъ и Г. Недѣлковъ.

(Звъни.) Давамъ 15 минути отдохъ.

(Слѣдъ отдохъ.)

Прѣдсѣдателтъ: (Звъни.) Отдохътъ изтече и засѣданието продължава. Г-нъ А. Филиповъ има думата. (Н. Кормановъ: Той се отказва!)

Г-нъ Арсениевъ има думата.

С. Арсениевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Досега, когато съмъ вземалъ думата, никога не съмъ правилъ прѣдговоръ. Настоящиятъ законопроектъ, който ни занимава, е единъ законопроектъ, който самъ по себе си извиква да се кажатъ нѣколко вѣжнителни думи. Тоя законопроектъ, г-да народни прѣдставители, не е законопроектъ на Алексі Филиповъ и Стефана Арсениевъ, не, този законопроектъ е внасянъ, приготвенъ собствено малко по-рано, още прѣзъ 1894 и 1895 г. отъ г. Гешова, почтениятъ прѣдсѣдателъ на Народното Събрание, но по една или друга причина не е могълъ да мине прѣзъ Народното Събрание.

Д. Цанковъ: Министритѣ трѣбва да дойдатъ да слушатъ тукъ, какво се говори. Г-нъ прѣдсѣ-

дателю, заповѣдайте да дойдатъ министритѣ, трѣбва да чуятъ тѣзи думи!

Прѣдсѣдателътъ: Този законопроектъ е по частна инициатива, и не е необходимо нужно да присѣтствуватъ министритѣ.

(Министъръ А. Людскановъ дохожда.)

С. Арсениевъ: Сетнѣ, г-да народни прѣдставители, сѣщиятъ законопроектъ биде внесенъ отъ бившитѣ Ломски народни прѣдставители Георгиевъ и Ангеловъ, които по силата на нѣщата остана въ комисията. (С. Бабаджановъ: Не достигна до комисията!) Даже не достигна до комисията. Г-нъ А. Филиповъ и азъ днесъ взехме голѣмата грижа да внесемъ настоящия законопроектъ, за зашитата на който трѣбва малко повече подготовка и трѣбва същеврѣменно малко повече занимание. Ако дѣйствително може да се каже нѣщо хубаво, задѣто е внесенъ този законопроектъ, това не може да се отдаде намъ, защото ние не прѣдставяме нѣщо повече отъ хората, които се движатъ отъ онази мисль, която почти всички ни движи. Всички ние, г-да народни прѣдставители, се въодушевляваме отъ желанието да бждемъ полезни, не полезни собствено, но да можемъ да запазимъ това, което съставлява производството въ България, да запазимъ производителността, да запазимъ, слѣдователно, земледѣлцитѣ. Ако, казвамъ, може да се даде похвала, то тая похвала ще трѣбва да се отдаде на почтени прѣдсѣдателъ на Народното Собрание г. Гешовъ, защото той бѣше първия, който тази идея я сведе въ единъ законопроектъ, но не можа да мине като законъ, защото много пѣти много социални причини, много партийни и обществени причини има, които влияятъ твърдѣ злѣ за прокарването на единъ такъвъ законопроектъ, какъвто е настоящия, въ нашето законодателство. (Д. Десевъ: Г-нъ Гешовиятъ законопроектъ е много попълненъ!) Настоящиятъ законопроектъ, г-да народни прѣдставители, не е друго, освѣнъ коние отъ идеята, която е лѣгнала въ нѣкогашния законопроектъ на г. Гешова. По-раншнитѣ народни прѣдставители отъ гр. Ломъ, г. г. Георгиевъ и Ангеловъ, сѣ направили нѣкои малки измѣнения, а ние сме направили съкращения, може да се каже. Въмѣсто 120 декара земя, къща и пр., хиляди франка стойност на къщата, както бѣше въ първоначалния законопроектъ, сега е по-малко; защото, както знаете, мнозина, още когато се внесе този законопроектъ отъ бившитѣ Ломски народни прѣдставители, възстанаха, като казваха: ако допуснемъ да се внесе такъвъ законопроектъ съ една къща отъ 2.000 л. и съ 100 декара земя, то значи да оставимъ масата да забогатява и същеврѣменно да унищожимъ тѣхнитѣ кредитори, търговци и т. н. Водими отъ тия съображения, ние намалихме туй челядно имотно състояние, както ви се прочете и както е поименовано въ настоящия законопроектъ.

Хубавата мисль, г-да народни прѣдставители, която ни движеше, е, както ви е извѣстно, да мо-

гатъ производителитѣ да бждатъ запазени, защото дѣйствително, за нещастие, въ България не е направена една крачка напредъ въ културно отношение. Отъ освобождението насамъ всички производители работятъ земята съ рала — едвамъ се виждатъ тукъ-тамъ нѣйдѣ да работятъ съ плугове, вършачки и пр. — а, вдругъ, нуждитѣ на всички се увеличиха дотамъ, че производството на нашата производителна маса е слабо да удовлетвори нейнитѣ нужди и нуждитѣ на ония, които живѣятъ върху производството на пѣрвитѣ.

Сега прѣдлежи да се позанимаемъ съ настоящия законопроектъ за челяднитѣ имоти. Какво виждате по всичко, този законопроектъ има едно за цѣль, г-да прѣдставители — мисля и разчитамъ, че въ добрата воля на настоящата Камара лежи онова желание, да се помогне на земледѣлческата маса, — той, законопроектътъ, иска да се запазятъ земледѣлцитѣ и да се запазятъ всички ония, които живѣятъ покрай тѣхното производство. Не особено голѣмо плашило съставлява настоящиятъ законопроектъ за кредиторитѣ. Не. Той ни повече, ни по-малко идва да каже на кредиторитѣ: има ли за насъ, за производителитѣ, има и за ония, които кредитиратъ производителитѣ и които живѣятъ край производителитѣ. И дѣйствително, могло ли би иначе да се мисли? Ако производителната маса единъ день стане непроеизводителна, ако загуби тя своя имотъ, ако, най-сетнѣ, стане тя една маса, която ще трѣбва да търси друга работа, не слѣдва ли да се признае, че когато тя съставлява 80 и нѣколко процента отъ цѣлия народъ, не слѣдва ли, казвамъ, че вървимъ къмъ всеобщо разстройство, къмъ економическо загинване?

Когато г. Гешовъ се е занимавалъ съ въвеждането или прокарването на настоящия законопроектъ, той е събралъ всички данни и ония мотиви, които сѣ влизали въ чуждитѣ законодателства. Несъмненъ фактъ е, че ние въ културно отношение стоимъ сравнително далечъ отъ всички западно-европейски държави. Ако е могло такова нѣщо да лѣгне въ законодателството на културно промишленитѣ страни, признайте, г-да народни прѣдставители, че у насъ сравнително по-лесно може да влѣзе. Може, казвамъ, защото всички социални причини говорятъ въ полза на това. Тамъ интереситѣ сѣ спрѣгнати тѣй, че за уреждането на такъвъ родъ законоположения трѣбва да има, дѣйствително, много нѣща, а тукъ има една България, тя е земледѣлческа. Слѣдователно, споредъ мене, уреждането на настоящия въпросъ е твърдѣ лесно, и мисля, че нѣма ония мъчнотии, които, особено когато се заговори за законопроекта за челяднитѣ имоти, да се изпрѣчватъ прѣдъ насъ. Много пѣти на гледъ, докато се реализира една идея, човѣкъ се малко посира, обаче, подкачи ли — това е възможно да стане. Намъ нѣма да ни бърка, даже ако сгрѣшимъ съ приемането на настоящия законопроектъ, и когато впоследствие, като стане законъ, има нѣкои недостатѣци, нѣма да ни бърка, ако приемемъ

такъв законпроектъ, който има за цѣль да запази най-напрѣдъ имотитѣ за челядието, а отпослѣ съ течение на врѣмето да изправяваме всичкитѣ му недѣзи. Ако почитаемото Народно Събрание би имало търпѣние, азъ бихъ прочелъ мотивитѣ на г. Гешова, мотиви, които съпровождаха неговия законпроектъ, обаче, страхъ ме е да не би да ми се каже, че и ние сме чели „Думи и дѣла“ на г. Гешова, че и ние сме чели тия мотиви и не е нужно да ни се четатъ. На всѣки случай, менѣ прѣдлежи, понеже съмъ единъ отъ тѣзи, които сж внесли настоящия законпроектъ, да се спра и върху мотивитѣ, които сж отбѣлѣзани въ „Думи и дѣла“ на г. Гешова. Той наредъ като се силае на ония данни, които не може никой да оспори, посочва кѣдѣ е въведенъ тоя институтъ за запазване на челяднитѣ имоти. Думитѣ, които азъ досега казахъ, нищо не съставляватъ прѣдъ мотивитѣ, които г. Гешовъ е изброилъ къмъ тоя свой законпроектъ, и, ако ми бѣде позволено, азъ бихъ ги прочелъ. На всѣки случай, мотивитѣ на г. Гешова се осланятъ върху ония законодателни законоразпореждания на Съединенитѣ Щати. Че това е така, че тамъ въ 40 и толкова щати вече е въведенъ тоя институтъ, не може да се спори, защото има и други, които го установяватъ. Знаменитиятъ агрикулторъ и професоръ Ходски въ едно свое произведение иде това сжщото да подкрѣпи. Ако, както това свидѣтелствуватъ нѣкои произведения, които сж просто специални по аграрния въпросъ, могатъ въ културнитѣ страни да се въведатъ такива законоположения, толкова повече слѣдва, че е възможно това у насъ, въ една земеделческа страна.

Едно нѣщо, върху което трѣбва да обърна вашето внимание, г-да народни прѣдставители, е, че Адамъ Смитъ казва: „Ако болшинството на обществото има своето благоденствие, благосъстояние, има и щастие и, слѣдователно, ще бѣде добръ за цѣлия народъ.“ И дѣйствително, какъ би се обяснило понятието „държава“? Държавата, казватъ, е високо нравствено нѣщо, а, вдругъ, ако една държава нѣма да гарантира благосъстоянието на обществото, тогава има ли смисълъ на нѣщо нравствено? Азъ мисли, че държавата е длѣжна да се грижи ако не за меншеството, то поне за болшинството, да запази неговото сжществуване. Толкова повече това трѣбва да стане, и главно въ настоящата Камара, която е изразъ на Българския народъ и която, като такава, е била посрѣдъ тая маса, която въ всѣко врѣме живѣе тѣй мъченически и до тозъ халъ е дошла, щото, дѣйствително, нѣма да бѣде далечъ врѣмею, когато рискува земеделческиятъ народъ, а заедно съ него рискуватъ и тѣзи, които живѣятъ съ него, економически да загинатъ; защото, загине ли земеделческата маса, ще загине всичко, тѣй като тя е продуктивната. Азъ бихъ отишълъ по-далече да поговоря съ данни, да поговоря съ официални книжа, които най-добръ, най-внушително хвърлятъ

свѣтлина върху отчаяното положение на производителитѣ. Може да се види чудно нѣкому, когато ще кажа, че имотното състояние на нашия земеделецъ, главно отъ полскитѣ околии, е отишло дотамъ, щото, ако кредиторитѣ биха поискали да се разплатятъ съ тѣхъ, не само не ще могатъ съ продажба на имотитѣ имъ да покриятъ тѣхнитѣ дългове, но нѣма да покриятъ и $\frac{1}{5}$ часть отъ това, което дължатъ. Казахъ, че ще си послужа съ данни, за да видите какъ ние вървимъ не бавно, а бърже и върно къмъ економическо разстройство. Тѣзи данни сж официални, но не желая да ги чета, защото би било дѣйствително смѣшно и неумѣстно, тѣй като вие всички сте отъ самата земеделческа маса и знаете какъ лесно земеделецътъ се раздѣля отъ собственитѣ си имоти. Казахъ, че настоящиятъ законпроектъ за челяднитѣ имоти възбужда страха, че кредиторитѣ, щомъ се запазятъ по тоя начинъ имотитѣ на земеделцитѣ, ще пропаднатъ. Дѣйствително, кредиторитѣ сж хора, които работятъ съ полици, и върно е, че, едно спиране на платкитѣ отъ страна на земеделцитѣ, кредиторитѣ могатъ малко да загубятъ отъ своето послѣдно положение. Па и въ сжщностъ, исканията на кредиторитѣ сж фиктивни по отношение записитѣ и тефтеритѣ. Искане ли нѣкой отъ тѣхъ да продаде нѣкой имотъ, явива се и другъ кредиторъ, струнатъ се всички; най-сетнѣ, се раздѣля отъ мисълта да продава. Защото, ако ще продава той, ще направи само разносцитѣ, а послѣ, пропорционално съ искането на всичкитѣ кредитори се раздѣля добитата отъ проданъта сума. Така щото, ако сега земеделцитѣ иматъ имоти, ако сж запазени тѣхнитѣ имоти, то е благодарение само на това обстоятелство, че кредиторитѣ се страхуватъ да продаватъ имотитѣ, защото нѣма да получатъ нищо, когато иначе могатъ да скубятъ овцата си. Не сж нужни, както казахъ, да се четатъ и официалнитѣ книжа. Азъ ще обърна само вниманието ви върху нѣкои работи куриозни, куриозни казахъ, защото да става дума за една къща, дѣто живѣе едно сѣмейство, и тя да се продаде за 13 л., това значи да се твърди нѣщо, което никакъ не може да се приеме за дѣйствително. Обаче, азъ казвамъ, че това става — официални книжа това твърдятъ. Въ Ломската околия е имало нѣщо повече: тя е имала нещастieto да има кредитори и още щедри да даватъ кредитъ. Първиятъ пътъ даватъ — както върви въ търговскитѣ поредки — на овцетѣ, послѣ на житото, послѣ на кукуруза и т. н., додѣто много пъти дохожда лихвата 200 на 100. Това не е за върване, но е така. И тия мѣста въ Ломската и Видинската околии вървятъ къмъ всеобщо загинване въ економическо отношение, и това мога да установя съ настоящи свидѣтелства, дадени отъ разни общини, върността на които свидѣтелства не можете ни най-малко да се заподозира. Къща се продава за 13 фр., гора декарътъ на публична продажба се продава само 50 ст. Да ви кажа, не само за Лом-

ската околия, азъ имамъ и други свѣдѣния. Въ Копривщица е продадена къщата на Иванъ Христовъ за 14.40 л.; отъ сѣкия градецъ на Илчо... е продадена къща за 13.60 л., а у насъ се продаватъ 30 декара по за 30—40 ст. Би трѣбвало да снове чловѣкъ изъ сѣдебнитѣ пристави, за да види какъ се продаватъ имотитѣ. Туй, дѣто се казва официална продажъ, туй не е друго нищо, освѣнтъ официално разбойничество. Това е малко прѣсилено, ще рѣчете, но да не мислите, че имамъ желание да оскърбявамъ агентитѣ на властѣта — прѣсилено е на гледъ, обаче, това е фактъ. Азъ съмъ билъ свидѣтель на произведени публични продажби. Съгласно изпълнителната процедура, за да се произведе такава, нужно е да има трима конкуренти. А кои се явяватъ такива? Тѣ сж: Петко, Стоянъ и Никола, тѣ сж заинтересованитѣ, които се спиратъ върху една стойностъ, която дѣйствително не може да плати и данъка на продадения имотъ, и по тоя начинъ систематически тѣзи отдѣлни единици, благодарение на аномалния политически животъ, който прѣживява България, като си позволяватъ да правятъ такива злоупотрѣбления, можаха лесно да забогатѣятъ мнозина силни на дѣня, а производителната маса да се раздѣли отъ имотитѣ си. Вие ще видите, че навредъ се групира земята, и ония земледѣлци, които бѣха частни землевладѣлци, сега тѣ сж тѣхни работници-изполджи.

Когато тѣй върви, г-да народни прѣдставители, намъ прѣдлежи да се занимаемъ и повече, и по-сериозно съ въвеждането на единъ законопроектъ, който ще може да запази земята на земледѣлцитѣ прѣди всичко. Нѣма съмнѣние, че съ въвеждането на този законопроектъ, най-напрѣдъ може да се каже на земледѣлцитѣ: простирайте се споредъ чергата си; тѣ ще разбератъ, че основното начало за богатство е спестяването, че тѣ не трѣбва да отиватъ да подаватъ ръка, когато ги маматъ разнитѣ кредитори—това отъ една страна; а, отъ друга страна, кредиторитѣ, които сж научени тѣй тесно да забогатяватъ, ще се раздѣлятъ съ мисълта, че и въ бѣдѣще ще могатъ да продължаватъ тѣй, и ще разбератъ, че Държавата има за грижа да пази еднакво всичкитѣ и че земледѣлческата маса е производителна не съ нѣкаква привилегия, а съ закона за челяднитѣ имоти, който има за цѣль да запази тия имоти. Азъ бихъ продължилъ още да говоря съ данни, но това не ща, защото може да ви отека. Като завършвамъ, надѣя се, че мнозина ще взематъ думата по настоящия законопроектъ, и не доущамъ, че нѣкой ще се яви противъ, защото всички сте разбрали тази велика истина: какъ безъ земледѣлцитѣ всички сме разорени. Казва се кризисъ финансовъ и економически и не знамъ какво си. Да, ще има кризисъ, защото, ако нѣма у земледѣлцитѣ, може ли да има у гражданитѣ и занаятчиитѣ? Когато земледѣлцитѣ нѣматъ, не могатъ да посрѣщатъ нуждитѣ си, нѣма да отиватъ по на-

заритѣ да купуватъ, слѣдователно, естествено ще се усѣща тази криза.

Ето защо азъ ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители да взематъ присърце настоящия законопроектъ, да се внесе въ комисията за изново проучване: онова, което съставлява недостатѣци, да се прѣмахне, а, което заслужава, да се допълни, да се внесе въ него.

Прѣдсѣдательтъ: Г-нъ Филиповъ има думата. (А. Филиповъ: Отказвамъ се.) Тогава има думата г. Кънчовъ.

В. Кънчовъ: Азъ има да кажа нѣколко думи по този законопроектъ. Убѣденъ съмъ, г-да народни прѣдставители, че България има нужда отъ единъ законъ за сѣмейнитѣ имоти, обаче, мисля, че съ внасянето на законопроекта не ще можемъ да постигнемъ цѣльта, която гонятъ уважаемитѣ инициатори, засега по слѣдующитѣ причини: първо, защото тоя законопроектъ е отъ извънредно голѣма важностъ и не сж имали възможностъ и врѣме г. г. инициаторитѣ да го изучатъ основно, да изучатъ литературата му и условията въ страната. Азъ вѣрвамъ, че комисията ще направи това, което, може би, тѣ сж упуснали, но боя се, че и комисията, въ която той ще влѣзе, не ще има нужното врѣме за да изучи съ много голѣма сериозностъ таквъ единъ важенъ въпросъ, какъвто се зачеква въ тоя законопроектъ. При все това, азъ желая да се приеме по принципъ и да отиде въ комисията, че ако има възможностъ да го проучи основно, да го донесе намъ на второ четене, но иначе, да го приемемъ набързо, ще бѣде много опасно, защото ще го приемемъ недоученъ, а пъкъ той се занимава съ работи, които, ако се разрѣшатъ привилно, могатъ да принесатъ полза на страната и населението, а, ако се не изучатъ правилно, напротивъ, ще принесатъ голѣма врѣда, голѣми пакости на онии, за въ полза на които се прави. Единъ законъ за челяднитѣ имоти има прѣдъ видъ главно да запази земята, която е потрѣбна на земледѣлеца за негова прѣхрана и за прѣхрана на дѣцата му — потрѣбната земя за едно земледѣлско сѣмейство. Този принципъ, който е влѣзълъ въ закона за челяднитѣ имоти, е много важенъ за насъ особено, като страна земледѣлска, дѣто има дребно земледѣлие. За насъ е потрѣбенъ закона за челяднитѣ имоти да го приемемъ по-скоро, защото, истина е, че има мѣста въ България, дѣто селскитѣ земи сж изложени на опасностъ, и, ако се приеме този законъ по-скоро, може да се уреди въпросътъ за запазване на тѣзи земи отъ лихваритѣ, и това ще бѣде въ интересъ на Държавата. Обаче, този законъ има една друга страна, много опасна, а тя е загубата на кредитъ за земледѣлското население. Всѣкъдѣ, къдѣто сж се опитвали да въведатъ таквъ законъ, противопоставили сж срѣщу добрината, която може да принесе, опасността, че селското население ще

загуби кредитъ прѣдъ своитѣ заемодавци. Обаче, по-полезно ще бѣде за земледѣлието, и за самитѣ кредитори и за селянитѣ, ако кредиторитѣ, когато даватъ пари на заемъ на землевладѣлцитѣ, иматъ прѣдъ видъ не стойността на земята, която притежаватъ, а приходитѣ отъ имотитѣ, които иматъ. И, ако може единъ законъ да уреди въпроса така, щото да запази и имота, и кредита на селянитѣ, постига се най-голѣмото благо, което търсимъ. Обаче, тѣзи два важни принципа, видимо противоположни единъ на другъ, да се докаратъ въ съгласие, потребно е много сериозно изучаване.

Единъ важенъ въпросъ има още на сцената, който въ закона на г. Гешова е зачекнатъ, а тукъ не е. Той е именно кредитътъ на земледѣлческото население спрѣмо земледѣлческитѣ каси. Дали нѣма да бѣде опасно за землевладѣнието, ако и земледѣлческитѣ каси не могатъ да продаватъ тѣзи сѣмейни имоти, които сѣ оставени на селянитѣ за прѣхрана и поминѣкъ? (С. Арсениевъ: То е казано.) И до каква степенъ може да се помогне на земледѣлческото население, ако развалимъ кредита му въ земледѣлческитѣ каси? Земледѣлческитѣ каси сѣ създадени главно за земледѣлческото население, и много важно е, когато ще се приема този законъ, законодателитѣ да обърнатъ на това всичкото свое сериозно внимание.

Послѣ. Единъ важенъ въпросъ е, какво ще стане съ досегашнитѣ дългове, направени отъ селянитѣ срѣщу заемодавцитѣ? Ако единъ заемодавецъ или земледѣлческата каса сѣ давали пари на селянина, тѣ сѣ имали безъ друго прѣдъ видъ и земята, която притежава; и благодарение на това, че е ималъ земя, сѣ давали пари на заемъ. Сега, когато отъ единъ пътъ ще се отнеме това право, биха се докарали много хора въ загуба; единъ законодател би нанесълъ голѣма загуба на отдѣлнитѣ хора. Естествено е, че, когато се създаватъ законитѣ, иматъ се прѣдъ видъ богатата не на отдѣлни хора, а на държавата, и, ако богатата на държавата отъ единъ законъ сѣ толкозъ голѣми, мога да допусна най-послѣ и уврѣждане на частнитѣ интереси; но трѣбва да се пази да не допуснемъ уврѣждане интереситѣ на земледѣлческитѣ каси, които сѣ създадени отъ земледѣлието, свързани сѣ органически съ него и необходими сѣ за неговото процвѣтане.

Има единъ другъ въпросъ, който не е могълъ да бѣде проученъ у насъ и не може така лесно да се проучи. Опредѣли се извѣстно количество земя — 30 декара, — която не може да се продава; добръ, но у насъ има мѣста, дѣто 30 декара принасятъ голѣми доходи на населението, а има мѣста, дѣто 30 декара нищо не могатъ да принесатъ; има мѣста, дѣто 30 декара земя струватъ десетъ пъти повече, отколкото 30 декара на друго мѣсто. Тоя въпросъ е много важенъ. На едни мѣста съ 30 декара, ако се остави да се не продаватъ, ще се нанесе пакостъ затова, защото 30 декара нѣкъдѣ

е едно голѣмо притежание, едно сравнително богатство, а на друго мѣсто 30 декара не чинятъ нищо или произвеждатъ съвършено малко. Именно, тоя въпросъ не е могълъ да се вземе прѣдъ видъ — стойността и производителната сила на земята, която се запазва; менъ ми се струва, че при закона за сѣмейнитѣ имоти трѣбва непрѣмѣнно този въпросъ да се вземе прѣдъ видъ и да се проучи. Това говоря относително двата принципа, които лежатъ въ този законъ. Ако е въ положение сега да се проучи отъ комиситѣ и отъ Народното Собрание, ще да е добръ. Азъ се научихъ, че миналата година, когато се внесе такъвъ законопроектъ отъ Ломскитѣ народни прѣдставители, на много мѣста заемодавцитѣ сѣ прибрзали съ прибиране на своитѣ дългове и на много мѣста сѣ усилили продажбата на селскитѣ имоти, за да си изтеглятъ дълговетѣ. Също ми казватъ сега, че въ Русенско, щомъ станало извѣстно, че е внесенъ отъ нѣкои прѣдставители този законопроектъ, наведнажъ съ голѣма сила почнали да турятъ въ изпълнение изпълнителнитѣ листове и въ кѣсо врѣме сѣ продали голѣмо количество земя. Затова азъ казвамъ, че по-добръ щѣше да бѣде, ако не бѣше внасянъ засега законопроектътъ недоученъ; бѣше по-добръ да се внесѣше проученъ, и изъ единъ пътъ да го приемемъ. (А. Филиповъ: Ние сме го изучили.) Като чета този законопроектъ, виждамъ, че, споредъ моето мнѣние, не е добръ проученъ. Тукъ дохожда едно видимо противорѣчие. Желая сериозно проучване на закона и боя се, че не ще да може да се проучи, защото не остава достатъчно врѣме на комиситѣ. Въ всѣки случай, нека по принципъ го приемемъ и нека се занимаятъ съ него комиситѣ; но недоученъ да го не донасятъ въ Собранието да се прокара леко-леко на второ четене, понеже се закачатъ различни интереси на земледѣлието и въпроси, които се касаятъ до правосъдието. Добръ ще е този законопроектъ да се разгледаетъ отъ комисията по Земледѣлието, отъ онази по Правосъдието и онази на Финанситѣ, за да могатъ съвмѣстно да го изучатъ, да поискатъ мнѣнието на надлежнитѣ министри или на чиновницитѣ отъ министерствата, които познаватъ добръ тази работа.

Искамъ да спомена едно нѣщо. Когато съмъ се занимавалъ съ този въпросъ, мислил съмъ, че би трѣбвало въ законопроекта за челяднитѣ имоти да влизатъ и движимитѣ имоти. (А. Филиповъ: Има го въ гражданското сѣдопроизводство.) Именно, въ гражданското сѣдопроизводство е прѣдвидено кои движими имоти не могатъ да се продаватъ. Но правилно би било, ако ние запазваме извѣстно количество земя, необходима за селянитѣ да си поминуватъ съ нея, на същото мѣсто да опредѣлимъ и какво количество добитѣкъ е потребно, за да се работи тази земя. Заради това азъ бихъ прѣдложилъ на комисията, която ще изучава този въпросъ, да се занимае съ тази частъ — движимитѣ имоти, които сѣ потребни на едно земледѣлческо

стопанство: домашен добитък и птици, защото напоследък има често случаи, дѣто за дълг се продават и домашните птици. Така щото, азъ предлагамъ да го приемемъ сега по принципъ, да го проводимъ въ комисията да се изучи; желая слабо изученъ да не се донеся тукъ. Ако иматъ време и възможностъ сериозно и обстоятелствено да го изучатъ, да го донесатъ, а, ако не, да остане, макаръ че, като остане, ще има една загуба, защото, додѣто дойде слѣдующата сесия, пакъ ще има усиливане на продаването, но врѣдата отъ това не ще бѣде толкозъ голѣма, колкото е врѣдата, ако слабо проучимъ и приемемъ този законъ.

С. Вабаджановъ: Азъ нѣма да говоря по това, г-да народни прѣдставители, защото азъ съмъ отъ тия, които биха молили Народното Събрание да приеме по принципъ прѣдложението и да се прати въ комисията и, ако има да станатъ нѣкои поправки, тамъ да станатъ. Едно нѣщо ще кажа, именно това, което и г. Кънчовъ загатна, че има единъ анахронизъмъ въ нашето законодателство. Прѣдставѣте си, че гражданското сѣдопроизводство не различава занаятчий отъ земледѣлци; на занаятчийтъ запазва извѣстни инструменти отъ секвестриране, сѣщо и на земледѣлцитъ запазва нѣщо, но не е прѣдвидено да се запази нѣщо отъ земитъ имъ, които да не могатъ да се секвестриратъ. Това е явна празнина, и желателно е да се попълни, или пъкъ и онова да се изхвърли. Запазвате единъ чифтъ волове да не се продаватъ, а една педя земя не запазвате! Въ такъвъ случай, какво ще прави земледѣлецътъ съ тия волове? Това бѣше ясно, че е празнина.

Азъ съмъ да се изпрати прѣдложението въ комисията. (Гласове: Да се гласува!)

Г. Шиваровъ: Г-да народни прѣдставители! Менѣ ми се чини, че въ нѣколко сесии става въ Народното Събрание се внасятъ прѣдложения отъ такъвъ характеръ и тия прѣдложения почти всички сѣ умирали сѣ въ комисията. Но тия прѣдложения сѣ единствени въ виновници, които сѣ улашили лихваритъ, че ще се въведе и у насъ такава законоположение, и като нѣкои вълци сѣ се нахвърляли върху земледѣлцитъ и гледатъ *coûte que coûte* да продадатъ имота на земледѣлцитъ, за да си събератъ паритъ. Ще ми позволите и сега да се усъмна, че и настоящиятъ законопроектъ ще бѣде осѣденъ на загиване въ комисията и той ще остане, чини ми се, тамъ; защото отдѣвъ чухъ отъ мнозина народни прѣдставители, които казаха, че „ние ще гласуваме за принципиалното приемане на тоя законопроектъ, обаче, убѣдени сме, че той ще издѣхне тамъ“. Ние ще направимъ, г-да народни прѣдставители, още по-голѣмо зло съ внасянето и приемането по принципъ на настоящия законопроектъ, ако го оставимъ тамъ да умре. Ние съ това ще усилимъ още повече лихваритъ и кредиторитъ, които сѣ кредитирали земледѣлцитъ, и тѣ, увѣренъ

съмъ, че не само отсега, откакъ е внесено прѣдложението, но и още по-рано — понеже сѣ знаели, че има такава течение въ Народното Събрание — сѣ отивали и безмилостно сѣ продавали имотитъ на хората. Ето защо, ако не ще може да се прокара настоящиятъ законопроектъ въ тази сесия, азъ се обръщамъ къмъ почитаемия г. Министъръ на Правосѣдието да го моля, като мисля, че ще се съгласите и вие — прѣди всичко, азъ съмъ съгласенъ да се прокара тоя законопроектъ въ настоящата сесия, — да вземе актъ отъ моитъ думи и, ако се съгласява Народното Събрание, той да направи едно разпореждане, за да спре врѣменно продажбата на имотитъ, докато земледѣлцитъ се снабдятъ съ произведения отъ текущата година. (А. Филиповъ: Това е още по-лошо.) Защо казвате, че е по-лошо? Сега приставитъ отиватъ и продаватъ имотитъ на хората. Тѣ нѣматъ петъ пари въ кеситъ си и, като нѣма какво да правятъ, ще прѣвиятъ вратъ и ще оставятъ да имъ се продаватъ имотитъ. Азъ казвамъ, че ако не е възможно да се прокара настоящиятъ законопроектъ — въ всѣки случай, азъ ще гласувамъ да се прокара и моля да се прокара, — ако не се прокара, такава нѣщо ще стане: вмѣсто да изпишемъ вежди, ще извадимъ очи.

Д. Христовъ: Слѣдъ онѣзи трѣзви възгледи, които бѣха изказани отъ г. Кънчова, на мене остава малко да кажа.

Законопроектъ за челяднитъ имоти по принципъ, менѣ ми се струва, ще се намѣрятъ малко прѣдставители, които да го не поддържатъ, защото съответствува на една голѣма нужда. Фактътъ относително обезземелването, ако не го виждаме въ голѣми размѣри, поне го виждаме въ извѣстни райони въ нашата страна, и, отъ друга страна, голѣмитъ заборчливания, които не могатъ да иматъ друго послѣдствие, освѣнъ пакъ ново обезземелване, именно, този фактъ има твърдѣ голѣмо значение въвеждането на закона за челяднитъ имоти, сир. за онѣзи имоти, които не подлежатъ на отчуждение. Отъ тази гледна точка, повтарямъ още веднажъ, възгледътъ, или искането, прокарано въ законопроектъ, е добро.

Но, г-да народни прѣдставители, съ закона за челяднитъ имоти се засѣгатъ цѣлъ редъ материи, които заслужаватъ да бѣдатъ обсъдени. Ако законопроектътъ за челяднитъ имоти има за цѣлъ да съхрани, има за цѣлъ да запази онѣзи недвижими имоти, заедно съ принадлежащитъ къмъ тѣхъ движимости, които сѣ необходими за изхранването на едно сѣмейство, добръ е да се разрѣши и другъ единъ въпросъ, който не е разрѣшенъ въ настоящия законопроектъ и който заслужава по тази причина не само да се изпрати законопроектътъ въ комисията, но и да взематъ актъ отъ него надлежнитъ министри по Министерствата на Правосѣдието, Финанситъ и Търговията и Земледѣлието, които разполагатъ съ много свѣдѣния, съ много

факти — поне надлежитъ имъ органи ги иматъ, — да ги изучатъ и тогава да внесатъ тоя законопроектъ. Азъ не зная, дали съ въвеждане на закона за челяднитъ имоти, който прѣслѣдва толкова хубавата цѣль: да се съхранятъ дребнитъ земледѣлци — важна и въ социално, и економическо отношение, — не зная дали нѣма да поведе подиръ себе си отрицателни резултати: отъ една страна, ограничението на кредита и, отъ друга страна, изграждането на лихварството въ други форми; защото не можемъ да прѣдвидимъ онѣзи случаи, толкова чести въ живота на земледѣлцитъ, които ги заставляватъ да прибѣгватъ къмъ кредита. Неурожайни години, въ случай на стихийни нещастия, нужди за подобрѣние на земята при липсата на надлежитъ материални сръдства, ги каратъ да се обръщатъ за кредитъ било къмъ съответнитъ кредитни учреждения, било къмъ земледѣлческитъ каси, било къмъ спестовнитъ учреждения, даже и къмъ частнитъ лица, и въ случай, когато въ закона за челяднитъ имоти по уреждането на материята кредитътъ ще бѣде отнетъ, струва ми се, и земледѣлцитъ ще изпаднатъ въ твърдѣ лошо положение. Ето защо азъ мисля, че слѣдъ въвеждането на тоя законъ за челяднитъ имоти могатъ да се случатъ такива работи, дѣто никой нѣма да гарантира, че ония кръчмари и лихвари, противъ които сега ще дѣйствуваме за да съхранимъ имотитъ на челядитъ, не ще постѣпятъ по слѣдующия начинъ. Той, кръчмарътъ или лихварътъ, нѣма право да продава земи, които могатъ въ други случаи да ги взематъ подъ ипотека, но зарадъ това той ще отиде къмъ най-лошата форма на експлоатиране на земледѣлеца и, може би, ще стане залагане на самата реколта, а ще има случаи и на залагане на угарьта, отчуждение на движими имоти, и при тия условия законътъ за челяднитъ имоти, може би, ще даде противни резултати отъ тия, които се очакватъ. Положително въ какъвъ размѣръ може да се развие тази отрицателностъ, азъ, разбира се, това не мога да го кажа, защото нѣмамъ такива свѣдѣния, на и самиятъ законъ ще се въвежда тѣпърва. Ето защо казвамъ, че не трѣбва да се бърза съ такава една материя, която засѣга важни економически и велики въпроси.

Второ едно съображение, тъй сжщо твърдѣ важно, което бѣше засегнато отъ г. Кънчова и което заслужава да бѣде изслѣдвано, и, струва ми се, че комисията нѣма да разполага съ тия свѣдѣния, което ме кара още повече да мисля, че нѣма да даде една мѣродавна мѣрка и че трѣбва Народното Събрание да прѣдложи, щото съответствующитъ министри да взематъ актъ отъ това и да се съгласятъ заедно да изработятъ въ бѣдѣще единъ законъ, е, именно, въпросътъ за амортизацията на всички дългове, които сж сключени досега, до минутата, когато законътъ за челяднитъ имоти ще бѣде въведенъ. Въ други законодателства, доколкото ми е извѣстно, този въпросъ е уреденъ съ тъй нарѣчената амортизация, съ постепенното изпла-

щане на дълговетъ, и то, разбира се, отъ чистия приходъ на тия имоти. Ще бѣде ли това възможно за всички стопанства, които не прѣдставляватъ еднаква категория? Има стопанства, които сж обрѣменени съ дългове въ извѣстенъ размѣръ, други въ по-голямъ размѣръ, а трети, които надминаватъ сръдната норма, която е прокарана въ самия законъ за челяднитъ имоти. И този въпросъ не е изученъ.

Трети единъ въпросъ, който е много важенъ. Ако прокараме закона за челяднитъ имоти, ще ли иматъ право стопанитъ и за въ бѣдѣще да сключаватъ заеми сръщу ипотека, ако не искаме да отнемемъ на тѣхъ възможността да прибѣгватъ къмъ кредита за амелиорацията, толкова потребенъ за подобрѣнието и за удовлетворението на своитъ нужди, когато настѣпятъ извънредни случаи? Ще ли иматъ право, на основание на този законъ за челяднитъ имоти, такива стопани да искатъ заемъ подъ ипотека? Въ другитъ законодателства този въпросъ е уреденъ въ смисълъ, че могатъ да сключаватъ заеми на половина отъ чистия приходъ на земята. Този въпросъ, който е толкова важенъ, не е нито засегнатъ въ законопроекта, нито пъкъ зная дали комисията ще има нужното врѣме и дали ще има необходимитъ свѣдѣния, за да може да го разрѣши правилно. (Нѣкой отъ прѣдставителитъ: Прочетѣте чл. 8!)

Освѣнъ това, законопроектътъ за челяднитъ имоти засѣга и други материи: въпросътъ относително наслѣдствата, въпросътъ относително задълженията и договоритъ, въпросътъ относително ипотекиитъ и пр. Ето защо азъ мисля, г-да, че законопроектътъ самъ по себе си е много важенъ, отъ една страна, защото иска да разрѣши една важна проблема, която се чувствува въ обществото у насъ и, отъ друга страна, защото засѣга цѣлъ редъ други материи, и, струва ми се, че по своята важностъ не заслужава да бързаме съ него, нито пъкъ да го изпращаме въ комисията, но да оставимъ на съответствующитъ министри: г. г. Министърътъ на Финанситъ, Министърътъ на Търговията и Земледѣлието и Министърътъ на Правосъдието, които на основание на даннитъ, които иматъ или пъкъ ще могатъ да потърсятъ, да могатъ да изучатъ и да съставятъ съответствующия законъ за челяднитъ имоти, щото въ пълна смѣтка да имаме въ това отношение едно здраво законодателство, което да урежда всички страни и което, като съхранява челядната собственостъ въ нашата страна, и, отъ друга страна, да не прѣсушва кредита, особено важенъ за въ бѣдѣще, ако г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието усвои една политика за повдигане земледѣлието у насъ, при която политика особено оборотниятъ капиталъ е извънредно важенъ, извънредно нуженъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитъ: Прочетѣте чл. 8!)

Прѣдсѣдательтъ: Г-нъ Таслаковъ има думата. (Гласове: Нѣма го!) Тогазъ има думата г. Недѣлковъ.

Г. Недѣлковъ: Г-да народни прѣдставители! Законътъ, който е прѣдметъ на разискване, е доста важенъ, за да му посвѣтимъ повече врѣме. Говори се, именно, че законопроектътъ е много важенъ и не трѣбва да бързаме съ него. Струва ми се, г-да прѣдставители, че именно тази важностъ на закона трѣбва да ни накара да побързаме. Ако има единъ въпросъ най-важенъ, то е именно въпросътъ за челяднитѣ имоти. Този въпросъ е повдигнатъ още по-рано. Прѣзъ 1895 г. уважаемиятъ нашъ прѣдсѣдателъ внесе законъ за челяднитѣ имоти. Запазването на челяднитѣ имоти е внесла въ програмата си една отъ днешнитѣ властующи партии — другата партия тѣй сѣщо сподѣля тѣзи възгледи. Вториятъ земеделѣчески конгресъ въ края на миналата година внесе въ програмата си изработването законъ за запазване челяднитѣ имоти. Слѣдователно, този въпросъ е узрѣлъ, този въпросъ е належащъ, и въ разискванията, които ставатъ тукъ, трѣбва да обърнемъ всичкото си сериозно внимание къмъ този законопроектъ, да го приемемъ, да го пратимъ въ комисията, и още въ тази сесия да го докладва. Не съмъ съгласенъ съ тия г-да, които искатъ да се остави на г. г. Министра на Финансите, Министра на Търговията и Земеделѣлието и Министра на Правосъдието да поразмислятъ лѣтосъ и да ни прѣдставятъ идущата година нѣщо свършено. Ако въпросътъ е важенъ, иска ние, г-да народни прѣдставители, вземемъ мѣрка засега съ този законопроектъ, а въ бѣдѣще почтениитѣ г. г. министри могатъ да изучатъ въпроса и да ни прѣдставятъ измѣнения на съответствующитѣ закони: въ сѣдопроизводството въ свѣръзка съ закона за земеделѣческитѣ каси и другитѣ законоположения, които ще засегне този законъ.

Колкото се отнася до кредита на земеделѣческитѣ каси, че ще се поврѣди, струва ми се, че трѣбва да обърнемъ сериозно внимание на този въпросъ. Земеделѣческиятъ конгресъ миналата година прие едно положение въ свѣръзка съ закона за челяднитѣ имоти. Станаха много разисквания, и конгресътъ призна, че засега едва ли ще бѣде възможна пълна неотчуждаемостъ на челяднитѣ имоти, като тури въ искането си, че тѣ да останатъ засега като залогъ на земеделѣческитѣ каси. Струва ми се, че тази мисль заслужава доста сериозно внимание и комисията, която ще изучава този законопроектъ, трѣбва да обърне сериозно внимание върху този въпросъ. Оставянето челяднитѣ имоти на земеделѣческитѣ каси като залогъ е важно и необходимо засега. Другъ изходъ едва ли ще можемъ да намѣримъ. Селското земеделѣческо население дължи на земеделѣческитѣ каси около 60.000.000 л., а на частнитѣ лихвари около 30.000.000 л. Земеделѣческитѣ каси взеха единъ заемъ отъ 30.000.000 л., съ който изплатиха 30.000.000 дългъ на земеделѣцитѣ. Ако земеделѣческитѣ каси направятъ още единъ заемъ отъ 30.000.000 л., а, пожалуй, може и по-малко, ще конвертиратъ дълговетѣ, които сѣ срѣщу залогъ на имуществата; та този въпросъ ще се раз-

рѣши много по-добрѣ и много по-лесно, отколкото както се разрѣшава този принципъ въ законопроекта.

Колкото се отнася до изгубването кредита на земеделѣческото население, струва ми се, че нѣма да има толкова опасностъ, понеже отъ личенъ кредитътъ, както е сега, въ случая ще стане ипотеченъ и, именно, тогава ще стане реаленъ. Личниятъ кредитъ, г-да народни прѣдставители, както знаете, е колебливъ, подхвърленъ на различни случайности, когато ипотечниятъ дългосроченъ кредитъ е по-установенъ, по-сигуренъ. И тогава, тѣй усиленъ кредитътъ на земеделѣческитѣ каси — разбира се, ако ще бѣдатъ земеделѣчески каси да служатъ на земеделѣческото население, — трѣбва да му даватъ кредитъ, колкото му е нуженъ, разбира се, за земеделѣческо производство. Като се установи този кредитъ, земеделѣческитѣ каси ще могатъ да изплатятъ всички тѣзи дългове, ако станатъ 100.000.000, защото ние имаме едно земеделѣческо производство отъ 400.000.000 л., а едно производство отъ 400.000.000 л., мисля, ще отговаря на единъ дългъ отъ 100.000.000 л., разбира се, ако се тури съ дългосрочна ипотека. Въ този случай, струва ми се, въпросътъ ще бѣде разрѣшенъ много по-добрѣ, много по-правилно, отколкото се разрѣшава въ този проектъ. Това сѣ подробности, разбира се, може да се изслушватъ разни мнѣния, но необходимостта отъ този законъ, г-да прѣдставители, ни налага да побързаме съ него. Фактътъ, че за 10—15 години сѣ продадени 115.000 имота на землевладѣлци, че тѣзи сѣмейства сѣ останали на пѣтя, този фактъ трѣбва да ни накара въ този моментъ да погледнемъ на въпроса съ всичката сериозностъ, която той заслужава. Именно, г-да прѣдставители, ние, почти пѣколко партии — нека забѣлѣжа — сме виновници, щото днесъ лихваритѣ да отиватъ съ такава бързина да секвестриратъ имуществата и да ги продаватъ. Тѣ знаятъ, че едната партия отъ тия, които сѣ на властъ, има тая идея въ програмата си; и друга партия, именно народняцитѣ, и тѣ сѣ имали и даже сѣ внасяли такъвъ проектъ, и трета фракция, именно земеделѣческата. Именно, ние сме виновници да се усили продаването имуществата на земеделѣцитѣ. И другитѣ фракции, които сѣ тукъ, струва ми се, нѣма да бѣдатъ противъ тая идея. Затуй именно трѣбва да разрѣшимъ този въпросъ, за да се прѣкрятъ тѣзи продажби. Разбира се, хората, които сѣ дали пари, ще имъ се върнатъ. Но нека да се уреди по начинъ, за да могатъ да си ги взематъ, а не по такъвъ начинъ, както казва г. Филиповъ, да продадатъ 20—30 декара, та да взематъ за лихваря, защото тогава нито на лихваря ще плащатъ, нито на сѣмейството ще остане да си харчи.

Тѣй щото, азъ взехъ думата повече да обърна вниманието на комисията да изучи сериозно въпроса, като вземе мнѣнието на г. Министра на Търговията и Земеделѣлието и това на г. Министра на Правосъдието и да побърза съ този законопроектъ, защото има належаща нужда отъ него и защото

пронадатъ цѣли сѣмейства отъ продажбата на имуществата имъ. Продажбата на имуществата е много ефтина; продава се ефтино — дюлюмътъ 1-2 л., и оставатъ сѣмейства на пхтя, безъ да си изплатятъ нито дълговетъ, нито пъкъ данъцитъ къмъ Правителството, за които сѣщеврѣменно се продаватъ. Азъ моля да се приеме този законопроектъ и да се изпроводи въ комисията. Съгласенъ съмъ да се събератъ двѣтъ комисии — на Търговията и Земледѣлието и на Правосъдието, — но въ едно по-скоро врѣме да се направятъ нужнитъ измѣнения и да се приеме още въ тази сесия, защото, недѣйте забравя, г-да прѣдставители, което казаха г. г. прѣдговорившитъ, ако не го приемемъ сега, то ще бѣде „последния горшъ перникъ“.

Х. Конкилевъ: Азъ, г-да прѣдставители, като взехъ думата, взехъ я именно затуй, за да бѣда противъ този законопроектъ, защото, каквито мотиви и да ни се навождатъ, азъ не мога да се убѣдя, че този законопроектъ ще бѣде полезенъ, собствено, за тѣзи земледѣлци, които искате съ този законопроектъ да ги отървете отъ лихваритъ. Първо и първо, когато се правятъ закони въ страната, тѣ трѣбва да бѣдатъ общи не само за едни земледѣлци, защото въ България има и хора занаятчи, има и хора работници, има и хора търговци. Когато вие искате чрѣзъ този законопроектъ да прокарате да се оставятъ на земледѣлца 30 декара ниви, да му се оставятъ воловетъ, да му се остави не знай какво, питамъ ви: какво на всички туй давате на занаятчинтъ? Значи, на занаятчията, комуто трѣбва, първо и първо, капиталъ да си плати полицитъ, комуто трѣбватъ инструменти, за да поддържа своитъ работи, вие давате ли му да си осигури помишка? (Г. Недѣлковъ: Даватъ се и на гражданитъ! — Я. Забуновъ: За индустриалцитъ има законъ!)

Вънъ отъ туй, вие казвате, че на селянина трѣбва да остане една къща, която струва 500 л., а на гражданина една къща отъ 800 л. Питамъ ви: дѣ има къща въ градоветъ отъ 800 л.? (Нѣ кой отъ прѣдставителитъ: Тия работи сѣ подробно!) Съ този законопроектъ азъ съмъ убѣденъ, че вмѣсто добро ще направите най-голѣмо зло на тѣзи хора, защото нѣма да ги оградите отъ лихваритъ. Недѣйте мисли, че този, който има пари и дава подъ лихва, нѣма да го намѣри нуждающиятъ се, и че той, лихварьтъ, нѣма да измисли други срѣдства, които да бѣдатъ по-строги, отколкото ония, прѣдвидени въ този законъ. Вие ще накарате онзи селянинъ, като отиде, защото вземѣте прѣдъ видъ, че той не може да отиде въ Банката или земледѣлческата каса — кредита му затваряте — естествено, ще го накарате да отиде при лихваря, който ще го накара да му донесе най-скъпоцѣннитъ си нѣща, напр. наниза на жена му, и лихварьтъ ще му каже: издай ми актъ за имота, който имашъ. Значи, не е тукъ спасението на нашия земледѣлецъ. Азъ ви увѣрявамъ, както каза и г. Кънчовъ, че,

прѣди да се изкаже отъ трибуната, вие чухте, че въ Русчукъ сѣ захванали да правятъ постѣпления тия, които иматъ да взематъ, за да си изкаратъ паритъ. Вънъ отъ това, като народенъ прѣдставителъ на Габровската околия, която околия не е земледѣлческа, но е, първо, търговска, занаятчийска и работническа, ще кажа моитъ съображения; тамъ нѣма да намѣрите селяни съ 30 декара земя, а повечето селяни сѣ хора, които се сношаватъ съ търговското и занаятчийското съсловие: взематъ отъ града нѣкои нѣща и търгуватъ; взематъ отъ гайтанджинитъ гайтанъ, отъ чехларитъ — еминии, отъ шаякчинитъ — шаякъ и отиватъ да търгуватъ. Кредитътъ, който иматъ въ града тия селяни, е изключително въ рѣцѣтъ на търговцитъ и занаятчинтъ. Значи, съ този законъ вие отивате да затваряте кредита имъ, защото нѣма да ги вѣрватъ търговцитъ, защото асѣ обстоятелства сѣ дошли дотамъ, че занаятчинтъ сѣ опронасани отъ подобенъ родъ търговци. Значи, намѣсто благодѣяние, каквото искате да направите на селската класа, ще излѣзе съвсѣмъ противното. Затуй, г-да прѣдставители, като виждамъ, че е опасенъ този законъ както за замледѣлцитъ, така и за занаятчинтъ и търговцитъ, азъ моля да не се приема този законопроектъ и азъ ще бѣда противъ него.

Н. Кормановъ: Г-да народни прѣдставители! Принципиално по този законопроектъ нѣма какво да кажа нищо, обаче, дълженъ съмъ да заявя, че тѣзи опасения, за които споменаха г. г. Конкилевъ и Христовъ, и мене ме вълнуватъ отчасти, понеже този въпросъ е много тѣсно свързанъ съ економическото положение на нашата страна, съ кредита и особено въ днешната финансова криза, която владѣе въ цѣла България. Затуй именно, и още повече прѣдъ видъ опасенията, които изброи г. Кънчовъ, азъ бихъ настоявалъ прѣдъ почитаемото Събрание, щото този законопроектъ или да го разгледаме сериозно и да го приемемъ още сега на тритъ четения, или ако не, то да го отхвърлимъ, понеже, ако, както казаха прѣждеговорившитъ „само да мине на първо четене и въ комисията да умре“, ще се породѣ едно вълнение въ цѣлата страна и на всички земледѣлци ще имъ се продадатъ за малко врѣме имотитъ за безцѣнокъ. Затуй, като казвамъ, че не съмъ противъ тоя законопроектъ, азъ моля да мине на тритъ четения още въ тази сесия. Обръщамъ вниманието ви на това, понеже се засѣгатъ съ този законъ много сериозни въпроси, да се не остави само на комисията по Министерството на Търговията и Земледѣлието, а желателно е, всички г. г. прѣдставители да взематъ най-живо участие въ комисията при разглеждането на този законопроектъ, понеже всѣки народенъ прѣдставителъ познава най-добрѣ условията, въ които е поставена неговата околия. За примѣръ ще приведа само една точка, точка трета отъ чл. 1, дѣто е казано: „Ако ступанинътъ е земледѣлецъ, считатъ се за челядни имоти и 30 декара ниви.“ Добрѣ,

но въ една околия 30 декара ниви по 1 л.—струватъ 30 л., а има околии, дѣто 30 декари земя по 100 л.—струватъ 3.000 л. Значи, ние оставяме на едни 30 л. челяденъ имотъ въ една околия, а на други въ друга околия оставяме 3.000 л. Ето защо тия малки подробности желателно е да бждатъ проучени. И прѣдъ видъ опасността, която г. Кънчовъ приведе, азъ моля, всички г-да народни прѣдставители да участвуватъ въ тази комисиия, която е натоварена съ разглеждането на този законопроектъ, и още въ тази сесия да го прокараме на първо, второ и трето четене, понеже, ако се приеме само на първо четене и да се изпрати въ комисиията този законопроектъ и тамъ да умре, увѣрявамъ ви, че ще направимъ едно голѣмо зло на земледѣлцитѣ и, вмѣсто да изпишемъ вежди, ще извадимъ очи.

Я. Забуновъ: Г-да народни прѣдставители! По моето мнѣние, този проектъ е дѣйствително единъ твърдъ сериозенъ въпросъ, единъ твърдъ съдбоносенъ проектъ, който ние дѣйствително трѣбва много добръ да обсъдимъ и разгледаме. У насъ, поне миналото ни е убѣдило, че повечето съсловия, ако не сж цѣвнали, но все-таки много отъ тѣхъ сѣ сж направили нѣщо за себе си, отколкото туй съсловие, най-голѣмото въ страната — земледѣлческото съсловие. Отдѣвъ г. Конкилевъ казваше, че всички закони, които се издаватъ, трѣбва да бждатъ общи, на което съмъ и азъ съгласенъ, ала тукъ-тамъ сѣ сме правили по малко отбивъ и сме създавали много закони, които, вмѣсто да помогнатъ на тази огромна частъ отъ населението, за която се отнася този законопроектъ, ние сме отивали, може би неумышлено, да имъ прѣчимъ и ги съсипваме. Такъвъ единъ законъ е закона за насърчението мѣстната индустрия, който по всичко не издържа критика и който би трѣбвало, отдавна би трѣбвало, да бжде изчеркнатъ отъ по-голѣмата своя частъ. Този законъ е много увреждалъ на овцевѣдството у насъ. До прѣди появяването му, Карнобатската вълна се продаваше 12 гроша оката, а днесъ по петъ гроша, колкото искате. (Прѣдсѣдателъ тъ: Не се отстранявайте отъ прѣдмета, г-нъ Забуновъ!) а много пжти и за толкова не може да се продаде. Ще се съгласите, че това е съвършено вѣрно. Азъ мога да изложа хиляда примѣри. По закона за носене мѣстни дрехи, които ги носимъ отъ фабрицитѣ, мирносовата вълна се внася безъ мито у насъ. Така щото, този законопроектъ, който сега е внесенъ, за сѣга и други части, които, ми се струва, като граждани на тази страна, и тѣ заслужаватъ толкова внимание, колкото въ случая сж заслужили, напр., индустриалцитѣ. Струва ми се, г-да, че ако ние и занаяпрѣдъ оставимъ така и не помислимъ сериозно да вземемъ не една, а редъ мѣрки, цѣла система, за да подобримъ или, тѣй да се каже, да улучшимъ положението на тия, които поддържатъ страната, ние, нѣма да се мине много врѣме, и ще видимъ гладни хора, както аслж вече почнаха да гладуватъ. Цѣлѣта

на този законопроектъ, който тия двама почтени г-да народни прѣдставители сж го внесли, е тая: първо, да се поспре обезземелването, да ограничатъ бързото обезземелване на земледѣлцитѣ, ако не окончателно, то поне да одържатъ това положение, това състояние на дребнитѣ земледѣлци, каквото е сега, и, второ, да се подобри тѣхното положение. Ние виждаме, че въ други мѣста, както Франция и другадѣ, промислюватъ, едритѣ чифликчи да ги раздробятъ на дребни, защото дребното землевладѣние е именно оноа, което, споредъ мене, ще устои повече на конкуренцията, което ще даде по-добро благосъстояние на държавата и което, въобще, ще бжде по-полезно на държавата.

Едно нѣщо, обаче, азъ виждамъ въ този законопроектъ, че той рамо до рамо трѣбва да бжде придруженъ съ другъ единъ проектъ, а именно проектъ за селскитѣ общински взаимноспомогателни каси, или селски земледѣлски каси, както щете ги кажете. Вѣрно е донѣкъдѣ, че съ приемането на този проектъ, ние отчасти, ако не съвсѣмъ, ще убиемъ кредита на селянитѣ, и не ще могатъ да намѣрятъ веднага кредитъ да си посрѣщатъ нуждитѣ. Тѣ ще се намѣрятъ въ единъ хаосъ. Въ такъвъ случай ще трѣбва заедно съ този законъ да се внесатъ два закона: единъ за челяднитѣ имоти и другъ за взаимноспомогателнитѣ селско-общински каси. Вѣрно е, че земледѣлскитѣ каси сж спомогателни, но сега тѣ нѣматъ нужния контролъ, и не знаете вие дали всички пари, които се даватъ отъ земледѣлскитѣ каси, се употрѣбаватъ за цѣлѣта, за която сж дадени, или не. Затуй трѣбва земледѣлскитѣ каси да се реорганизируютъ, трѣбва да отидатъ по селата въ видъ на взаимноспомогателни селски общински каси. Ако има такива общински каси, тѣ ще иматъ като центъръ земледѣлческитѣ каси, отъ които ще взиматъ пари, и понеже ще бждатъ по-близо до земледѣлицитѣ, тѣ ще знаятъ състоянието на всѣки земледѣлецъ, ще знаятъ неговото трудолюбие и ще бждатъ въ случай много по-добри помощници на земледѣлцитѣ, отколкото сж сега земледѣлскитѣ каси. Затуй азъ мисля, че би трѣбвало тия два закона едновременно да бждатъ внесени; заедно съ този законъ за челяднитѣ имоти да се внесе и законъ за взаимноспомогателнитѣ селско-общински каси.

Послѣ, другъ единъ принципъ трѣбва да сж въведе въ този законопроектъ, който азъ не виждамъ. Принципитъ, който трѣбва да се въведе, е този, че челяднитѣ имоти не бива да се дѣлятъ на никакви части, освѣнъ да се наслѣдватъ отъ нѣкого отъ законнитѣ наслѣдници. Ние видѣхме — даже завчера слушахме тукъ, — че въ България, при 30.000.000 декара ниви, обработваната земя е разпокъсана на 6.416.083 парчета; а, като е така, ще се съгласите, че при тая разпарченостъ ние никакво модерно земледѣлие не би могли да въведемъ, ако не послѣдва нѣщо друго, именно, задължителното или, ако щете, прѣпорѣчителното групиране на недвижимитѣ имоти. Затуй, ако засега

поне не можемъ да създадемъ такъвъ законъ, ако за туй можемъ да срѣщнемъ прѣчка, то поне въ тоя проектъ да легне принципътъ, че чедедниятъ имотъ не бива да се дѣли, защото, ще се съгласите, както е сега, че наслѣдството у насъ не е наредено така, както изисква обичайното право. Нашиятъ законъ е взетъ отъ италианския законъ, безъ да е вземено въ съображение нашето обичайно право. Единъ селянинъ има 5 дѣца, отъ които 3 момчета и 2 момичета, и всички дѣлятъ на равно. Ако има 50—100 декара ниви, по 20 декара ще се падне на човѣкъ, а съ 20 декара какво може да се направи. Ето защо, ми се струва, че и това е единъ принципъ, който трѣбва да влѣзе въ този законопроектъ.

Слѣдъ всичко това, г-да, азъ мисля, че понеже трѣбва да влѣзе, както каза единъ отъ г. г. прѣдговорившитѣ, материя, която засѣга и закона за наслѣдството, и закона за собствеността и пр., всичко това трѣбвало би да се прѣпрати въ комисията, и тя, съвмѣстно съ тритѣ комисии, именно по Министерството на Търговията, по Министерството на Правосъдието и по онова на Финанситѣ, да го обсъди, понеже съставлява единъ твърдѣ сериозенъ въпросъ. И бихъ желалъ, ако е възможно, въ тая сесия още да се прокара. Ако се види, че въпросътъ не е достатъчно изученъ, за което и азъ отчасти бихъ се съгласилъ, тогава да помислимъ да видимъ какво друго нѣщо да направимъ. Тогава да направимъ една привилегия на каситѣ, за да се постигне сѣщата цѣль, която гонимъ, за което ми се струва, че има едно прѣдложение направено.

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ съмъ, г-да прѣдставители, по принципъ за този законъ. И оная година, когато се внасяше този проектъ, го подписахъ. Противъ деталиитѣ съмъ противъ, особено противъ туй разпореждане, което гласи, че въ измѣненията, които ще се направятъ, може да се направятъ и такива, че и принципътъ да остане безъ значение. Съвършено противъ съмъ за даването обратна сила на този законъ. А какво виждаме отъ г. г. прѣдговорившитѣ? Тѣ казватъ: скоро-скоро да направимъ единъ сюрпризъ на хората, да се приеме вотира този законъ, защото ония кредитори, които иматъ да зематъ отъ земледѣлцитѣ, като узнаятъ, че ние готвимъ да правимъ такъвъ законъ, ще усилятъ продажбата на недвижимитѣ имоти, принадлежащи на земледѣлцитѣ, каквито сега се запазватъ съ този законопроектъ. Прѣди всичко, да се даде обратна сила на този законъ, менъ ми се струва, че е грѣхъ. Какво е ималъ кредиторътъ прѣдъ видъ, когато е давалъ пари на заемъ? Имотното състояние на земледѣлца. Защо имъ е отворена вратата на земледѣлческитѣ каси? Затуй, защото ти знае, че тия, на които дава пари, иматъ имоти. И сега да издадемъ законъ и да кажемъ, че всички кредитори, които иматъ вземане отъ земледѣлцитѣ, не могатъ да имъ продадатъ тия имоти, прѣдвидени въ закона, менъ

ми се струва, че никой отъ васъ нѣма да се съгласи съ това. И като се трѣгва отъ това начало, че туй е неприемливо, тогава страхътъ на тия г-да, които говориха по-напрѣдъ за прѣбързването на този законъ, защото кредиторитѣ щѣли да побързатъ да продадатъ имотитѣ на земледѣлцитѣ, изчезва, тъй като ще знаятъ, че ако се приеме даже законътъ, както е сега, минусъ обратната сила, пакъ ще иматъ право да прибератъ своитѣ креанси отъ продажбата на имотитѣ.

Заради туй азъ, като правя тая забѣлжка и като приемамъ, че, ако се съгласите вие съ мене, тогава и страхътъ изчезва, приемамъ по принципъ тоя законъ да се прати въ двѣтѣ комисии, защото има общо и съ правосъдието, защото това съставлява едно ограничение, тъй да се каже, на недвижимата собственостъ, една привилегия на извѣстни граждани, та да се разисква отъ двѣтѣ комисии. Има друго едно обстоятелство, г-да народни прѣдставители! Прѣди малко врѣме подписахъ и друго едно прѣдложение и мислѣхъ, че г. Забунувъ върху него ще се спре: да се даде на земледѣлческитѣ каси привилегия, която да иде слѣдъ оная на Държавата, за събиране на даждията — привилегия за земледѣлческитѣ имоти. Ако въ дѣйствителностъ това прѣдложение се приеме — менъ ми се струва, че то е готово за внасяне, — тогава то има такова сходство съ този законъ, щото проектитѣ, този и онии, които ще се внесатъ, да се разгледатъ отъ комисиитъ едновременно, защото не може да се разрѣши едното, безъ да се разрѣши другото. Защото, въ дѣйствителностъ, ако земледѣлческитѣ каси иматъ прѣдъ видъ този проектъ, който сега искаме да приемемъ, естествено, ще затворятъ вратитѣ си на много земледѣлци, или поне на една голѣма частъ отъ тия, които имаха възможностъ да взематъ въ заемъ пари отъ земледѣлческитѣ каси, сега не ще могатъ да взематъ. И, като приемамъ по принципъ прѣдложението да се прати въ тия комисии, моля да се не разглежда, докато не се внесе и другото прѣдложение — за привилегията на земледѣлческитѣ каси, на което съмъ краенъ партизанинъ, заради туй, защото, ми се струва, че оная цѣль, която се гони съ прѣдложението за привилегията на каситѣ, ще има сѣщиятъ резултатъ, какъвто ще има и настоящиятъ законъ. Когато ще се конкордиратъ два закона, ще бѣде най-цѣлесъобразно; заради това азъ моля да се почака.

Ю. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не съмъ противенъ на тоя законъ по принципъ, но искамъ да се уреди, както трѣбва. Материята, която е изложена вътрѣ, не ми се харесва, и трѣбва да се поправи. Безсъмѣнно е, единъ челякъ, като вземе отъ нѣкъдѣ нѣщо, длъженъ е да го върне. Това е общъ законъ, това е правото. Никой законъ на свѣта и никой царъ на земята не може да харизва чужди права, а има право да харизва само ступанинътъ. Сега, какво се гони съ този законо-

проектъ? Да се запазятъ имотитѣ на земледѣлцитѣ, които отивали безъ цѣна, защото лихваритѣ ги подлѣгвали. Азъ не зная кой ги подлѣгва. Азъ по-крайней-мѣрѣ не зная нѣкой лихваръ да е казалъ: ела бе, бачо, да ти дамъ пари! Такова нѣщо не зная. Говори се, че лихваритѣ били много лоши хора, като че ли адвокатитѣ сж по-малко кърлежи. (Смѣхъ.)

Г-да! Има лихвари, има и лихонимци. Лихваритѣ е единъ факторъ, който помага на развитието на земледѣлието и търговията и индустрията, който снабдява хората съ кредитъ. Азъ ви казвамъ, че лихваритѣ е факторъ, че той е лоста, който дава кредитъ на земледѣлцитѣ. Лихварството е свободно и отъ гражданскитѣ закони, и отъ черковнитѣ закони. Лихонимството, обаче, което правятъ алчнитѣ лихвари да обиратъ хората чрѣзъ невѣроятни лихви, това е запрѣтено, защото е противъ човѣчеството, противъ хуманността, противъ църквата. То се прѣслѣдва и по гражданскитѣ, и по черковнитѣ закони. Това трѣбва хубаво да се разумѣе. Когато сж били толкова лоши лихваритѣ и когато има земледѣлчески каси, защо не взиматъ заеми отъ тамъ, отъ каситѣ, ами отиватъ прѣдъ частнитѣ лихвари, даже не при лихваритѣ, а при лихонимцитѣ, да си турятъ врата подъ желѣзенъ хомотъ? Ако нѣмаше земледѣлчески каси, то го разбирамъ.

Нека дойдемъ сега на прѣдмета. Този законъ за челяднитѣ имоти ималъ за цѣлъ да спаси земледѣлцитѣ, да ги спаси отъ бѣдствия: да не имъ изпѣждатъ дѣцата отъ къщи, да не ги оставятъ лишени отъ земитѣ имъ, както е другиятъ законъ, който съществува, за еснафитѣ, за хората неземледѣлци, които имъ запазва орѣдята и воловетѣ нужни за работа, за да си прѣхранватъ сѣмействата, сир. на бѣднитѣ хора да не имъ се продава докрай стоката, за да не умираатъ дѣцата имъ отъ гладъ и студъ. Това е хуманно нѣщо и то трѣбва да бѣде. Затуй казахъ отначало, че азъ не съмъ противъ този законъ; само че тѣй, както е поставено въ закона, да дадемъ на единъ селянинъ 30 декара земя, къщата му да оставимъ и слѣдъ 30 декара още да му оставимъ два декара лозе, 3 декара градина за гюлъ, овощия, зеленчукъ — тия работи сж малко луксозни. Азъ разбирамъ, че единъ човѣкъ, който е взелъ пари, трѣбва да ги повърне. Това е здравиятъ смисълъ, това е общъ законъ. Но разбира се, не трѣбва да оставяме и сиромаша на пѣтя да умре. Слѣдователно, сиромашъ, който е доландардисалъ отъ много мѣста пари, трѣбва да му се остави имотъ толкова, колкото да може да живѣе — това е право, сир., ако е въ село, една къща да му се остави, която може да се цѣни 500 л., да не се продава, и да му се оставятъ 20 декара земя да живѣе. А така, да му оставимъ гюлова градина, градина фруктова, лозя и пр. — това е луксъ. Той ги е купилъ съ чужди пари, които иска да изиде. Това не трѣбва да става; още повече, че тукъ ще се докосне до кре-

дита на земледѣлческитѣ каси, защото, като давате такива привилегии, ще дискредитирате хората. Тѣй щото, правото и моето мнѣние е, къщата да не се продава въ селата до 500 л., а въ градоветѣ до 800 л. и 20 декара земя. А пѣкъ на еснафитѣ не могатъ да се продаватъ сѣчивата, воловетѣ и пр., както го прѣдвижда и другиятъ законъ.

Послѣ, тукъ има една празнота въ закона. Единъ човѣкъ може да му се остави това, което азъ прѣдлагамъ да се не продава, да не бѣде изпѣденъ съ сѣмейството си на улицата; но може да има и другъ имотъ — да не се продава и единиятъ, и другиятъ. Единиятъ имотъ да не се продава за да не се изпѣди сѣмейството на улицата; съ туй се прави снисхождение да има сѣмейството съ какво да се поминува, но може да има имоти по-много, които притежава жена му, и тя може да е порѣчителка, та и този ли имотъ да не се продава? Туй нѣщо би трѣбвало да се обясни въ закона. Ако единъ имотъ не трѣбва да се продаде, за да се запази сѣмейството, другиятъ имотъ може да се продаде. Това е една празнота въ закона за челяднитѣ имоти и комисията трѣбва да обмисли върху него.

Това прѣдложение азъ приемамъ и по принципъ не съмъ противъ него; прѣдлагамъ да се внесе въ комисията и по-скоро да го разгледа, отколкото да тревожимъ свѣта. Но само комисията да го регулира тѣй, както би трѣбвало да бѣде.

Г. Кирковъ: Г-да народни прѣдставители! Признавамъ се, мене ми прави странно впечатление всичко онова, което чухъ по поводъ на този законопроектъ. По-голѣмата частъ отъ тѣзи г-да, които говориха по поводъ на този законопроектъ, се произнесоха симпатично къмъ него, обаче, много повече казаха въ негова връда и, което е важното, отбѣлѣзаха и натѣртиха на голѣмата опасност, която може да послѣдва отъ този законъ. Азъ разбирамъ побужденията на тия г-да, които сж внесли този законопроектъ; азъ разбирамъ и тѣхнитѣ симпатии, но менѣ ми се чини, че мѣрквата, която тѣ сж взели, за да помогнатъ на това население, интереситѣ на които тѣ искатъ да защищаватъ, е една мѣрка недѣйствителна, е мѣрка ефимерна въ положителна смисълъ на думата. А, отъ друга страна, въ отрицателно отношение, тази мѣрка е крайно опасна, крайно вредна. И наистина, г-да народни прѣдставители, каква е картината, собствено, на нашитѣ земледѣлци, на живота на нашето селско население? Едно нѣщо ние виждаме, наистина, не възъ основа на данни отъ статистиката, но възъ основа на данни, събрани по отдѣлни случаи, по отдѣлни събития, ние виждаме слѣдующето: ние виждаме, че земята се изпѣлзва отъ рѣцѣтъ на земледѣлцитѣ. Това е характерно явление въ живота на нашето селско население. Отъ друга страна, ние виждаме, че това селско население, че селянитѣ заборчяватъ, като влѣзатъ въ рѣцѣтъ на лихваритѣ. Азъ казвамъ това, безъ да имамъ точни данни, безъ да знамъ изобщо какъ стои тая

работа въ цѣлото ни Отечество; фактъ е, обаче, че такава е тенденцията въ живота на нашитѣ земледѣлци, въ развитието на нашето земледѣлие. Пропада, казватъ, земледѣлието, и дребната собственостъ разпарчелива се, прѣминава въ други рѣцѣ, въ по-работни рѣцѣ, а нейнитѣ владѣтели оставатъ крѣгълъ пролетариатъ или полупролетариатъ и по тоя начинъ продължаватъ своето съществуване. Щомъ е така, естествено е, че мнозина хора ще се трогнатъ отъ това положение на земледѣлцитѣ, ще кажатъ: не е ли възможно да се помогне на тѣзи земледѣлци? Да, да се помогне, но какъ? Да се помогне не по другъ начинъ, казватъ, освѣнъ, ако имъ върнемъ земитѣ, да ги оставимъ като собственици, и като срѣдство ефикасно, споредъ тѣхъ, е срѣдството, именно, прѣдвидено въ тоя законопроектъ. Нека ми бѣде позволено, г-да, да ви кажа, че това срѣдство не дѣйствува върху корена, не дѣйствува върху самото зло, а дѣйствува върху послѣдствията на едно по-дълбоко лежащо зло; защото, изчезването на земята става вслѣдствие отъ другъ единъ процесъ въ нашето земледѣлие. Какъвъ е този процесъ, дѣ е това зло? Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че слѣдъ нашето освобождение голѣма маса отъ нашия народъ бѣше безъ земя: нему се дадохъ земи отъ чифлицитѣ, отъ държавнитѣ земи. Съ една рѣчь, цѣлото население почти се снабди съ земи, но една значителна частъ отъ населението по-рано бѣше навикнала на чуждъ трудъ, на аргатски трудъ, и затова като техници, като специалисти земледѣлци, тази частъ не бѣ тѣй силна. Но друго едно още по-важно обстоятелство е това, че населението, на което се даде земя, нѣмаше готови пари и прибѣгна къмъ помощта, разбира се, на лихваритѣ. Още въ началото на нашето освобождение, когато земледѣлцитѣ се снабдяваха съ земя, тѣ вече влѣзоха въ борчъ; тѣ трѣбваше да изплатятъ борча си, за да станатъ собственици и едновременно съ това да плащатъ пари за да поддържатъ Държавата, държава, разбира се, не турска, но държава съ голѣми потребности, която се развива, която развива своитѣ нужди отъ день на день, която става модерна. И затова селското население въ едно кѣсо врѣме, въ единъ кѣсъ периодъ — защото 20 години отъ съществуването на единъ народъ, това е единъ моментъ, — въ единъ много кѣсъ периодъ нашето селско население се видѣ прѣди всичко безсилно да изплати взетитѣ имоти, видѣ се безсилно себе си да поддържа и влѣзе окончателно въ рѣцѣтъ на лихваритѣ и въ сѣщото врѣме на земледѣлческата каса, която се яви своеврѣменно като кредитно учреждение на помощъ на това население. Голѣмата нужда за пари, измѣненіето системата въ самото земледѣлие, че то стана парично, че то стана стоково, че нашиятъ земледѣлецъ почна да продава стокитѣ си на европейския пазаръ и тамъ да конкурира — всичко това го тури на онази вълна да се клатушка, която вълнува цѣлия житенъ пазаръ въ западна Европа.

Отъ друга страна, нуждитѣ на Държавата растѣха и селянитѣ се туриха много на тѣсно да плащатъ дълговетѣ си, да плащатъ на Държавата и сами да не могатъ да живѣятъ. Независимо отъ туй, въ техническо отношение стоимъ много низко и, наистина, системата, по която се обработва нашата земя, е система хищническа. Такъвъ земледѣлецъ, при такива социално-економически условия туренъ, може да го спаси само колкото повече земя може да работи; понеже нѣма по висша форма на обработката, той навакса това съ повече земя. Отъ тамъ може да се обясни голѣмата жадностъ на нашето селско население къмъ земята. Само съ по-голѣми участѣци разработена земя той можеше да се поддържа на поврѣхността на живота; инакъ, ако земята бѣше тѣсна, населението щѣше да окапе окончателно. Туй е единственото обяснение за нашето население какъ е могло да се запази досега, че има достатъчно земя, че населението е рѣдко, че Държавата всѣки пътъ, както имаме случаи да се убѣдимъ отъ прошенията, се е явявала достатъчно добра майка, че, щомъ се е поисквало земя, винаги е давала. Туй е помогнало горѣ-долу на селянитѣ, отъ една страна, че могатъ да се крѣпятъ на поврѣхността, но въ сѣщото врѣме то е подхвърлило на изтощение, на разхищаване, както се казва, почвата. Лошиятъ първобитенъ начинъ на обработване само до туй можеше да доведе, че нашето население да не може да посрѣща добръ нуждитѣ си, и щомъ е така, естествено, че земята трѣбваше вече да отиде въ чужди рѣцѣ. Щомъ то се е облѣгнало на лихваритѣ и на земледѣлческата каса и щомъ като всичко, което заема отъ лихваритѣ и отъ касата, употребява не за повдигане на своето производство, а за свой консумъ, за поддържане на живота си и плащане данѣци, естествено, че неговата земя трѣбваше да отиде тамъ, дѣто отива — трѣбваше да изгуби собствеността си. И наистина, вземѣте земледѣлческата каса и лихвенитѣ дългове на земледѣлцитѣ — отиватъ и сѣ отишли не за да направи нѣщо отъ своитѣ произведения, но за да поддържа себе си. Затова нѣма подобрѣние на земледѣлието въ техническо отношение и нашето земледѣлие стои въ туй първобитно положение, а между тѣмъ селското население е ужасно прѣтрупано съ дългове както на лихваритѣ, тѣй и на земледѣлческитѣ каси.

Значи, ако искаме да спасимъ земледѣлца въ смисълъ, като му дадемъ земя, когато искаме туй да направимъ и дойдемъ съ единъ законъ за челяднитѣ имоти, както виждате, ние засѣгаме злото, но не засѣгаме основната причина, а засѣгаме послѣдствията. Казахъ ви, че селянитѣ губятъ земята, и то е слѣдствие отъ първоначалната причина въ нашия изобщо социално-економически битъ. Това е моята мисль, съ която искамъ да изтъкна това обстоятелство, че подобна мѣрка е палиативна. Наистина, г-да, тази система за челяднитѣ имоти има тукъ-тамъ въ западна Европа и Аме-

рика прокарана, но знаете ли какъ е прокарана? Въ високо развититъ въ индустриално отношение страни; тя е развита въ мѣста близо до силно консумирующа центровете и, отъ друга страна, тя е прокарана съ друга една специална цѣль. Вземѣте Прусия. По-рано, вслѣдствие нуждата отъ работни рѣцѣ, голѣмитѣ землевладѣлци, вслѣдствие на голѣмото бѣгство на селянитѣ въ градищата и вслѣдствие на липсата на рѣцѣ, сѣ вкарвали тази система, за да привлѣкатъ работни сили да ги приковатъ къмъ земята, да могатъ да иматъ готови рѣцѣ за работа. Вънѣ отъ туй, масата пролетарии отъ градищата, тѣй нарѣчени резервни, които стоятъ празни безъ работа, държавата се грижи да я засели, и заселва я главно, както ви казахъ, при голѣмитѣ индустриални и консумирующа центровете. Тамъ вие ще си обясните това парцелиране, това раздробяване на земята, което цѣлти около голѣмитѣ индустриални центровете. Тѣй напиримѣръ, ще видите въ Англия, въ Белгия, въ Германия, че около голѣмитѣ градища, които консумиратъ, могатъ да вирѣятъ и дребни земледѣлци, които, обаче, както всички земледѣлци на Западъ, се отличаватъ коренно отъ нашитѣ земледѣлци. И туй е именно грѣшката, че мнозина отъ г. г. прѣдговорившитѣ, както и по-рано казахъ, винаги смѣсватъ нашия земледѣлецъ съ европейския. Нашиятъ земледѣлецъ още не е диференциралъ своето производство; той е още съ пѣрвобитния начинъ на производството: той си прави колелото, той си прави калпака, той си прави всичко въ кѣщи и всичко самъ работи, а европейскиятъ селянинъ се е избавилъ отъ туй, той е отдѣлил индустрията отъ себе си и е станалъ само производителъ на зърнени произведения, на земледѣлчески култури, и затова и кредитътъ му е другъ, и затова и неговиятъ кредитъ отива за подобрене на почвата и за повдигане на самото производство. Ето защо, казвамъ, че голѣма разлика сѣществувва между земледѣлца въ Европа и у насъ. Нашиятъ земледѣлецъ, както казахъ и по-рано, всичко, което взема въ видъ на кредитъ, употребява го за своето социално поддържане, за да се повдигне на повърхността на живота, но той много малко и въ повечето случаи нищо не внася за подобреніето на своето производство. Щомъ е така, явно е какво може да помогне законътъ за челяднитѣ имоти.

Вънѣ отъ туй, миналия пътъ говорихме, чини ми се, даже г. Министъръ-Прѣдсѣдателътъ изтъкна мисълта за уреждане на собствеността въ България. Азъ ви питамъ, уредена ли е тази собственост, турена ли е тя въ единъ редъ? Наистина, конституцията признава, че собствеността е неприкосновена, както и личността, но вие знаете, че нашата Държава се гради по другъ начинъ; нашата Държава не дойде, както третото сѣсловие въ Франция въ врѣме на революцията, а ние сварили едни стари традиции, и нашитѣ закони трѣбваше да се приспособятъ, да признаятъ собствеността. Много е вѣрно, че има нужда отъ

единъ законъ за собствеността — собствеността трѣбва да се урегулира. Безъ туй не може да се мисли даже за кредитъ, защото кредитътъ трѣбва да бѣде срѣщу нѣщо реално, а, както виждате, нашиятъ земледѣлецъ взема не срѣщу нѣщо реално, той има личенъ кредитъ, т. е. съ записъ, съ полица — съ дългъ или късъ срокъ, то не важи, — но нѣма реалитетъ. Ако вие отидете на Западъ, ще видите, че селянинътъ не прави това. Той има раздѣлена, класифицирана, кадастрирана земя; отива въ кредитното учреждение и срѣщу тази собствена земя му се дава заемъ, срѣщу нея му се отваря кредитъ, защото земята има винаги довѣрие. Ето, казвамъ, че да се рѣши този въпросъ за челяднитѣ имоти, трѣбва да се прѣдшествува отъ цѣль редъ реформи въ самата собственост, въ самия кредитъ, специално земледѣлческия, съ една рѣчь, маса работи трѣбва да се извършатъ, за да пристѣпимъ къмъ една реформа, каквато е тази. И тукъ, именно, състои голѣмата опасност, която мнозина, които прѣди мене говориха по законопроекта, изказаха много ясно, съ вѣзки доказателства и съ много по-силни аргументи, макаръ и да симпатизиратъ на законопроекта; изказаха своитѣ страхувания прѣдъ опасността, въ която могатъ да бѣднатъ увлѣчени земледѣлцитѣ съ подобенъ единъ законопроектъ: както разчистването смѣтатъ отъ страна на лихваря, тѣй сѣщо и подбиването на кредита имъ въ земледѣлческитѣ каси. А вие знаете днесъ, че, ако подбиемъ кредита на земледѣлцитѣ, ще ги ударимъ въ сърцето. Както ви казахъ и по-рано, тѣ взематъ кредити за да се поддържатъ, за да сѣществуватъ; значи, ако посегнете да убие неговия кредитъ, съ това вие ще посегнете на неговото сѣществуване. Ето защо, ако се вникне по-дълбоко въ основнитѣ причини, макаръ и вие да се ръководите отъ едни благи желанія, но такива желанія въ края на краищата се обръщатъ въ единъ абсурдъ; не само въ туй, но въ единъ ножъ, който може да се забие, прѣди всичко, въ гърдитѣ на този, за когото се прави туй нѣщо, въ смисълъ да му се помогне. Ето защо, като излизамъ отъ тия съображения и като зная състоянието на нашитѣ земледѣлци и голѣмата неуредност на нашата страна въ кредитно отношение, че не е урегулирана собствеността, че нашата страна се намира въ процеса още на своето уреждане, че тя сега се развива още и че не може да става въпросъ за челяднитѣ имоти — азъ съ пълна свѣсть, безъ да искамъ да си правя реклама прѣдъ този или онзи, както обикновено става съ внасянето на единъ такъвъ законопроектъ, съ пълна свѣсть, казвамъ, ще гласувамъ противъ принципиалното приемане на този законопроектъ, който може да бѣде лошъ за нашитѣ земледѣлци. (Нѣкои прѣдставители: Не е вѣрно!)

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ нѣма да говоря за законопроекта, защото не съмъ го изучилъ. Зная, че е доста важенъ и може да

иде въ една комисия. Но желая да отговоря на г. Киркова. Ще му отговоря съ слѣдната приказка. Викали единъ докторъ да прѣгледа единъ болникъ. А той какво направилъ? Разказалъ му какви болести има по свѣта и, най-сетнѣ, взелъ отъ болника „сбогомъ“, безъ да му каже каква му е болестъта, и безъ да му прѣдпише лѣкъ. Ни едно отъ казаното на г. Киркова не бѣше вѣрно. Не желаятъ никой да прѣувеличава, че селянитѣ били изгубили земитѣ си. Това не е истина. Дѣто сж се образували едри имоти въ нѣкои мѣста, то е отъ изселяването на турцитѣ. (Г. Кирковъ: Това не казахъ!) Вие го казахте.

Второ, той говори за голѣмата задлѣжнѣлост на нашия селянинъ; но то не е само у насъ. И затова, нѣма защо тържествено да се говори, че нашиятъ селянинъ не приличалъ на европейския! И нашиятъ селянинъ е като всѣки селянинъ, като нѣмския и френския. Азъ не съмъ пжтувалъ много, но доста съмъ челъ и желалъ бихъ да прѣдстави какво нѣщо е французкиятъ селянинъ. Французкиятъ селянинъ много прилича на нашия, само че се намира при по-хубава сфера и печели повече. И злото не е тамъ, и трѣбва хубаво да разберете, че всички земледѣлчески страни въ Европа се намиратъ въ кризисъ. До 1870 г., вземѣте, които щете економисти, — а има между тѣхъ голѣми авторитети, — тѣ сж проповѣждали, че суровитѣ материали ще иматъ стремлението да скжпнѣятъ, а изработенитѣ да ефтинѣятъ и заради това рентата отъ земята ще се повдигне. Който щете курсъ по политическа економия четѣте, а, вѣроятно, и въ курса на Маркса ще намѣрите сѣщото, защото той е писалъ по това врѣме. Такова бѣше общото мнѣние. Но при това тѣ съзнаваха закона, и единъ отъ най-великитѣ отъ тѣхъ казваше, че ако къмъ Англия се присѣдини единъ материкъ безъ население, толкова голѣмъ, колкото самата нея, то цѣната на суровитѣ произведения нѣма да се повдигне. Тая тенденция, че земитѣ ще увеличатъ рентата, нѣма да се сбъдне. Никой въ Европа по онова врѣме не е прѣдполагалъ, че параходитѣ ще се усъвършенствуватъ тъй, щото сега да харчатъ три пѣти по-малко въглища, отколкото едно врѣме. Ще кажа на г. Киркова да прочете американския економистъ Велса, за да види, че прѣди 30 години нито едно зърно хлѣбъ не можеше да се изкара отъ Австралия за Европа. Усъвършенствуванията на цилиндритѣ дадоха възможностъ да се харчатъ по-малко въглища и всички тия усъвършенствувания докараха въ Европа жита отъ цѣлия свѣтъ. И изслѣдванията на Гифена, най-знаменитиятъ съврѣмененъ статистикъ-економистъ, доказватъ, че обратното става, именно, че благодарение на това не само не посжкпнѣватъ суровитѣ прѣдмети, а, напротивъ, тѣ поефтиняватъ; защото всичкитѣ най-отдалечени страни, като Австралия, Индия, Аржентина, Канада и пр., докарватъ жита, и навсѣкъдѣ въ Европа виждате излизно производство — over production, както го казватъ въ Англия. Тамъ, дѣто имотитѣ сж по десетина

квадратни километра, както е въ Канада, даже и въ Америка, и се оре съ машини, естествено е, че и житата ще излизатъ ефтино; дѣто иматъ параходи, които сж снабдени едноврѣменно и съ мелници, които товаратъ жито и докарватъ брашно, естествено, че мжчно ще може да имъ се конкурира. Па не само ние, но и цѣла земледѣлческа Европа мжчно конкурира съ тия страни. Така щото, злото произлиза отъ причини, отъ насъ независящи. Но азъ съмъ убѣденъ, че Съединенитѣ Щати скоро ще прѣстанатъ да бждатъ експортна страна съ жита, защото градското население се увеличава въ грамадни размѣри, но Канада и особено срѣдната ѣ частъ, Манитоба, и нѣкои други страни ще продължаватъ още за дълго врѣме да конкуриратъ европейското земледѣлие. Ето главната причина за ефтинитѣ жита въ Европа, за понизяването на рентата; ето причината за кризата, която се чувствуватъ въ всички земледѣлчески страни, които произвеждатъ обикновено хлѣбъ и други сурови прѣдмети. Вие знаете, че всички крупни имѣния въ Европа прѣстанаха да работятъ жита и започнаха да развъждатъ добитѣкъ, но сега му намѣриха колая и добитѣкъ да докарватъ отъ Аржентина и отъ Австралия. А пѣкъ у насъ има и друго нѣщо: четири години наредъ неурожай — това трѣбва да се взима въ внимание, когато се говори за една земледѣлческа страна, — и азъ съмъ убѣденъ, че два-три урожая могатъ поправи положението на нашия селянинъ до една степенъ. Убѣденъ съмъ, че ще помогнатъ и такива законоположения, които г. Кирковъ счита недостатѣчни, понеже били палиативи. Въ свѣта нѣма, освѣнъ палиативи; и само за социалиститѣ, будиститѣ и Папата нѣма палиативи. Всичко въ свѣта е палиативъ. И самата еволюция е единъ видъ палиативъ. Съжалявамъ оная доктрина, която само революция проповѣдва. Азъ не вѣрвамъ въ революциитѣ и не бихъ желалъ никой да ги проповѣдва. (Г. Кирковъ: Вие можете да не вѣрвате, но революцията става.) Азъ зная книжкитѣ и на едната партия, и на другата. Но повтарямъ всичко реално въ свѣта е полиативъ. Това помнѣте. Всѣка епоха има за задача да лѣкува оная болѣстъ, която се намира въ нея, и да остави на бждѣщото поколение да търси лѣкъ за своитѣ болести. И вие можете да продължавате да твърдите, че това или онова било полиативъ. Не Милеранъ и Жоресъ, а Шарлъ Жидъ, който е човѣкъ не на французитѣ, а на науката, ще ви каже, че дребното землевладѣние ще върви и напредъ по старому и мжчно ще могатъ въ него да се приложатъ всички усъвършенствувания, които съществуватъ за манифактурното производство.

Значи, отъ онова, което споредъ васъ било палиативъ, ние нѣма защо да се отказваме. Въ дадения случай, дали законътъ е съвршено подходящъ или не, азъ нѣма да говоря. Азъ бихъ желалъ къмъ такъвъ единъ сериозенъ въпросъ да се отнасяме тоже сериозно и желалъ бихъ да го видя въ комисията, дѣто можемъ да го изучимъ. Не е

толкова страшно, както говорят алармиститѣ тукъ, че щѣлъ билъ народътъ до наесенъ да пропадне. Петстотинѣ години не е пропадналъ и сега нѣма да пропадне. За да узаконимъ проектътъ, трѣбва сериозно да го обмислимъ, но, отъ друга страна, нѣма защо да губимъ врѣме съ разисквания върху доктрини, които положително не разбирамъ... (Г. Кирковъ: Ние не сме криви, че Вие не ги разбирате!) А то е безсмыслино; особено когато говорятъ глупци, разбира се, че нѣма да разберемъ. (Смѣхъ.) Азъ ви казвамъ, че слушахъ всичко съ внимание — пъкъ себе си глупавъ не считамъ — и не можахъ да схвана друго, освѣнъ фрази, които срѣщамъ въ всѣка социалистическа брошура. Всичко е криво споредъ тѣхъ въ свѣта, а не казватъ кое е право. Тѣ проповѣдватъ една революция, която щѣла била да докара частие на земята, която щѣла била да нареди една фабрика за хлѣбъ, друга за обуца, трета за дрехи и т. н. — друго нищо не чухъ. Всичко лошо — кредитътъ лошъ, това лошо, онова лошо. (Г. Кирковъ: Не сте слушали!) Цивилазацията тѣй не е вървѣла и нѣма и занаярѣдъ да върви така, а ще върви съ дребни палиативи и постоянно подобрѣние въ сѣдбата на човѣчеството. И, може би, нѣма да достигне до оня идеалъ, който вие прѣдполагате, но вървамъ, че сѣ ще достигне до единъ идеалъ доста добъръ. Сега вие тукъ сме законодатели и, когато се прѣдлагатъ извѣстни мѣрки, трѣбва да гледаме, дали ще могатъ да ни принесатъ полза въ дадената епоха. Вѣдѣте увѣрени, че нашитѣ потомци ще бѣдатъ по-умни и ще мислятъ подобро за своитѣ интереси и нѣма да мислятъ за далечни страни и далечни поколения, а ще да мислятъ повече за тая земя, която иматъ подъ краката си. (Ржкоплѣскане.)

С. Димитровъ: Г-да прѣдставители! По това тълкувание на законопроекта за челяднитѣ имоти азъ нѣмамъ нищо по принципъ противъ, но менѣ ми се струва, че цѣлѣта, която се гони чрѣзъ този законъ, нѣма да се постигне. Прѣди да гласуваме този законъ, мѣне ми се струва, че трѣбваше да прѣдшества една друга мѣрка, защото, ако затваряме вратитѣ на земледѣлцитѣ отъ едно мѣсто, трѣбваше да ги отворимъ отъ друго мѣсто. Ние ще имъ оставимъ 30 декара земя, но кой ще имъ даде пари да си купятъ волове, когато имъ умратъ? Но вие ще ми кажете, че имаме земледѣчески каси. Тукъ не се прави разлика за земледѣлческитѣ каси и за лихваритѣ. Кредитътъ на земледѣлца се състои въ недвижимостта: има ли той недвижимостъ — има кредитъ; нѣма ли недвижимостъ — нѣма кредитъ. И ако вие му запазимъ 30 и нѣколко декара земя и му умре волътъ по срѣдъ лѣто, то нѣма на кѣдѣ да се обърне той да вземе пари, за да си обработва земята. Значи, тогава ще го принудимъ самъ да си продаде тази земя, за да си купи волове. Сега, казвате: лихварството. Азъ признавамъ туй нѣщо, че лихварството у насъ се е раз-

вило твърдо много и че то е сграбчило въ ръцѣтѣ си дори и самата ни Държава, не само земледѣлцитѣ, но и самата ни Държава. Вие, които сте отъ бившето Народно Събрание прѣдставители, знаете, г-да, че самото ни Правителство е взимало по 30% съ лихва пари за Държавата. Та, ще ви кажа, че не е тази мѣрката, която ще помогне на земледѣлца да спаси неговото положение. Азъ въ това отношение ще ви кажа, че Правителството у насъ, Финансовото Министерство, е по-големъ лихваръ отъ всички други лихвари. И ще ви докажа, г-да народни прѣдставители, че Правителството е взимало 90% лихва, отколкото лихваритѣ. Нашето Правителство събира даждията въ опрѣдѣлени срокове, но бирницитѣ продаватъ стоката на земледѣлцитѣ тогава, когато тѣ нѣматъ срѣдства да платятъ. И азъ съмъ ималъ случай да видя, че единъ земледѣлецъ, който е ималъ 200 л. да плаща, плаща половината и казва: дайте ми единъ срокъ отъ 10—15 дена да си набавя и другитѣ, да мога да се изплатя, и не му даватъ. Оплаква се въ Министерството, но Министърътъ казва: тъкмо сега нашитѣ финанси иматъ нужда. И бирникътъ развива своята дѣятелностъ. Похваляватъ бирницитѣ, и тѣ още повече се поощряватъ отъ това. Тогава бирникътъ изкарва на търгъ и продава една или двѣ крави, които е намѣрилъ у земледѣлца. Ако тѣ струватъ 100 л., той ги продава за 10 л. Тогава не е ли Министерството, Финансовото Министерство, което взима 90% лихва? Азъ вървамъ, че единъ лихваръ — не искамъ да ги защитавамъ, — но ако отиде той при единъ лихваръ, лихварътъ нѣма да му вземе повече отъ 20% или 30%, а нѣма да му вземе както Правителството 90%. Ето кѣдѣ се състои, г-да прѣдставители, помощта на земледѣлца. Правителството трѣбва да пази кредита на земледѣлца, а не е този законъ, който ще го запази. И, когато земледѣлецътъ се оплаква, Правителството трѣбва да го слуша и трѣбва да му помага, а не именно тогава да поощрява онѣзи чиновници, които сѣ безъ сърце съ своето поведение. И сега, казвамъ, каква врата може да се отвори, като затворимъ тази на лихваритѣ? Можемъ да отворимъ вратата на земледѣлческитѣ каси и да дадемъ право на земледѣлческитѣ каси слѣдъ Държавата да иматъ тѣ привилегии да си взематъ дълга, и тогава, ако остане, да взематъ и другитѣ кредитори. Ето тогава кѣдѣ се свързватъ ръцѣтѣ на лихваритѣ, но пъкъ се отвързватъ ръцѣтѣ на земледѣлцитѣ, като имъ се отварятъ вратитѣ на земледѣлческитѣ каси, затова, защото касата ще има привилегия прѣди всички, слѣдъ като Държавата вземе данѣка. Но, ако ние мѣримъ съ сѣщия аршинъ и за касата, и за лихвара, тогава земледѣлецътъ нѣма да намѣри нито отъ едното мѣсто, нито отъ другото, и тогава ние ще го принудимъ да си продаде самичкъ земята. Казвамъ, Правителството въ закона за бирницитѣ, както и въ закона за сѣдопроизводството е прѣдвидѣло нѣкои имоти, които не се

продаватъ. Но какво правятъ бирниците? Продаватъ и послѣдната ока брашно, продаватъ и послѣдната дрипа на земледѣлца. Ето, г-да народни прѣдставители, какъ е злото: именно финансовитѣ чиновници, така сжщо и сѣдебнитѣ пристави сж най-алчнитѣ и лоши лихвари, защото никой не поставя досега не се е наказалъ за това, че той е продавалъ повече отъ онова, което законътъ прѣдвѣжда; никой досега бирникъ не е наказванъ, че той е прѣвишилъ правата си. И това ще продължава дотогава, докогато продължава и да се не наказватъ, докогато продължаватъ безнаказано да вършатъ тѣзи произволи. Ето защо, г-да народни прѣдставители, прѣди да свѣржемъ рѣцѣтъ на лихваритѣ, трѣбва да накараме Правителството да уважава земледѣлца и законитѣ на страната.

Сега законопроектътъ да се приеме по принципъ, и въ комисията, слѣдъ като се запазятъ правата на земледѣлческитѣ каси подиръ Правителството, тогава може да се тури всѣкакво ограничение, отъ 30, 20 до 18 декара; но дотогава, докогато не дадатъ възможностъ поне на едно кредитно учреждение да е сигурно, дотогава излишни сж сѣмейни и челядни имоти. Сега у насъ и земледѣлческитѣ каси даже и тѣ сж поставени на една нога, като станала недостѣпни за нашитѣ земледѣлци, отъ което слѣдва, че и тѣ трѣбва да се прѣорганизируютъ; и тѣхното положение, и законътъ за земледѣлческитѣ каси трѣбва да се прѣработятъ, защото азъ не виждамъ нищо въ сегашната организация на земледѣлческитѣ каси, освѣнъ единъ голѣмъ персоналъ, на който печалбитѣ, а даже и капиталитѣ на каситѣ надали ще стигнатъ само за тѣхъ. (Прѣдсѣдателътъ: Не се отклонявайте отъ въпроса, моля Ви се. Вие говорите за земледѣлческитѣ каси, а не за челяднитѣ имоти.) А той е свързанъ съ този въпросъ. Азъ прѣпорѣчвамъ на комисията да свѣрже тоя въпросъ, да уреди прѣди всичко земледѣлческитѣ каси и тогава да вотира този законъ. (Прѣдсѣдателътъ: Този законъ не е за земледѣлческитѣ каси, а за челяднитѣ имоти.) Азъ казвамъ, че трѣбва да се запазятъ и правата на земледѣлческитѣ каси.

Г-да народни прѣдставители! Ако вие считате, че азъ се отстранявамъ отъ въпроса съ земледѣлческитѣ каси, азъ се отказвамъ да говоря по това. Но моля комисията да има прѣдъ видъ това, че, ако ние, отъ една страна, затваряме вратитѣ на земледѣлца, отъ друга страна, трѣбва да ги отворимъ. Отъ друга страна, да се ограничи и Правителството — дѣйствието на Финансовото Министерство; защото земледѣлецътъ е съсипанъ повече отъ самото Правителство и, ако то не му се притече на помощъ, нѣма кой да го съжали.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Подиръ рѣчта на почитаемия Министъръ-Президентъ, на мене много малко остава да кажа по този законопроектъ. Обаче, понеже тукъ се касае въпросътъ и за каситѣ, за които се го-

вори достатъчно, и азъ съмъ длъженъ да кажа нѣколко думи, тѣй като се намиратъ подъ моето вѣдомство, и да обърна вниманието на комисията, които ще се заематъ съ този въпросъ по-послѣ.

По принципъ, г-да народни прѣдставители, не вѣрвамъ да се намѣрятъ нѣкои, освѣнъ съ малки изключения, като г. Кирковъ, който говори, и други, може би, още нѣкои г-да, които да бѣдатъ противъ тоя законопроектъ. Алармистически бѣха увѣренията, както много добръ каза г. Каравеловъ, на онии, които твърдѣха, че ако ние приемемъ законопроекта тукъ и го пратимъ въ комисията, и тя не би била въ състояние да прѣдложи въ тази сесия нѣщо опрѣдѣлено, нѣщо завършено, за да можемъ да го гласуваме, ние сме щѣли да подкопаемъ съ това, отъ една страна, кредита на земледѣлцитѣ, а, отъ друга страна, щѣли сме да го изложимъ даже на голѣми неприятности, като ще му продадемъ на скоро, на бърза рѣка, имуществата. Азъ искамъ да възразя на това.

Прѣди всичко, г. Кирковъ говори на дълго и широко, но той не доизкара идеята си. Когато той ни държа тукъ по отговора на тронното слово първата сирѣчь, той каза, че „бъдѣщето е наше“, т. е. на социалиститѣ. Тогава той разви повече идеята си. Той каза: каквото и да правите, вие не можете да спрете закона за еволюцията, населението ще се обезземли, имуществата ще минатъ въ малко рѣцѣ. Тѣй бѣше формулирано мнѣнието му. (Г. Кирковъ: Не сте схванали мнѣнието ми.) За тѣхъ всички мѣрки сж палиативи. Тѣ казватъ: не можете да спрете еволюцията и каквото и да правите, тя ще послѣдва. Ако ми позволите, ще имъ кажа, че тѣ нѣматъ толкова точни свѣдѣния за нашето население. Не съмъ съгласенъ съ ония господа, които прѣдставятъ толкова черно положението на нашия земледѣлецъ. Натоварилъ съмъ надлежнитѣ чиновници по земледѣлческитѣ каси да събератъ свѣдѣния, за да можемъ да ги прѣдставимъ въ комисията и да се види, каква е задлъжнѣлостта на земледѣлческото население, клиенти на каситѣ, спрѣмо частнитѣ лихвари. Относително каситѣ, азъ имамъ данни подъ рѣка, ще ви ги цитирамъ сега, за да видите, че не е такава задлъжнѣлостта, каквато се говори, че е. Има окръзи, дѣто наистина положението на земледѣлца е отчаяно; има окръзи, дѣто лихварството или, по-право, лихоимството е достигнало до крайни размѣри, но ние говоримъ изобщо взето. Земледѣлческото население въ България дължи на нашитѣ земледѣлчески каси 56.628.822 л. по записи въ този моментъ или, по-право, до края на изтеклата година, до 31 декемврий. Тия пари се дължатъ по 282.161 записа. Значи, около 282.000 сѣмейства — ако вземемъ, че всѣки, който дължи на касата, е глава на сѣмейство, — около 282.000 сѣмейства. казвамъ, дължатъ тия 56 милиона лева. Има около 6.140.000 л., които се дължатъ отъ неzemледѣлци по 13.470 записа. Виждате, каква е пропорцията имъ. Съ една дума, нашето земледѣлческо население дължи на земледѣлческитѣ

каси 56½ милиона лева, средно число казано. Това е положението. Мъжичъ се да узнае, какво е положението на тия клиенти на каситѣ и спрѣмо частното лихварство, и видѣхъ, че свѣдѣнията сѫ различни: отъ 30 до 60 милиона. Но, вѣроятно, ще бѣде около 50 милиона лева. Тѣй като въпросътъ, който има да разрѣшаваме, засѣга прѣмо земеделѣческитѣ каси — вие виждате, че каситѣ има да взематъ 56½ милиона лева отъ земеделѣческото население, на което ще направите известна частъ отъ недвижимата имъ собственостъ неотчуждаема, — прочее, вие засѣгате прѣмо капиталитѣ на каситѣ. Касовитѣ капитали, наистина, сѫ на населението, но има взети и въ заемъ — капитали има взети и отъ чужди кредитни учреждения, отъ европейски банки. Така щото, като ще разрѣшавате този въпросъ, азъ като върховенъ контролоръ на каситѣ, като шефъ на тѣзи учреждения, моя длъжностъ е да ви заявя това и да го имате прѣдъ видъ, понеже всичко, което засѣга кредита на каситѣ, не само ще засегне паритѣ на земеделѣцитѣ — понеже, повтарямъ, капиталитѣ на каситѣ не сѫ само тѣхни пари, — но ще засегне и чужди пари: 30 милиона лева отъ тия пари сѫ на чужди банки. Така щото, всѣка радикална мѣрка, която би се прѣдприела по отношение на каситѣ, трѣбва да бѣде много добръ обмислена, за да не подкопае кредита на земеделѣческитѣ каси и да не ги тури въ положение да не могатъ тѣ да отговарятъ на своитѣ задължения. Това е, което ще искамъ да кажа, когато ще се разисква въпросътъ за каситѣ.

Не е така, казвамъ — като се връщамъ на въпроса — черно положението, защото, ако имаме точни данни, ние бихме мислили и друго да направимъ. Възможно е, каситѣ да поематъ дълговетѣ на нашето земеделѣческо население, спрѣмо лихваритѣ — туй е една идея, която трѣбва да се обсъди зрѣло, — да поематъ каситѣ дълговетѣ на земеделѣческото население и тѣ да станатъ единственитѣ кредитори на нашето земеделѣческо население. Наистина, ще се викне веднага, че на лихваритѣ ще да се напълнятъ джобоветѣ, противъ което би могло да се взематъ мѣрки, но ще бѣде малко несправедливо да се напълнятъ джобоветѣ на нѣколко хиляди хора, отколкото да вземемъ нѣкоя мѣрка, която, така да се каже, съвсѣмъ ще освободи земеделѣцитѣ спрѣмо тѣхнитѣ дългове на частнитѣ кредитори. Тѣй или инакъ, както каза и г. Каравеловъ — и азъ съмъ на сѣщото мнѣние, — този законопроектъ не може, освѣнъ да има нашитѣ симпатии. Това е единъ въпросъ, който засѣга и правосѣдието, и търговията и земеделѣието, и финанситѣ. И когато този законопроектъ се изпрати въ комисията, трѣбва да ни изслушате насъ, министритѣ, министритѣ ще да изслушатъ надлежитѣ чиновници и пр. Това нѣщо, може би, да не стане така скоро, може би, въ тая сесия да не мине, но недѣйте мисли, че ще изгубимъ нѣщо; напротивъ, ще съберемъ повече свѣдѣния и въ идущата сесия ще го имаме на пръвъ планъ.

Азъ имамъ да ви кажа и слѣдующето. Недѣйте се страхува, че щѣли да рукнатъ кредиторитѣ да продаватъ недвижимитѣ имоти на селянитѣ. Имаме въ каситѣ такава практика: тамъ, дѣто има частни кредитори да взематъ отъ земеделѣлци, а сѣмъ-врѣмено и каситѣ има да взематъ отъ тия земеделѣлци, като се яви нѣкой кредиторъ да продава единъ имотъ, каситѣ иматъ заповѣдъ, когато се продаватъ тия имоти, да се присѣдиняватъ къмъ продаванъта и тѣ да ставатъ собственици на този имотъ, а послѣ тѣ го държатъ на разноложението на сѣмейството на земеделѣлца за купуване съ дълъгъ срокъ; тѣ го прѣдаватъ на обработване на челядъта, на сѣмейството на самия оногова, отъ когото е купенъ. Така щото, ако земеделѣческото население дължи колкото на каситѣ — 56 милиона — толкова и на частни лихвари, какво ще стане? Ще стане туй, че каситѣ ще станатъ собственици на имуществата, но ще ги купуватъ за смѣтка на тия сѣмейства, на тия хора, които дължатъ на каситѣ, и ще имъ ги прѣдаватъ за изплащане съ дълъгъ срокъ.

Така щото, недѣйте се боя, че щѣло да стане голѣмо нещастие, ако не се приеме въ тая сесия. И така, заключавамъ: да се приеме по принципъ и да се изпрати въ надлежитѣ комисии да го изучатъ по-основателно, тѣй като този законопроектъ засѣга много важни въпроси, за които азъ имамъ честта да спомена.

Прѣдсѣдательтъ: Турямъ на гласуване прѣдложението: да се изпрати законопроектътъ въ тритѣ комисии: (Г. Кирковъ: На вѣчно погрѣбение! — Гласове: Не е вѣрно! — Г. Кирковъ: Да!) по земеделѣието, по финанситѣ и по правосѣдието. Моля ония, които сѫ за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приемва. Тѣй като минава вече 7 ч., засѣданието трѣбва да се затвори.

Ц. Таслаковъ: Азъ прѣдлагамъ да се продължи засѣданието, за да се свърши дневниятъ редъ.

Прѣдсѣдательтъ: 2/3 трѣбва отъ прѣдставителитѣ да приематъ това прѣдложение.

Има прѣдложение за продължение на засѣданието. Които сѫ за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Събранието не приемва.

Кога ще стане идущето засѣдание? (Гласове: Въ събота!)

Въ събота ще имаме докладъ на прошения и продължение отъ днешния дневенъ редъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Бюджетътъ!

Министъръ М. Сарафовъ: Първиятъ въпросъ отъ дневния редъ да бѣде бюджетътъ.

Прѣдсѣдательтъ: Тѣй като е внесенъ бюджетътъ, има прѣдложение, да се тури като пръвъ

предметъ на дневния редъ въ сѣбота бюджетътъ. До въ сѣбота ще ли се внесатъ всички бюджети?

Министъръ-Председателъ П. Каравеловъ: Азъ мисля просто генералнитѣ дебати да станатъ въ сѣбота.

Д. Ризовъ: Въ понедѣлникъ да станатъ генералнитѣ дебати.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! За генералнитѣ дебати нѣма нужда да бъдатъ раздадени всичкитѣ бюджети. Внесли сме равностѣтката на бюджета и приходниятъ бюджетъ е тукъ. На повечето отъ министерствата бюджетитѣ сѣ напечатани, и до сѣбота, вѣроятно, ще ги имате.

Министъръ-Председателъ П. Каравеловъ: Азъ приемамъ за понедѣлникъ да се отложатъ дебатитѣ по бюджета.

Председателътъ: Въ сѣбота ще имаме прошения и продължение отъ днешния дневенъ редъ.

Г. Шиваровъ: Азъ имамъ запитване къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣието; моля то да прѣдшествува прошенията въ сѣбота.

Председателътъ: Ще имаме прошения и послѣ продължение отъ днешния дневенъ редъ.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато на 7 ч. и 40 м. вечеръта.)

Председателъ: **И. Гешовъ.**

Подпредседатели: { **В. Кжнчовъ.**
 А. Краевъ.

Секретари: { **Д-ръ К. Икономовъ.**
 Н. Кормановъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: **Т. Гължбовъ.**